אלע ווערק פון שלום־עליכם

קליינע מענשעלעך

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

שלום־עליכם פאָלקספאַנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1918

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
אַיין אַנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען גענאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
וועז איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרייסעלט 211
די גאָלדשפינערס 223
בערעל־אַייזיק 245

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

נעשריבען אין יאָהר 1901.

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די קלייניע מענשעלעך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פרייגד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פונ'ם געבענשטען „תחום", וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כתרילעווקע.

פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואַנען:

ביי אונז איין אָרעמאַן, דאָס וויסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פּאַרהאַן א געמיינער מאַן, און איין אָרעמאַן, און נעבאך איין אָרעמאַן, און א גרויסער אָרעמאַן, און א געפּאַלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איטלעכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פארהאן נאָך א נאָמען: א כתרי א ל, אָדער א כתרילק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין גאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, א כתרילק!"... כתרילק — דאָס איז שוין נישט גלאַט אזוי א קבצן, א שלום־מזל: דאָס איז שוין, פֿערשטעהט איהר מיך, אזא מין אָרעמאַן. וואָס פאַלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט: אדרבה,

נאָרניט זאָגען: א איד אַ בעל־הבית שוועדט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאָהן און אויסגעמאָלט אויף פאָפיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פייפט, און דער וואָגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען אויהם די קלוינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפ און אינוועניג אין האָרצען גוט געלאָכט און געזאָגט: „וואָס קומט ארויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פייפט, דער וואָגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק"...

אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אלע, די קלוינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לער. אדרבה, זיי האָבען א שם אויף דער וועלט פאר גרויסע בעלי־המצאות, וווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פרייליכע נשמות. אַרעמע, נאָר פרייליכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, אייגענטליך, מיט זיי די גרולה? נאָרניט, חי־גלעבט!... גלעבט? אנו, פרענט זיי, למשל: „פון וואָגען לעבט איהר?" — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואָגען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חא־חא, מע לעבט"... אוו מערקווירדיג! וועו איהר זאָלט זיי ניט בעגענענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מיין, דער אהער, דער אהין, אוו האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?" — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חא־חא, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפים חאָפען, פערדינען אויף שבת"...

פערדינען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאל. א גאנצע וואָך וועלען זיי אייך ארבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען. פערשוואָרצט וועדען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אבי ס'זאָל זיין אויף שבת. אוו באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז א כפרה יהופען, א כפרה אדעם, א כפרה

ס'איז גאָר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין ארעמס און א פרייליכס"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־וויט, אפגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אט די שטאדט עפּים ווי פער'יתום'ט, פער'חלום'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפּט איז זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאָר ניט אָן אט דער גאנצער טאראראם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפּענישׁ, יאָ־גענישׁ, העצענישׁ, פרעסענישׁ איינם דאָס אנדערע מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פראָגרעס", „ציוויליזאציע" וכדומה אזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראָפּ דאָס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קלייניע, קליינע מענשעלעך!... ניט נאָר פון אויטאָמאביליען, פון לופטשווימערי און אוויאטיקא — זיי האָבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געווויינליכער אייזענ־באהן ניט געוואלט הערען און נישט געוואלט גלויבען אפילו, צי ס'איז נאָר פארהאן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „וויים איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפליוגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפען א מעשה, איינער א כתריעלעוועקער בעל־הבית האָט בעראפט האָבען קיין מאָסקווע, איז ער געפאָהרען און נעקומען צוריק און נעשוואָרען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאָהרען ביז סאמע מאָסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האָט מען דאך מסתמא נעמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס א איד א בעל־הבית אויף אוא האָרטען ליגען? לאזט זיך אויס א מעשה, אז מע האָט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאָהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאָס איבע־ריגע איז ער שוין נענאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואָס מע קאָן קעגען איהם

ביי דער טהיר: „גיב זאָג דעם פּריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם געבראכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאריז פּאר כל הון דעלמא".

דערהערט אזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אריינפיהרען אויף א ציקאוועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז א איד?" „פון כתריעלעווקע". וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש האלב, האָטש א דריטחלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: דאָס איבינג לעבען. האָב איהּ עס אייך געבראכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייבינג לעבען", מאכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס וועט דאָס קאָסטען?" „עס וועט אייך קאָסטען, פּאני, אזוי גרוים (דאָ האָט זיך דער איד פערטראכט) — אזוי גרוים ווי דריי הונדערטער". „אפשר וועלען מיר זיהּ דינגען?" „ניין, פּאני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גארנישט, גזאָגט — איז פארפאלען". אזוי מאכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אוים דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס איז קעשענע און רופט זיך אן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „וויל איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקווארפען אט דאָס טומעלדינג פּאריז און אריבערפּעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתריעלעווקע, וועט

אפילו פאריז! מע זאגט, — אוך דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתריל'עווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט נעטראפען, אז א איד זאל דארטען שבת חלילה דארפען הונגערען. וואהרום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הערינג; האט ער ניט קיין הערינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבעראכטאג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל אוך עס דרעהט זיך"... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל אוך בעווייזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קלייגע מענ־שעלער, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אן פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אוים ווי אנעקדאטען. נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתריל'עווקער בעל־הבית, וואס ס'איז איהם נמאס געוואהרען צו הונגערען אין כתריל'עווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געוואהרען איין עמיגראנט, אוך האט פערבלאנזעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־שלאגען צו רויטשילד'ען. וואהרום ווי איז דאס א איד אין פאריז אוך מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?" „א צעריסענע קאפאטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, וועלכע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. א כתריל'עווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ אוך גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב אוך רופט זיך אן צום שומר, וואס

ביסעל געדרעהט באַרג־אַראָפּ, באַרג־אַרויף — און פּלוצים נאָט אייך א שטוב, אַדער א קעלער, אַדער גלאָט א גרוב? וועט איהר א ברירה האָבען נישט געהן אייגער אליין ביינאכט אהן א לאָנ־טערנע! פֿאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען: א כתריליעווקער אין כתריליעווקע צווישען כתריליעווקער וועט ניט פּערבליאָנזעט ווערען קיינמאָל; איטליכער טרעפּט צו זיך אהיים, צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי א פּויגעלע צו זיך אין נעסט אַריין...

און ווייטער איז פּאַרהאַן אין מיטען שטאָדט א בריייטער האָלב־קוילעכיגער, און אפשר א פּיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קליייטען, די נעווועלבען, די יאָטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אוים דער מאַרק אלע פּריהמאָרגען, וואו עס פּאָהרען זיך צענויף א סך גויים מיט א סך גויעס מיט אלערליי מינים סחורות און עסענוואָרג, פיש מיט צי־בעלעס, מיט חריין, מיט פּעטרעשקע און מיט שאָר ירקות. דאָס ביסעל שאָר ירקות פּערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פּרנסה. אפילו ניט אזוי בריייט, נאָר פּאַרט פּרנסה. בעסער פון נאָרניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאָקי אויף דעם זעלביגען פּלאַץ, ליגען אויסנעצוינגען בייטאָג אלע ציענען פון שטאָדט און וואָרע־מען זיך קענען דער זון, און דאָרטען טאָקי זענען. להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלעז מיט די קליינלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאָוונען, לייענען און שרייבען; די רבי'ם מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אז מע קאָן טויב ווערען... און אויף דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש", וואו אידען שטאָרבען, און אלע איבעריגע נוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתריליעווקע ווייסט נאָר ניט פון קיין „קאָנאליזאציע", וואָסערליטונג, עלעקטריציטעט און נאָר אזעלכע לוקסוס־זאכען; נאָר וואָס מאכט דאָס אוים? „מע שטאָרבט,

איהר קיינמאל ניט שטאַרבען, וואַרום זינט כתריצלעווקע איז א שטאַדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאל ניט געשטאַרבען"...

און נאָך א מעשה האָט זיך געטראָפען, איינער האָט אָנגעשפּאַרט אזש קיין אמעריקא... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דערצעהלען מעשיות, איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשעלעך, וואַלט איך בעדארפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאַדט נופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אזוי זעהט אוים כתריצלעווקע? שען, אזוי ווי גאַלד. און וועך שמועסט, פון דער וויטענס! פון דער וויטענס חאָפּט דאָס דעם אָנבליק פון... א וואָס זאָל איהר אייך, אשטייגער, זאָגען? פון א סאָנישניק, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אדער פון א לאָקשענברעט מיט פארפעל א סך. ווי אויך א טעלער, ליגט פאר אייך די שטאַדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאר א מייל מיט אלע איהרע אנטיקלעך. וואַרום די שטאַדט גופא, פערשטעהט איהר מיר, שטעהט אויך א בארג, דאָס הייסט, אויך דער שטאַדט האָט זיך אָנגערוקט א בארג, און אונטער'ן בארג שטעהען הייזלעך א סך, איינס אויך דאָס אנדערע, ווי קברים אויך איין אלטען בית־עלמין, ווי אלטע שוואַרצע איינגעבויגענע מצבות. קיין נאָסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער געהען נישט נעבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאָסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטא: למאי זאָל שטעהן אומזיסט־אומנישט א לעריגער פּלאַץ, אז מע קאָן דערויף אָנידערשטעלען א שטוב? סע שטעהט אין פּסוק: „ל ש ב ת י צ ר ה" — איז דער פּשט: די וועלט איז בעשאפען געוואָרען אויף ישוב. א ו י ף צ ו ז י צ ע ן, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאר א קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פארהאַן נאָסען אויך, נרויסע נאָסען און קליינע נעסלעך, און שמאָלע נעסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אזוי גלייך, א

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „ווייגענדיגע טעג" — אוי־אוי־אוי! אידען און ווייבער — דערהויפט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — א ווערטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער א ביסעל זיך אויסווייגען און אויסגיסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אין ערגיץ ווייגט זיך ניט אזוי גוט און אזוי געשמאק, ווי אין כתריעלעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען ווייגט זיך אפילו אויך גאנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות" איז א שטיק פרנסה פאר די כתריעלעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאָליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געווען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — ווען אייך פרעגען א כתריעלעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געווען ביי זיין טאָטען אין ווייגנגאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געווען, טהוט איהם צולייב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אלטע שטאָרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האָלב־אייגעפאלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי א שטיק געשיכטע פון א גאנץ פאָלק... און אויב איהר זענט א מענש פון התפעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאלטען און איבער'חזר'ען דעם אלטען פסוק: מ ה־ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

הערט איהר, אומעדום מיט אלץ איין טוידט, אוז מע לעגט אריין, הערט איהר, אומעדום אין אלץ איין ערד אריין, אוז מע קלאפט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאפעטע!" — אזוי פלעגט זאגען אלע מאל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף א שמחה, דוקא דעמאלט, ווען ער איז געווען רעכט פֿרייליך, גוט אונטער'ן גלעזעל אוז שוין פארטיג צו פערקאטשען די קאפאטע אוז געהן א „דייטש", אדער חאפען א „קאזאק"...

מיט וואס כתריליעווקע מעג זיך יא בעריהמען — דאס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאגט די דאזיגע געבענשטע שטאדט: איין א ל ט ע ן בית־עולם אוז א נ י י ע ם בית־עולם. דאס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאהלט אייך, אויך גענוג אלט אוז גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאמער חלילה א פֿאגראם, א חלירע אדער אזוי עפּעס איין אומגליק פוז די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפט, נעמען זיך איבער די כתריליעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אלטען בית־עולם. דאס אלטע בית־עולם זייערס, חאטש ס'איז שוין פערוואכסען מיט גראז אוז מיט בוימלעך אוז כמעט אהז איין גאנצע מצבה, האלטען זיי דאס פוז דעסטוועגען פֿאר א ציערונג, א שיינדעלע, א רייכטהום, אוז היטען דאס אפּ, ווי דאס שוואַרצאפּעל פונ'ם אויג. וואַרום אחוץ וואס דארטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז א סברה, אז דארט געפינען זיך א היבש ביסעל קדושים נאך פוז דער היידאמאטשינע, פוז חמעלניצקי'ס צייטען... אט דאס „הייליגע ארט" — דאס איז זייער איינציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראצט א גרעזעל אוז עס וואכסט א בוימעל אוז די לופט איז פריש אוז עס אטהעמט זיך פריי...

איין אַנגעלעגטער בריף

נעשריבען אין יאָהר 1901.

אַיין אָנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! וועז קומט איהר אויס געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט א נחת!

— אז מיר וועלען ווערט זיין ביי נאַט, וועט נאָך זיין א יונגעל אויך. אָט וועט איהר זעהן!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אַנדערש!

אזעלכע וכדומה אזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אזעלכע, וואָס זי האָט זיך בעל־האלטען אין א ווינקעלע, זיך געקנייפט דאָס פנים, גערוסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטארבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון נאַנץ פריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאלטען, קיינער זאל ניט וויסען. ארום פארנאַכט, אז עס האָבען זי א חאַפ געטהאַן די רעכטע „וועהען", איז זי אריינגעפאלען אין בעט אריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענר, צענויפגעקרעמפעוועט די צייהן, געוואַרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

אזוי האָט מען געשמועסט וועגען איהם אין כתריעלעווקע, ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, אלע — א חוץ רייזלען.

רייזעל האָט א נ ד ע ר ש געקלערט וועגען איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אלעמען, חאָטש זי איז געווען מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האָט ארויסגעקוקט אויף איהם אלע מינוט, אלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, וועט ער געווים קומען, אדער חאָטש שרייבען א בריוועל, שרייבען א בריוועל און צושיקען איהר זיין „פאָטרעט". אוי, וועז גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָם גוטע בריוועל מיט'ן „פאָטרעט", וועד איז צו איהר דעמאָלט גלייך?

א סך טעג האָט רייזעל אָט אזוי ארויסגעקוקט. א סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. א סך טרערען האָט זי אויסגעגאָסען שטילערהייד, בעגראָבען דעם קאָפ אין קישען, לייט זאָלען ניט זעהען, גוטע פרייגד זאָלען ניט האָבען קיין יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געווען גענוג גרויס, וואָרום זי האָט דערפיהלט, אז זי בעדאַרף ווערען א מוטער... וועה אוז ווינד, וואָס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען אוז וועגדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאָר גאָט אוז פאָר'ן ניהנם, וואָלט זי זיך נאָר א מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז א סברה, אז איינמאָל איז זי געווען בייס טייך, געוואשען גרעט, האָט זי זיך געואָלט ארייגוואָרפען אין וואסער אריין. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער וועלט, האָט זי געחאפט דאָם פעקעל גרעט אוז האָט זיך גלאָזט, ניט טוידט, ניט לעבעריג, לויפען אהיים. אזוי ווי זי לויפט, בענגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— וואָס לויפסט דו אזוי, טאָכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

— מאמעניו! נעב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואם איז געשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, געזעהען אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנ־געבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעביגע שוואַרצע עלענבויגענס אוז האט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געוויינערין באדארף שרייען. נאר איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאמע דיינע פֿון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט אצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה אוז טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד אוז וועסט האַ־בען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, אוז רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פֿריטשמעלטע, א פער'שכור'טע, אוז עם קלינגט איהר אין די אויהערען, אוז זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי וויסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפּים טהוט זיך מיט איהר. עפּים וועט מיט איהר זיין. אפֿשר איז דאם איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל ווי ניט שטארבען. ניין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואם לעבט אייבינ, אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם וויטען אמעריקא, אוז זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטעלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועק־געפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעטעל — אוז ניטא, ווי אין וואסער אריין.

„גענוים איז ער דארט א חתן גענוארען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאם דארטען, רבונו של עולם!"

— אוֹן אַז ער וועט וויסען, וועט ער זיך צעקראַצען דאַרטען, דער שניידערוק, פארחאפט זאָל ער ווערען! — לענט־צו א קנויטעל אסנה די קורעלאפניטשקע.

די דאָזיגע ווייבער — דאָס זענען אַלץ שכנים, וואָס זיצען מיט רייזלען ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב. איטלעכע פון זיי האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקייט, איהר בעט־געוואַנט, איהר מאן אוֹן איהרע קינדערלעך. אוֹן קינדערלעך זענען דוקא ביי זיי, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאַרטען שטענדיג א הו־האַ, א געשריי, א געפילדער: די קינדער צווישען זיך רייסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען אוֹן באָקען אַלע ביי איין אויוועז, פיהרען צווישען זיך רכילות, רעדען איינע אויף דער אַנדערער לשון־הרע, קריעגען זיך אוֹן בעטען זיך איבער, לייהען אוֹן פערלייהען איינע דער אַנדערער, אבי ס'איז נאָר פאַרהאַן וואָס, פרייהען זיך אַלע אינאיינעם אויף איין שמחה אוֹן לעבען כמעט ווי איין משפחה.

רייזל האָט זיך אויפגעהאפט ווי פונ'ם שלאָף מיט א נייעם מין געשריי:

— נאָט! נאָט! נאָט!...

— אָט אזוי, אָט אזוי, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרייסט. — אצינדערט געהען ערשט די רעכטע „וועהען". נאָך איינע צוויי־דריי גוטע געשרייען וועסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהייד... אָט אזוי, אָט אזוי... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט נעהאט א יונגעל!

אז ס'איז געבאָרען געוואָרען ביי רייזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געווען אויסבאָדען דאָס קינד, איבערוויקלען אוֹן בעטראַכטען אין וועמען איז דאָס גערָאטען — אוֹן אַלע דריי ווייבער האָבען אויסגעשריגען אין איין קול:

— א וועהטיג איהם אין פנים! איננאָנצען „ער" מיט די ביינער!

האָט זיך רייזעל צעווײנט, ווי א קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאָט א „נעניט אויג", האָט באלד פערשטאַנען וואָס דא איז, און זי האָט איהר געגומען אויסרעדען דאָס האַרץ, ווי ווײַט זי האָט געקאָנט.

— ס'איז א גאָטס־זאָך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פון גאָט. א קשיה, אפשר איז דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפֿיהלט, אז דאָס נאָנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פנים — און ביידע ווײַבער האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויף א פרעמדער פֿריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, נערעכענט אויף די פינגער און צעגאַנגען זיך.

וויפיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיף ביי זיך פערבאַרגען, ביז עס איז איינמאל איז א שענעם פֿריהמאַרגען ארויסגעשפרונגען און ס'איז געווארען אוים סוד, און פון דעמאָלט אָן איז הענריך דעם סטאַליר'ס שטוב געווארען פאר איהר א גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז אלע קוקען אויף איהר, אלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אלין האָט זי נישט געקאָנט אריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטעלען. ווער עס האָט גאָט אין האַרצען באַדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אלעמען איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות גענאָמען, פֿלעגט זי איהר אונטערטראָגען אפטמאל א פריש שטיקעל בולקע, א ברויטעל, א „ווישקראָבעק" און זאָגען בשעת מעשה:

— נא, רייזעל, פארזוך דאָס געבעקס, וואַרעם זאל ער זיך דאַרטען אין אמעריקע, דער שארלאַטאַן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאל חאָטש וויסען דאַרטען, אז אט־אט ווערד ער א טאָטע, דער רוח זאל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

ביי די זײַטען איז נעשטאַנען דער נעוויסער פּסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ נ ל ף

די נעוויסע פערבאָרגענע ווערטער, וואָס זענען אַ סגולה צו אַ „גוט־אויג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען נעוואָרען אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפּעטורין איז נעלענען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— גאָט זאָל זיי צאָהלען! פּאָר וואָס קומט דאָס מיר? פּאָר וועלכע מעשים טובים?...

אז די מאַנסביל־ען האָבען זיך אַביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע אַרבייט, האָבען זיי נעמאַכט א שמועס מכח פּראָווען אַ ברית.

העניך דער סטאַליר, חאָטש ער איז אַ איד ניט קיין גביר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשערנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער געזאָגט, אז ווי באַלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ער די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפונען ווי בעלעדיגט:

— פּאָר וואָס קומט איהם איינעם אַליין אַזאַ מצוה? ער האָט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז אַ לע מ ע נ ס ברית!

אז ס'איז נעקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז נעוואָרען אַ שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאַליר האָט נערעכענט, אזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געווים אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אַבער נעהאַט אַ מיאוס'ען טעות. סנדק, האָמען אַלע געזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז אַ איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

נאכדעם האָט מען אָנגעהויבען שמועסען מכח א ייבעל פֿאַר דער קימפּעטורין. האָט איינע אויסגעוואַרפען דער אַנדערער, פֿאַר וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפּעטורין האָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באַד האָט מען אַרויפּגעלעגט, געווינטליך, אויף אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

— איהר זענט א אידינע, וואָס קאַטאַרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קלײן נעווען פֿריהער מיט צוויי וואָכען אַוועקזעצען איין עוף פון רייזעל'ס וועגען! ? פֿראָסע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט מאכען פוטערגעבעקס פֿאַר דער קימפּעטורין, און פרומע די רביצין איז אַוועקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע'פּועל'ט, ער זאָל באַלד אַנשרייבען שיר־המעלות'ען פֿאַר דער נעווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאַטשעט די אַרבעל אַזן האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות'ען, וואָס ביי דער רייכסטער נעווינערין האָט מען אַוועלכע נישט נעזעהן. אין מיטען איז געשטאַנען אויסגעמאַלט א נעצאַצקעטע פּיראַמידע:

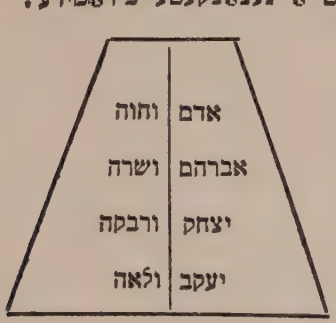

לִיפּען, האָט אַריינגעהאָקט דריי כּוסות מיט א מאָל און איז אַוועק מיט זיין ווינשעוואָניע נאָך ווייטער:

— לְחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרערינקען אויף ברית'ען, אויף בר־מצוה'ס און אויף חתונות ביי איהם, און ביי זיינע קינדער, און ביי זיינע אייניקלעך, און ביי זיינע אור־אור־אור־אייניקלעך!

און די ווייבער האָבען אויך געגומען צו קאָפּעטשקעלעך, און זענען געוואָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעוודיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאיינעם, ווי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסביליען אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעוואָרפען, מחילה, די קאָפּאָטעס און האָבען געהאָפּט א טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, ווי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאָנגען מיט איין אַלטען צעריסענעם לייליך, אַרומגעשטעקט פון אויבען ביז אראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רייזעל די קימפּעטורין מיט א ברעקעלע קינד אויף די הענד, געוויקעלט אין שמאָטעס, צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, וואָס האָבען געוואונשען איהר אזוי פיעל גוטס, זי ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר וועז, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרייסט:

— אינגאנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער!

און צווויי טרערען האָבען אַראָפּגעקאָפּעט פון איהרע שענע בלויע טיעפע אויגען, געקויקעלט זיך איבער איהר בלאָס אויסגעמוטשעט פנים און אַראָפּגעפאַלען אויף דער ווייסער יונגער ברוסט.

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּען די קאַרעטע און זאָגען, אז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט נערעכענט... דערפאַר האָט מען איהם מכבר געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען נעמוזט אַוועקגעבען אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאָן, מחמת אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאָן איז א בייזער איר. ער קאָן מאכען א סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאָמע דאָס בעסטע: וואו וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אזא דאגה האָבען מיט אַלדאָם גוטס, ווי איהר האָט א דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאָפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר איידעם יודל דעם ווייַנער, וואָס מאכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראכט צו פיהרען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראָמבאָמבולי". און אז דער עולם האָט נאָך די פיש געגומען צו גלעזלעך „קראָמבאָמבולי", איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פרייליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא", רב חיים־חנא דער מלמד, א איד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד פון איין זייט און מיט א שווארצער גלאַנצענדיגער פעטשיילע אויפ'ן האלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין ברי־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו", העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה", אסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאָן, איין אויסגעדיענטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאט מיט גראָבע שווארצע

נחת פון קינדער

מאנאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1901.

נחת פון קינדער

(מאנאלאג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון א נגיד. גארנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. חאטש וואס האט מען, משטיינס געזאגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאר נחת פון קינדער, קאן איך מיך באריהמען, האב איך, ברוד־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתריל'עווקע! ביי מיר, הערט איהר, אז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן אוז טעכטער, שניר אוז איידעמס מיט אלע אייניקלעך — וואר איז צו מיר נליידְ?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואס פאר א טעם, פרעג איך אייך, האט א סעודה. אז מע זעצט זיך צום טיש איינער אלייז מיט'ן וויב אוז מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאר, אז איך האב שוין אפגענעסען די פיש מיט דער יויך, לאקשען, צימעס, דאס, יענץ — נו וואס? בלאטע שבבלאטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאך אבער נישט קיין פערד. ובפרט א איר. ובפרט יום־טוב. ובפרט אזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קורם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האב איך, זאלען נעזונט זיין, אלע אויסגענעבענע. (נעווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאהר, אוועקגע־נאנגען). חאלב זענען זיהן, האלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

תג"ך, מיט דקדוק, מיט די אלע איבערינע היינטיגע שאלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראנצויזיש, און און און...

אז איך באדארף אמאל א בריוועל איבערלייענען, איין אדער אנשרייבען, צי וואס, — ווערד א מלחמה: „זיידעניו, אט וועל איך! זיידעניו, אט וועל איך!"

אי וואס, איהר וועט פרענען „פרנסה"? עט, פארהאן א גרויסער גאט! ער פיהרט אוים. א מאל אזוי, א מאל אזוי. א מאל בעסער, א מאל ערגער. מאהלט אייך, מעהר ערגער ווי בעסער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאהר, אבי געזונט, ווי זאגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז נעגאנגען ניט שלעכט. ער איז געזעסען אין א דארף, אין זלאדיעווקא איז ער געזעסען, און געהאט גאנץ פיין פרנסה; נאר אז ס'איז ארוים דער אוקאז פונ'ם דריטען מאי, האט מען איהם געבעטען מחילה; האט ער דאך מסתמא נע'בריה'ט זיך, געוואלט אויסווייזען, אז ער איז ניט קיין „פאסעלויושייסיא", געבראכט פאפיערען, אז ער זיצט דארטען נאך פון ששת ימי בראשית, דערלאנגט אין סענאט. בקיצור, ס'האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל, מע האט איהם ארויסגעטריבען, און ער קאן נאך ער היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. א ברירה האט מען?

און דעם אנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאך גלאט נישט. וואס ער זאל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאגט איהר, „מיט דער פוטער אראפ". קויפט ער תבואה, ווערד א זול. האנ־דעלט ער איין אכסען, פגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואלד. איז א ווארעמער ווינטער — א ברי־מזל! ער זאל א קוק טהון איז טייך, וואלטען גע'פגר'ט אלע פיש... האב איך מיך מיישב געווען און זאג איהם: „ווייסט דו וואס? פעקעל זיך אריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

און פיער שניר; האָט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימא־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלער, לעבען זאָלען זיי!

נישט צו פארזינדיגען. וואָרום אַלע טעכטער און אַלע שניר קינדלען, ברוך־השם, אַלע יאָהר; ביי וועמען ס'איז פארהאַן אַלף, ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיעבען. קיין עקרות, אזעלכע, היימסט דאָס, וואָס זאָלען חלילה נישט האָבען גאָר נישט, איז ביי מיר נישט פארהאַן.

נאָר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האָב איך געהאָט אביסעל צו טהון: מיין שנור האָט א צייט קיין קינדער נישט געהאָט. נישטאָ און נישטא — און געגוג!

האָט זיך אָנגעהויבען א סדרה: דאָקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאָטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — ווער? וואָס? זי ווילּ ניט!

וואָס היימסט, זי ווילּ ניט? זי האָט איהם, זאָגט זי, ליעב. טפש איינער! וואָס הערסט דו זי, זאָג איך, וואָס זי האָט דיך ליעב? זאָגט ער: איך האָב זי אויך ליעב. וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם? איך זאָג איהם „קינדער" — זאָגט ער „ליעב"!... וואָס זאָגט איהר אויף אזא לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האָבען זיך נ י ש ט גע'גט. און גאָט האָט געהאָלפען — שוין א יאָהר זעכס, אז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואָס א יאָהר, וואָס א יאָהר; שיט מיך אָפ מיט אייניקלעך!

איהר זאָלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אַלע גערָאטענע, איינס שענער פון'ם אַנדערען, אין זייערע פּנימ'ער נישט אריינ־צוקוקען! איך זאָג אייך — אַנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנען זיי! טאָמער ווילט איהר א בלאָט גמרא — איז א בלאָט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

אייגעם האָב איך אַיין איידעם פון נאָר א גרויסען יחוס, א צאַצקע לע, א זיידען קינד, א נעראָטענער מיט אַלע מעלות און א גרויסער למדן, זיצט און לערנט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אַן, וואָרום וועז איהר זאַלט איהם קענען, וואָלט איהר אַליין נעזאָגט, אז ס'איז נאָר אַיין עבירה ארויסצולאָזען אזעלכם אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אזא יחוס, נאָר דאָס קרן איז אָבער אַיין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'עז, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס נים? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים לחם — אַלע קענערם געהען אָהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין נעפרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין נעווען א פאַסעסר, און א קרעמער, און א מלמד, און א שדכן — עס נעהט נישט, חאַטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאַכטער אויף דער גאָס ניט ארויסווארפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אזא גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אבי־וועד. דער גוטער קאָפּ מיט דעם שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אז ער רעדט, שיטען זיך פּערעל, א חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו אַיין איידעלער, כמעט א רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אפילו אז איהט וועט א קוק טהון אויף איהם אזוי, איז ער, דאַכט זיך, נאָר נישט... נאָר וואָס דענן? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון א צייט אז ער האָט באַקומען א פּאַסקודנע הוסט מיט א מין קווייטש, און ס'איז איהם שווער צו האַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יא נעווען נישקשה, איז ער אין דער גרויסער שרפה, ניט היינט נעדאכט, אפגעברענט נעווארען. ארויס ווי די מאמע האט איהם געהאט, און האט נאר נעהאט אויף זיך א נוט פעקעל מיט א מסירה'לע, מיט א סלעדאוואטעל, מיט צרות, מיט א פריזיוו — פרענט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער נאנצער חאליאסטרע. וואס דענן?...

נאר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, נאנץ נישקשה'דיג. שייך זאגען נישקשה'דיג? קיין נעלט האט ער ניט. נאר ער האט א רייכען שוועהר. דאס הייסט, ער איז ניט אזוי רייך, ווי א בעל־פרנסה, האט נעשעפטען א סך, א גרויסער דרעהער, א „קרוטין", זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אזוי לאנג, ביז ער פארדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאר וואס דענן? ער דרעהט זיך אלע מאל אוים, דער הונט. ער האט שוין ניט איין מאל נע'פטר'ט אי זיין נעלט, אי די קינדער'ס נעלט. זאג איך צו איהם: „וואס האט איהר נעהאט צו מיין זוהן'ס נעלט?" זאגט ער: „איהר האט עפעס ארריננעלעגט א סך פוטער?"... זאג איך: מיין זוהן איז מיר דערווייל א קינד". זאגט ער: „און מיין מאכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאג איך: „עט!" זאגט ער: „בע!" זאג איך: „מילא!" זאגט ער: „בקיצור!" א וואָרט פאר א וואָרט — האב איך אווענקגערופען מיין שמויגער און זאג צו איהם: „טהו א שפיי, זאג איך, אויף דיין שוועהר דעם נניד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אוועק ביי מיר — וואס נאט וועט נע־בען, אבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האב איך נאר קיין נליק נישט. אבער טאקי לחלוטין ניט! דאס הייסט, איך האב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, וואָרום איך האב, מענט איהר מיר נלויבען, אזעלכע איידעמס, וואס דער נרעסטער נביר פארמאגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פארשוינען, קעפמענטשען!

גאנץ גוט, ער פיהלט, פארשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען; ער איז ער און מיר זענען פארט מיר! מיט דער האנד, הערט איהר, קאן מען דאס ניט אוועקמאכען.

וואהרום אז עס מאכט זיך אמאל, מע קומט זיך צענויף צווישען מענטשען, און מיינע קינדער מאכען א שמועס מכח די קליינע אותיות, עפיס א דין אין שלחן־ערוך. צי א שארף שטיקעל גמרא, צי גלאט א פסוק, מוז ער נעבאך זיצען און שטומעו, וואהרום ס'איז פאר איהם, ניט דאס געדאכט, א סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואס ער האט אזוינע שווארע גערם, און מעג הארעווען פון זייערטוועגען! ווי זאגט איהר? ניט אזוי? הא?

אצינד, אז איהר זענט שוין אביסעל בעקאנט מיט מיין גענדעל, פארשטעהט איהר שוין וואס פאר א ש מ ח ה ביי מיר איז און וואס פאר א נחת איך האב, אז עס קומט א יום־טוב, למשל, פורים צו דער סעודה, און אלע קינדער מיט אלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים ארום טיש, און מע מאכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פורים־קוילעטש, וואס מיט זאפראן און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקט, מיט די גוטע געפעפערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאנגע לאקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאפלעך משקה, אז גאט העלפט א פלעשעל ווימארזיג, איין אמת'ער א „קאווישאנער", אדער א גלעזעלע גוטען ווישניק, אבי ס'איז נאר דא, און פאר נויט — איז א פראסט ביסעל יי"ש אויך א סחורה, און מע טהוט א זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאך א מאל — שושנת יעקב! און וויעדער א מאל — שושנת יעקב! טהוען א חאפ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

אוּן פֿאַהרעז קיין בויבערײק אויף אַ דאַטשע. אַהין פֿאַהרעז. זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאַרטען, זאָגט מען, איז פֿאַרהאַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפֿואה צום הוסט. רעכען איך, אָם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז נאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך דורכפֿאַהרען מיט איהם קיין בויבערײק. דערווײַל, ביז ער וועט אַמאָל וועלען געזונט, לײגט ער מיט'ן ווייב אוּן קינדער, געווײנטלעך, אויף מיינע פֿלייצים. עפּעס אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין איידעם, שוין נאָר אַ פֿראָסטען. נאָר אַ האַרפּאַשנעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאָכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעלע אויך ניט.

ער איז אַ „פּילפֿיער" איז ער; ער האַנדעלט מיט פּיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פּיש, זיין זיידע האָט נעהאַנדעלט מיט פּיש, די גאַנצע משפּחה זייערע ווייסען — נאָר פּיש אוּן נאָר פּיש אוּן נאָר פּיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אַפּילו גאָנץ עהרליכע אידען, אַרענטלעכע. נאָר פֿראָסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאָך פֿרעגען: ווי קומט צו מיר אַזאָ איידעם? מסתמא איז דרינען פֿאַרהאַן אַ מעשה, ווי זאָגט מען: אין אַ טייך ווערפען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאַכטער'ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ ז אַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גאָרניט; מיין טאַכטער לעבט פֿאַר איהם דוקא גליקליך. ווארום בטבע איז ער דוקא אַ גוט מענטשעלע, אַ דימענט, צוגעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמען ביז גאָר, וויפּיעל ער פֿאַרדיענט ניט ער אַפּ איהר, אוּן העלפּט אוים יענע איידעמס מיינע אוּן די זיהן וויי ווייט מענליך. וואָס איז שייך זאָגען? — ער האַרעווט כמעט אינגאַנצען אויף אונז, אוּן האָט פֿאַר אונז אַלעמען דרך־ארץ, ווארום ער ווייסט

א פערשטעהרטע חתונה

נעשריבען אין יאהר 1902.

און מע נעהט נאָך א טענצע? אויך, — דעמאָלט ווער איז צו מיר גלייך? וואָס מיר בראָצקי? ווער מיר רויטשילד? א מלך, ווי איהר זעהט מיך א אידען, א מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פון'ם גרעסטען גביר אין כתריעלעווקע!

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז נאט האט איהם געהאלפען, ער גיט אוים דאס לעצטע קינד, ער מאכט חתונה די יונגסטע טאכטער?

פאר וועמען?

למאי נפקא־מינה — צי פאר ברוכ'ען, צי פאר זרח'ען, צי פאר פייטלען, צי פאר טרייטלען? — אויסגענעבען, חתונה געמאכט — און איין עק!

מיינט איהר דאך, אז נח צעלניקער איז אזא פאטער, וואס פטר'ט אראפ א טאכטער, א הארב פון די פליצעס, גלאט אזוי, אבי פטור געווארען? האט איהר א טעות!

אזא פאטער, ווי נח, האט איהר ניט דעם צווייטען איז דער וועלט.

דאס גאנצע לעבען זיינם האט ער מקריב געווען פון די קינ־דערם וועגען: געהארעוועט, אויסגעריסען געווארען, גאנצע טעג אויף דער היטץ, נאנצע נעכט אויפ'ן פראסט, זיך געשלעפט אין רעגענם און אין בלאטעם, שוין געלעגען וויפיעל מאל אונטער'ן וואגען אויך, א פאר מאל ווינטער אין א פאלאנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מארנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע וועדר פערשווארצט? אנו, פרובט אויסהאלטען א ווייב מיט קינ־דער פון א צעלניק־קראם, א „נאלאנטעריי־געשעפט", אין כתרי־לעווקע!

קענען זיך און האָבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האָבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האָבען זיך לי...

איך האָב מיך שיער ניט אַרויסגעחאַפּט מיט א ווּאַרט! אַז איהר ווּעט מיר צוזאָגען, אַז עס ווּעט זיין בסוד, ווּעל איך אייך עפּעס דערצעהלען.

נאָך אייִדער ס'איז אייִנגעפאַלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאָל רעדען דעם דאָזיגען שידוך, האָבען זיך חתן־כלה שוין לאַנג געקענט און נעשריבען בריוולער, ווּאָס זיי אַליין טאָקי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע איבערגעגעבען.

ער האָט נעלערנט אין חדר, און זי איז נעשטאַנען אין קלייט.

איינמאָל נעהט ער פאַרבי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אַריין, ראש־חודש איז דאָס נעווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קלייִדעל, ווּאָס זי אַליין טאָקי האָט דאָס אויפגענייהט, מיט א ווייס נעשטיקט שאַלעכעל אויפ'ן קאָפּ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שוואַרצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האָט זיך איהם אויסגעראַכט, אַז דאָס קוקט זי אויף איהם. די זון האָט נעסמאָלעט, און א ווּארעם ווינטעל האָט זיך פערגנבה'ט, א גלעט נעטהאָן די פּאה, און ער האָט א מורקע נעטהאָן: „פּריי־דעל — א היבשע נקבה!"...

האָט ער נאָכדעם נישט נעקאָנט דאַוונען — זי איז איהם נעשטאַנען פאַר די אויגען.

סאָמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאָנט ער זיך אַן דעם צעלניקערס טאָכטער און אַן איהרע שענע שוואַרצע גרויסע אויגען. צעשאָקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, מאָמער ווּעט ער פערגעסען.

ער נעהט פון בית־המדרש אַהיים און קוקט אַהין, מאָמער ווּעט ער דערזעהען פרייִדעלען.

ער קומט אין חדר אַריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אַריין אין תוספות — דערזעהט ער פרייִדעלען.

אז די קינדער זענען געווען קליניטשקע, פלעגט זיך נח אליין שלאגען מיט זיי קאפ אן וואנר: וויקלען, האדעווען, צווא־נען — אלסדינג.

וועט איהר דאך פרענען: וואו איז נעווען די מאמע זייערע?

די מאמע זייערע, זעלדע, איז נעווען פערנומען אין נעשעפט, מעהר צווישען פריצים; ער — אין שטאדט, זי — אין דער סביבה.

פאר וואס עפעס זי, ניט ער? זי פערשטעהט די שפראך, קאן רעדען מיט א פריץ, איין ברירה אויף אפזעצען א שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאדט קאן זעלדע נישט האנדלען. אנקוקען קאן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פריצים — די זענען נאר אנדערע מענשען. א פריץ, אז מע זאגט איהם „יאק באגא קאחאם" — גלויבט ער, אוז א כתרילעווקער איר, איהר זאלט פאר איהם, שונאי־ציון, חאפען די ערד, וועט ער אייך ענט־פערען מיט א שמייכעלע:

— למאי זאלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַ־גלויבט אהן א שבועה!...

נדן ניט נח צעלניקער דער יונגסטער טאכטער זיינער פינף אוז זיעבעציג; דאס הייסט, צוזאגען האט ער צוגעזאגט ק"ן, פינף אוז זיעבעציג בשעת תנאים, אוז פינף אוז זיעבעציג שפעטער, „לכשירחיב"...

איז אבער דער „לכשירחיב" נאך נישט געקומען.

אויף דעם „לכשירחיב" קוקט־ארויס נאנץ כתרילעווקע שוין א שאק מיט יאהרען, אוז נישטא איהם.

ער וועט אמאל קומען, צי ניין? עס קאן זיין! מיט וואס איז ער ערגער פון משיח'ן? ווארטען דענן ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צענעהן. ווארום ס'איז א היימישע זאך: די מחותנים

איז געווארען א שרוך, האט דער חתן געשיקט דער כלה א פאר גיל־דענע אויהרינגלעך פאר פופצעהן קארבען, און די כלה האט אויס־געגייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאמעט א ניי תפילין־זעקעל, א מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט א קרוין פון אויבען, וואס מע האט דאס בעדארפט אנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייכען איז נישט געווען צו דעם פארעל אויף דער וועלט. שטיל, אהן ווערטער, האבען זיי געצעהלט די וואכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופה — אויף שבת־נחמו איז אפ־געשטעלט געווארען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, איז א גוטער שעה, א מזל'דיגער שעה.

ווער עס האט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ'ם טאג פון איהר פריידעל'ס חופה ארומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האלז מיט צוויי שפיצען, און שרייען מיט א הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, ווייסט איז מיר?" — דער האט קיין שענס ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואס הייסט „פערטארעמט!"

— חתן־כלה פאסטעז, — האט זי געשריגען מיט א קוויטש — און איהם האט דער גוטער יאהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? נוואלד, נח, איך וועל דאס ניט אויסהאלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האבען איהר געהאלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן" איז געזעסען אין א ווינקעל; ער האט זיך פערקלויבען אהין מיט א גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער הארץ, וואס פאר א פערשטעהרטע חתונה ער האט.

אלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאכט, ווי עס געהער צו זיין; אלע מאל אראפגעבראכט די יעהופעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטא קיין כלי־זמר! א חאפענריגע חתונה! א פערשטעהרטע חתונה!

בײנאכט אין חלום זעהט ער פרײדלען — אומעטום פרײ־
דעל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאלען אויף א גלײכער
זאך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלײט אריין איהם
פאר־לענען דעם שדוך פאר זײן יונגסטער טאכטער מיט ברוד
בן־ציון'ס יונגען דוד, און האט ארויסגענומען דאס פושקעלע טאבאקע
און אנגעהויבען אויסרעכענען, וואס פאר אײן אנטיק ער האט איהם
געבראכט צו טראגען פאר זײן טאכטער. האט זיך פרײדעל געמוזט
אפקעהרען אן א זײט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואָרען.

ביי איהר אויפ'ן ווייסען האלז, פערשטעהט איהר מיך, איז
געהאנגען א בענדעל, און אויפ'ן בענדעל איז געהאנגען א קניפעל,
און אין דעם קניפעל האט זיך געפונען א בריוועל, און אין בריוועל
איז געשטאנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האנד־
שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דרײדלעך, דאס
דאזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פרײדעל.
„געזונד זאלסט דו זיין! ווען אונזער טייך זאל זיין
„פון גאלע טינט, און דער וואלד זאל זיין גאלע פענעם,
„און די גאנצע וועלט זאל זיין פאפיער, און איך זאל
„שרײבען צו דיר גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, וואלט
„איך דיר נישט געקאנט ארויסשרײבען קיין צעהנטוי־
„זענד־חלק אפילו פון דעם, וואס מיין הארץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אן, וואס איך
„האב דערזעהען דיין ליכטיג פנים, וואס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זים קול, וואס איז
„זיסער פון'ם זיסטען ווין..."

און אזוי ווייטער.

דאס פארעל האט לאנג־לאנג ארויסגעקוקט אויף רב שלום
שכנא דעם שדכן, ער זאל פאלען אויפ'ן שדוך. און אז דער שדוך

פרייליכס, ארבייטען אויף אלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באס, בלאזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאפען אין די טאצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפרייט זיך, מאכט די ראד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון בוידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מע נעהט א פרייליכס.

משה־יוסי דעם רב'ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעלע, קוקט מיט שמייכעלדינע אויגעלעך אויף דעם נאָרישען מחותן און זאָגט צו אים:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמר. די הינט כלי־זמר זענען דענן קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — א חתונה אָהן יעהופּעצער כלי־זמר!

וועז נח ווייסט דאָס פּריהער, אז די יעהופּעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לענט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער וויעדער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתן'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און ניט איהם א רעכטען פּסק, טהוט א פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר א לוית, נישט קיין חתונה, א פּארשטעהרטע חתונה!

— נאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פּייער. — כתריעלעווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתריעלעווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתריעלעווקער כלי־זמר באַרפען נישט עסען? אי־פּע — שע־מען מענסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האָלז אריין!... רב יהושע־העשיל, א פּריילעכען!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט א וואָטאָווער קאָפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט א לאַנ־גען טליתקטן, טהוט א קלאָפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פּיעדעל, און א וואונק צו דער חברה — און כתריעלעווקער כלי־זמר בעווי־זען, אז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען"; זיי שפּיעלען א

נישט פאר קיין
אידען געדאכט

נעשריבען אין יארה 1902.

נישט פאַר קיין אידען געדאכט

זיידע׳ל רב שעיה׳ס איז א יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאָלט וואסער, זיצט און לערענט, חאטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה׳ן, אַז ער איז א בן יחיד, און רב שעיה איז א איד א נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו נעווען א איד א בעל־הלואה. זיין „קאַפיטאַל" איז נעווען צעווארפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס׳איז ניט נעווען איין כתריל׳עווקער, וואָס זאָל ניט זיין שולדיג רב שעיה׳ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין א קעסל: דער אריין, דער ארוים, דאָרט נענומען, דאָ נענעבען.

ס׳איז ביי איהם נעווען, להבדיל, א „קאַנטאָר", א „באַנק" — א באַנק, נאָר אָהן געפּאַרבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען א סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואַנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערל׳ך מיט גראָטעס, אָהן אייזערנע שאפעס און אָהן מורא׳דינע קאַנטאָביכער און גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג׳ענען א מענשען.

ביי רב שעיה׳ן אין שטוב איז נעשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ׳ן טישעל איז נעשטאַנען א „טינטורעל" מיט א „זעמדערעל", און איטליכס מאל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלענט מען מוזען אַנשפּייען אין „טינטורעל", וואַרום אַנדערש האָט דאָס

געווארפן, אז טאמער הערט ער אויף צו צאהלען, ווערד ער אויס בטוח, — א פארפאלענער אויף אייביג!

און אזוי האט זיך דאס רעדעל געדרעהט, געדרעהט א צייט מיט יאהרען, זיך ניט אפגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטארבען.

רב שעיה איז געשטארבען, און זיידעל רב שעיה'ס האט איבערגענומען דאס געשעפט.

דורכגעלאזט „שלשים", האט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אפגעזעסען איבער די ביכער א וואך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט. און האט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אן צו זיי:

— איהר זאלט וויסען זיין, רבותים, אז איך בין געזעסען די גאנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט. און האב אויסגערעכענט, אז עס קומט שוין מעהר פון צייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט? וואס הייסט, מיר זענען ריין?

— אזוי, וואהרום „על פי אלגעברע" האט איהר באצאהלט פראצענט און פראצענט דפראצענט זיעבעצעהן מאל אזוי פיעל נאך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאט אייך אף אייערע קוויטלעך.

דערהערט אזעלכע דבורים, זענען די כתרילעווקער געווארען אנגעצונדען. זיי האבען גערעכענט, אז דא מוז ליגען עפים א המצאה'לע, א שמד־שטיק, ניט אנדערש; האבען זיי איהם א שמיץ געטהאן די קוויטלעך צוריק אין פנים אריין און האבען געמאכט א „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אהן א מעסער! רב שעיה, זאל האבען א ליכטיגען גן ערן, האט מיט אונז געהאנדעלט אזוי פיעל יאהרען; זיין קעשענע איז פאר אונז תמיד

ניט געוואלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־ שע׳ל א טישקעסטע׳ל מיט צוויי רינגל׳ען מיט א גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטע׳ל, איז נעווען דאָס „קאָנטאָבור" מיט אל׳ע חשבונות, וואָס רב שעיה אל׳יין טאָקי האָט זיי געפיהרט על־פי זיין אייגענער בוכהאל׳טעריע. היינו, ווי אזוי?

דאָס ביכע׳ל איז בעשטאָנען פון צוויי און פופציג בל׳עטל׳ער. אויף יעדען בל׳עטע׳ל איז געשטאָנען די סדרה פון דער וואָך. צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט ק ב ל ת י *, פון דער אנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אזוי:

ק ב ל ת י מר׳ גרשון פופיק ע׳ל פי קוויטע׳ל פרשה בראשית ב׳ רו״כ.	נ ת ת י ל׳ר׳ שמחה ל׳עמעשקע על־פי קוויטע׳ל פרשה פקודי י״נ רו״כ.
ק ב ל ת י מר׳ פייוויש׳ שמוים על־פי קוויטע׳ל פרשה פקודי ד׳ רו״כ.	נ ת ת י עוד ל׳ר׳ גרשון פופיק ז׳ רו״כ.
ק ב ל ת י מר׳ שמחה ל׳עמיש־ קע א׳ רו״כ.	ל׳ א נ ת ת י עוד ל׳ר׳ פייוויש׳ שמוים י״ב רו״כ כי ס׳איז פארפא׳לען.
ל׳ א ק ב ל ת י מר׳ נרשון פופיק ע׳ל פרשה נח, ל׳א קבל׳תי גם ע׳ל פרשה ל׳ך־ל׳ך.	ה ב ט ח ת י *** ל׳ר׳ שמחה ל׳יתן עוד י״א רו״כ.

ווי אזוי איז דאָס רב שעיה ארויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין נאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס׳איז ניט געווען קיין פרא־ טעסטען, קיין פראָצעסען, קיין ל׳אדענישען: איטל׳יכער האָט

---

* געגומטען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

— וואס איז דאס פאר א וועלט, — פרענט ער ביי רב יוזיפיל דעם רב — אז אויסחאפען א ביינעל פאר א נראשען. בשעת איך בין הונגעריג, הייסט ג'נזל'ט, און אפראבעווען א שטאדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסעל, הייסט דאס „נעשטעלט זיך"? פאר אפהאקען א פינגער קומט „קאטארזשנע סיביר", און פאר אויסקויל'ען אכציג טויזענד איינגלענדער אין אפריקע, ווי אכסען. באקומט מען א גילדענעם „מענדאל" זא חראבראסט?...

— ס'איז א יושר? — מאכט ער צו רב יוזיפיל דעם רב און נעמט איהם אן ביי דער לאץ פון דער קאפאטע. — ס'איז א יושר? אט פאהרט ארום דער אלטער ק ר י ג ע ר נעבאך. דער מלכות פון די בויערען, קלאפט אין אלע טירען, בעט רחמים. מע זאל רחמנות האבען אויף זיין ארעם לאנד; ער וויל נישט מעהר נאר א דין־תורה, ער וויל זיך פארלאזען אויף מענטשען. וואס מענטשען וועלען פסק'ענען. זאגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאגט: סע פאסט איהם ניט פאר יענעם... דער אזוי, יענער אזוי, — דערווייל ניסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרענ איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאגט מיר נאר „ישוב", „מנהג־העולם", דער „קיום" פון דער וועלט! א שענער קיום! א שענע וועלט!...

און נאך כדומה אין אזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אריין מיט'ן רב, פערקראכען, ווי מע זאגט, אין „אלף־הששי", העט־העט אין די ווייטע דרכים אריין, אנגעהויבען אפלייקענען מיינם און דיינם און שותפות'דינג, אנגעהויבען אפלאכען. רעדען, ווי מע זאגט, על ה' ועל משיחו ועל נתקה...

האט שוין רב יוזיפיל דער רב מעהר נישט נעהאט מיט איהם וואס צו רעדען און האט שוין ווייטער נישט נעוואלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און נע־שרינען:

געווען אפען; קומט ער צו נעהן איצט און ווי אונז שטעלען אין דער בלאטע!

— נארנים! — שרייט צו זיי זיידע. — וואס פאר נארנים, בהמות איהר זענט! מע זאגט אייך, אז איהר זענט ריין. נישט פונ'ם קאפ זאגט מען אייך, „על פי אלנעברע"!

— וואס דערצעהלט ער אונז פזמונות — „אלבענרע"! לאמיר זיך פארלאזען אויף מענטשען, לאמיר פרענען א רב.

— צום רב! צום רב! — האבען נעשריען אלע אין איין קול, און מען איז נענאנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי'ם רב האט זיך צענויפגענקלויבען כמעט די נאנצע שטאדט. ס'איז נעווען א ליארם, א נעשרייי ער לב השמים.

זיידע האט נעלאזט אלעמען רערען — לאז זיך איטליכער זאגען וואס ער ווי; און ערשט נאכדעם, אז אלע האבען זיך גוט אויסנעשריען, האט ער נעבעטען, אז דער עולם זאל אויף א ווייל ארויסנעהן, ער ווי בלייבען מיט'ן רב אליין, ער בעדארף איהם עפעס זאגען אונטער פיער אויגען.

וואס ס'איז פארנעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאגט, אז זיי האבען נעהאט צווישען זיך א לאנגען ווכוח. זיידע האט איהם אויסנעוויזען, אז מע טאר נישט נעמען קיין פראצענט, ווארום על־פי חקירה איז פראצענט נזילה; א מענש, וואס לעבט פון פראצענט, זאגט ער, איז ערגער פון ערגער, עם קומט אויס, זאגט ער, אז אלע דארפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האט זיך אפילו נעפרובט איהם איבערשפארען מיט „תקון מהר"ם ז"ל", מיט'ן „ישוב־העולם", אהן דעם וואלט דאך די וועלט קיין קיום ניט האבען, און אזוי ווייטער: האט איהם דערויף זיידע אפגענטפערט, אז נאך זיין שכל נאך קומט אויס, אז דער „קיום" איז גאר קיין קיום ניט, עם נעפעהלט איהם נאר נישט די נאנצע וועלט, ווי אזוי זי פיהרט זיך.

דרייפום אין כתרילעווקע

נעשריבען אין יאהר 1902.

— נענוג! נענוג! נענוג!

אַז זיידעל איז געגאנגען אהיים, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט א זיפץ:

— נעבאך א וואויל־ער יונגערמאן און איין איידעלער יונגער־מאן און א לייטישער יונגערמאן, נאר נישט פאר קיין אידען גדאכט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אלע האָבען פערשטאנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האָט נאָך ערגיץ אַננעמאַכט אַזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פּאַריז, זאָגט מען, האָט דאָס אויך נעקאָכט, ווי אין א קעסעל. נאָזעטען האָבען נעשריבען, נענעראַלען האָבען זיך נעשאָסען, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען ארומנעלאָפען איבער די נאַסען, ווי משוגעים, נעווארפען היטלען און נעארבייט מעשים. דער האָט נעשריגען: „ווייו דרייפוס!" און דער האָט נעשריגען: „ווייו עסטערהאזי!" און אידען האָט מען דערווייל נעשמירט, נעמאכט מיט דער בלאָטע, ווי נעווויינטליך... נאָר אַזוי פיעל ענמת־נפש מיט אַזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האָט דערפון נעהאָט — דאָס וועט פּאַריז ניט האָבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואַנען איז מען אין כתרילעווקע נעווואָהר נעווארען פון דרייפוס'ען — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען. וואַרום למאי וויסט מען דאָרטען פון דער מלחמה, וואָס די איינגלענדער האָבען נעפיהרט מיט די בויערען? פון וואַנען וויסען זיי וואָס אין קיטאַי טהום זיך? וואָס פאַר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאַי? די נרויסע מסחרים, וואָס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאָצקי'ן פון מאסקווע, און דאָס נעלע זומערשטאָף, וואָס מען רופט דאָס „טשע־שון־טשא", טראָגט מען

דער אידישער קאפיטאן, דער דרייפוס, וואס מע האט איהם פער־שיקט, איז גאט די נשמה שולדיג, ס'איז גאר א גאנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראלען, וואס האבען זיך עפים צעאמפערט — דעמאלט האט זיך שוין דאס שטעדטעל אביסעל פעראינטערע־סירט, און דרייפוס איז געווארען א כתרילעווקער. וואו צוויי איז ער געווען א דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פארשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פאסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— א בלבול!

נאר שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט, אז ס'איז גאר א סברה, אז דער משפט זאל נאר א מאל ג'משפט ווערען, אז עס האבען זיך געפונען גוטע מענשען אזעלכע, וואס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אז ס'איז גאר געווען א טעות די גאנצע מעשה, — האט כתרילעווקע אנגעהויבען זיך ווייגען גאר אויף איין אנדער אופן. ערשטענס, איז דאך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאס, אז דארטען אין פאריז זאל פארקומען אזא פאסקודנע מעשה? פע, עפים זעהר ניט שען פאר די „פראנצעהויזענדיגע"!... עס איז אוועקגעגאנ־גען א שפארענייש און א וועטענייש: דער האט געזאגט, אז דער משפט וועט נאך א מאל ג'משפט ווערען, און דער האט געדרונ־גען, אז נייז: אין אחר מעשה בית־דין כלום — אפגעמשפט. איז פערפאלען...

וואס ווייטער־ווייטער האט מען אויפגעהערט צו וואדטען ביז זיידעל ווען זיך אמאל אויסקראצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאפיטאן דרייפוס; מע האט אנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האט נישט געהאט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האט אנגעהויבען געהן

נישט אין כתריעלעוקע. דאָס איז נישט פּאַר זייער בייטעל. דאַנ־קען נאָט, אז מע קאָן טראָגען זומער א נאקידקע חאָטש פון פּאַרוסינע; אָניט, האָט מען א ברירה געהן נאָר אזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען א ציצענעם ארבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען נאָנץ נעשמאָק, אבי ס'איז נאָר א הייסער זומער.

בלייבט דאָך אלץ די אייגענע קשיא: פון וואַנען האָט פּאַרט כתריעלעוקע אָננעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער איינציגער איז שטאַרט, וואָס שרייבט־אויס דעם „צפירה", און אלע נייעסטן. וואָס טהועז זיך אפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואָהר פון איהם, דאָס הייסט, ניט פון איהם, נאָר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט; ער זאָגט וואָס סע שטעהט, און זיי דרינגען אפט פערקעהרט, וואָרום זיי פערשטעהען בעסער.

*

ויהי היום, איז נעקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט א מעשה, אז אין פּאַריז האָט מען גע'משפט א אידישען קאַפּיטאַן, איינעם א דרייפוס, דערפאַר, וואָס ער האָט ארויסגענעבען גויטיגע פּאַפּיערען פון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויהער אריין, פון'ם אנדערען ארויס. איינער האָט זיך א זאָג געטהאָן פּאַרבייגעהענדיג:

— וואָס טהוט ניט א איד צוליעב פרנסה?

דער אנדערער האָט געהאָט א נקמה:

— א מצוה! לאז א אידעל ניט קריבען אויבענאן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אז זיידעל איז נעקומען און האָט דערצעהלט א נייע מעשה, אז די גאַנצע נעשיכטע איז נאָר נעווען א בלבול, אז

— פערל! דימענטען! בארליאנטען!

אויף פון „לאמבארי'ן" האט מען געהאלטען אויין עולם ומלואו. דער עולם האט געקוועלט, נתפעל געוואָרען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאטש האָרכען האט איהם אין כתריעווקע קיינער נישט געהאָרכט, נאר מע האט פערשטאנען מיט'ן שכל, אז ער בעדארף קאנען רעדען.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס'עם משפחה אין פאריז האבען אזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאל קומען פונ'ם שענעם אינזעל, ווי עס האבען ארויסגעקוקט דערויף די כתריעווקער אידען. מע קאן זאגען, אז זיי זענען געפאהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אוש פון דאָרטען אויפ'ן ים, ממש געפיהלט, ווי זיי שווימען: אט־אט הויבט זיך אויף א שטורמווינד און צעשמייסט דעם ים אויף אלע זייטען, די חוואליעם פלעסקען און וואַרפען דאם שיף, ווי א שפענדעל, ארויף און אראפ, ארויף און אראפ.

— רבונו של עולם! — האבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — זאלסט איהם חאטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפט בעדארף זיין! זאלסט חאטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאר מאכען זייערע מוחות, זיי זאלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאנצע וועלט זאל ארויסזעהן א ו נ ז ע ר געראבטיגקייט, אמן סלה!

דעם טאג, וואס ס'איז אננעקומען די גוטע בשורה, אז דרייפוס איז שוין דא, איז אין כתריעווקע געווען א יום־טוב. זיי זאלען זיך ניט שעמען, וואלטען זיי פערשלאסען די קלייטען.

— נעהערט?

— א דאנק השם יתברך!

— כ'וואלט א בעלן געווען זעהען, ווי אזוי איז געווען דאס ערשטע באגעגעניש מיט'ן ווייב?

מיט איהם גלייך אויף דער פאסט אפנעמען דאס בלאט. און דארטען טאקי דאס איבערלייענען, און דארטען טאקי איבערקייען נאך א מאל און נאך א מאל, שרייען, פילדערען, שפארען זיך און רעדען אלע אינאיינעם, ווי נעווייגטליך. ניט איין מאל האט זיי דער אדון דער פאסטמייסטער נעגעבען אנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אז א פאסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיוואסקא שקאלא, זשידי פארחאטיע, טוט נע קאהאל שאכערמאכערי!...

זיי האבען איהם אבער געהערט, ווי המן דעם נרייגער: ער האט זיי נעזידעלט, און זיי האבען נעליינט דעם „צפירה" און נערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאר פון דרייפוס'ען אליין האט מען נערעדט אין כתריל'עווקע. עס איז צוגעקומען אלע מאל א פרישער חארשוין: פריהער „עסטערהאזי", נאכדעם „פיקערט", נאכדעם נעגעראל „מערסי", „פעלי", „גאנזי", און דערביי איז געואנט נעווארען א המצאה, אז ביי די „פראנצעהויזענדינע", וויבאלד א נאמען פון א נענעראל, אזוי מוז זיך אויסלאזען מיט א „י". האט איינער נעפרעגט א וויעדעראנאנד:

— נו, און מיט בודעפערען וואס וועסט דו טהון?

— הערסט דו? האט ער טאקי נעהאט א מפלה.

— כן יאבדו!

צווייי פארשוינען זענען נעווען אין כתריל'עווקע, וואס די נאנצע שטאדט האט זיי ליעב נעקריגען, אויסנענאנגען נאך זייערע מריט. דאס זענען נעווען „עמיל זאל" און „לאמבארי". פאר „עמיל זאלען" וואלט זיך יעדער אינציגער מפקיר נעווען. א ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאל"! אז עמיל זאל וואלט קומען, למשל, קיין כתריל'עווקע, וואלט די נאנצע שטאדט איהם ארויסנעקומען אקעגען מיט א ברוך־הבא, אויף די הענד וואלט מען איהם נע־טראגען.

— וואס זאגט איהר אויף זייגע בריוולעך?

•

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאָג פון'ם משפט, האָט דאָס מיט די כתריל־עווקער געוואַרפען ווי א קדחת. זיי וואָלטען א בעלן געווען אנשלאָפען וועלען אויף א גאנץ מעת־לעת און אויפ־חאפען זיך דעמאָלט, וועלן דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאָר, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאכען. מע האָט זיך יענע נאכט געקאָט־שעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, מלחמה געהאלטען מיט די וואנצען און ארויסגעקוקט, עס זאל שוין וועלן טאָג.

אז ס'איז געוואָרען טאָג, איז מען אוועק אויף דער פאָסט. די פאָסט איז געווען פערשלאָסען און דער טויער אויך. בים־לעכווייז האָט זיך דער עולם אנגעהויבען צענויפקלויבען ארום דער פאָסט, און ס'איז געוואָרען פערפלייצט די גאָס. אידען זענען ארומגענאנגען הין און צוריק, נענעהנעצט, געצוינגען זיך, געדרעהט די פאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יארעמע דער סטאראָוש האָט געעפענט דאָס טויער, האָבען אידען א לאָז געטהאָן זיך אלע מיט א מאל. איז יארעמע געוואָרען אנגעצונדען, בעוויזען, אז דא איז ע ר בעל־הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי און, מחילה, זיי ארויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פאָסט אין דרויסען ארוים, און דאָרטען האָבען זיי געוואָרט אויף זיידלען, אזוי לאנג, ביז זיי האָבען זיך פארט דערוואָרט. און אז זיידל האָט אפגענומען דאָס בלאָט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פסק פון דרייפוס'ן, איז געוואָרען א נעשריי, א לויפט — הימעל עפען זיך! דער נעשריי איז געווען נים אויף די ריכטער, וואָס האָבען שלעכט נע'פסק'עט, נישט אויף די נענעראלען, וואָס האָבען נעשוואָרען פאלש, נישט אויף די „פראנצעהויזענדיגע", וואָס האָבען זיך אזוי נים שען אויסגעפיינט, — ניין! דער נעשריי איז געווען אויף זיידלען.

— און איך וואָלט אַ בעל־נעוועז אַנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי נעזאָגט: דער טאַטע איז נעקומען.

וויבער, וואָס זענען בעת מעשה נעזעסען, האָבען בעהאַלטען די פּנימ'ער אין די פּאַרטיכער, כלומר'שט געשנייצט די נעזיכטער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. וויי כתרי־לעווקע איז אייך אַרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אַפּגעריסען דאָס לעצטע פּונ'ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפּאָהרען אַהין, אַ קוק טהון חאָטש פּון דערווייטען.

אַז דער משפּט האָט זיך אַנגעהויבען, איז געווארען אַ קאַכעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלער. מע האָט זיך געווארען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געווארען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפּילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אַרוואָקאַט לאָבאַרי. די כתרי־לעווקער האָבען אייגנגעלעגט די וועלט.

— פּאַר וואָס? פּאַר ווען? אַזא רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָם האָט זיי דעם קאָפּ אַראָפּגענומען. די דאָזיגע קוילּ האָט זיי געטראָפען גלייך אין הארצען אַריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתרי־לעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפּלל געווען ביי זיך אין הארצען. — בעוויין דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאָמבאַרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

קיין עין־הרע ניט

מאַנאַלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

— סע קאן ניט זיין! — האט כתריעלעוועקע געשריגען אין איין קול. — סע קאן ניט זיין אין דער וועלט אזא משפט! הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויס, ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. וואס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאך זיידעל מיט אלע כוחות און שטופט זיי דאס בלאט גלייך אין פנים אריין. — נאט זעהט וואס סע שטעהט אין בלאט!

— בלאט־שמאט! — שרייט כתריעלעוועקע. — און אז דו וועסט זיך שטעלען אז דא מיט איין פוס אויפ'ן הימעל און מיט דער אנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס'איז א זאך, וואס עס קאן ניט זיין! עס קאן ניט זיין! עס קאן ניט זיין! עס קאן ניט זיין!

א סימן — וואר איז געווען גערעכט?

קיין עין־הרע ניט

(מאנאלאג).

— ווי איהר זעהט מיך אטא — מאכט צו אונז א כתרי־לעווקער בעל־עגלה, וואם האט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואגען האט ער געלאזט אויף נאטס'ס בעראטה — ווי איהר זעהט מיך אטא, בין איך מיר א איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאם אכטע יאהר, ווי איהר קוקט איהם אן, א שווערפיסיגער, נישט אזא לויפער, נאר א „נעמער" קיין עין הרע א גוטער, און דער קאשטאנעווטער איז אויך קיין עין־הרע א יאדעריג פערדעל. מיט אזעלכע צוויי פערדלעך, אז נאט שיקט צו גוטע פארשוינדלעך, און א סך, קאן מען האבען פרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל. און פרנסה — דאם מוז מען, ווארום אין דער היים איז פארהאן א ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אלע יאהר, אסתר הייסט זי, און דערפאר האט זי טאקי א פנים פון א רוח. נעווען אזא שענע קיין עין־הרע, אזא־נ־אייזעלע, א צורה־מלוכה, בשעת איך האב חתונה געהאט פאר איהר; כ'בין נאך דעמאלט נעווען א שמייסער ביי יענעם, א בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואס מיר שניי? ווער מיר בלאטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואגען?

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגענאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער נעפינען עפּעס א סגולה?"... האָבען מיר זיך אַנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר, האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום וועו האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער אַרבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך אַרויסגעריסען איינמאָל אין א שבת צום דאָקטאָר. נעקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאַני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער אוֹן באַטראַכט זי אוֹן הערט זי אויס אוֹן רופט זיך אַן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאַני קאַנסוליאַרזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַנית, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אז דו באַדאַרפסט זי אַפּהיטען, היטען ווי דאָס שווארצאַפּעל פּונ'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך א צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאַפּירען". „קלאַפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אַפּ די צונג, פּאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אַליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אַפּילו, און איהר רעדט גאָר פון קלאַפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּעס א רפואה, זאָג איך, א סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי בריוט, ער האָט איהר פּארשריבען א רפואה, פּראַשקעס אַזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אַוועק נאָך א יאָהר און נאָך א יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

אליין נענומען אויף די פליצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־
געהויבען איהם פון דער בלאטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אט
אזא מין פארשווין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאס.
איז געווען א יתומה, און דוקא א בעל־הבת'יש קינד, א מלמד'ס
א טאכטער, נאר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע
אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין ארעמע
אלמנה, האט זי נעבאך זעהר געוואלט חתונה מאכען די טאכטער.
האט מען איהר נערעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די
פיינסטע שדוכים. נאר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען.
און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאך, זענען מיר געזעסען,
רוף איך זיך אן צו איהר איינמאל, צו אסתר'ען הייסט דאס.
יום־טוב איז דאס געווען, אלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר.
זאג איך, דו וועסט מיך נעמען?" שווייגט זי. זאג איך צו
איהר נאך א מאל: „אסתר, זאג איך, קוק ניט, זאג איך. וואס
איך בין א שמייסער, זאג איך, ביי יענעם, איך האב צענויפענ־
שלאגען, זאג איך, מיין אייגענעם קיין עין־הרע א קערבעל עטליבע
און דרייסיג; האב איך נאר חתונה, זאג איך, אזוי קוף איך
מיר באלד א פערדעל און וואר אליין, אם ירצה־השם, א בעל־עגלה.
זאג איך, און א יונגעל, זאג איך, בין איך קיין עין־הרע א הארעפאש־
נער, הארעווען קאן איך, עס וועט דיר, זאג איך, זיין ביי מיר קיין
עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!"
שווייגט זי.

קיצור, מיר האבען חתונה געהאט. אז מיר האבען חתונה
געהאט, האט זי באלד אנגעהויבען קינדלעז, קיין עין־הרע אלע
יאהר, אלע יאהר א קינד; און אז זי האט אנגעהויבען צו קינדלעז,
האט זי אנגעהויבען קרענקעז, און אז זי האט אנגעהויבען צו קרענ־
קעז, האט זי נעקרענקט און געקרענקט, אוועקגעקרענקט א צייט!
זאג איך צו איהר: „אסתר, וואס וועט זיין, זאג איך, דער
תכלית, וואס דו קרענקסט?" לאכט זי. „אסתר, זאג איך, דו
לאכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טא־

א פרישער, א צאפע׳לדיגער, טרעף איך אויפ׳ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע ׳לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קויׂלעטשען, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע ׳לאזען זיך הערען שוין פונ׳ם אויפ׳ן־אוויוועז איבער דער גאנצער שטוב, און אין שטוב איז וואׂרעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אלע ווינקע׳לער. חאטש שפיענג׳ל זיך, דער טשא׳לענט איז פארׂרוקט, דער פריפעטשיק אפגעשמירט, די קאץ וואׂרעמט זיך, און איך ׳להבדי׳ל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מא׳ל; נאכדעם גיהּ איך מיר אין שוה׳ל אריין דאוונען און קום אהיים מיט׳ן בריוטען גוט שבת, זאג אפ די שלום־עליכם׳, מאך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט בי־סע׳ל בראנפען, עס־אפ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת׳ע פיש, די ריינע יוך מיט׳ן צימעסדינגען צימעס, און ׳לעג מיר רוהען. שלאף איך אפ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה גיהּ איך מיר אין שוה׳ל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראף, און אין דערהיים וואׂרטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אלע שבת׳דינגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאך מיט די כשר׳ע ציבעלים, די גיהאקטע אייער מיט׳ן שענעם ׳לעבער, די פיינע פעטשא מיט׳ן ׳לייטישען קנאבל׳ע, די הייסע יויך מיט׳ן פעטען קוגע׳ל, וואם רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמא׳לץ ווי פון א וואׂרעטשיק. אודאי קאן מען נאך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאפען. און אז מע שלאפט זיך אוים נאך אזא וואׂרעמעם, ווי׳ל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ׳ן הארצען, זאגט איהר, איז עפע׳לקוואם נישט קיין שלעכט ביסע׳ל משקה, און באר׳לער־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אוים א קווארט עפע׳לקוואם קיין עין־הרע און מע פארבייסט מיט באר׳לער־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאק איין קאפיטע׳ל נאכ׳ן אנדערען; זיי פ׳ליהען קיין עין־הרע, די קאפיטל׳ער, ווי די ווערסטען אויפ׳ן גרויסען טראקט, איינס נאך דאם אנדערע, איינס נאך דאם אנדערע, אהן א פאפאם, וואׂרום

און איינס. דאָס עלטערע יונגע שוין אלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, נעגעבען איהם אין חדר, געוואלט מאכען פאר א למדן — ווער, וואָס? אז דער קאָפּ איז איהם נאָר ביי די פערדלעך! און אזוי איז דער אנדערער, און אזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אהיים און שפּאָן אויס די פערדלעך — אהא! מיין חברה קיין עין־הרע איז דא: איינער אויפ'ן וואָגען, דער אנדערער אונטער'ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אנדערער אויפ'ן אנדערען פּערדעל, און דער קלענערער זיצט נאָר רייטענדיג אויפ'ן דישעל. „וויסע־חברה'ניקעס. זאָג איהּ, ניט גע־דאכט זאלט איהר ווערען! נעהיי וואלט איהר בעסער חשק געהאט צום סדור!"... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאָהל שכר־למוד, ווער פּארשוואַרצט א גאנצע וואָך, פאָהר־ארום הין און צוריק מיט'ן ביידעל, פאַרדיעז טאקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אבער טאקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האבער אלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויף, און א שטוב קיין עין־הרע אויסהאלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אליין איז מען אויך א מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אליין א בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אמאל אביסעל בראַנפען, אמאל פארביסען, די נשמה אויסשפייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראָר, פאלט נאָר א פערד, איז איין עק, אוים גדולה!

א שטיקעל גליק, הערט איהר, פּאָר נאשבראט, וואָס נאט האט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — א מתנה פון זיין ליעבען נאמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען, קיין עין־הרע נאָר איין אנדער מענטש! אז איך קום פאַרפריה פּרייטאג אהיים, איז ראשית חכמה פון אלע ראשית חכמות — אין מרחץ אריין. דאָרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אוים אויף אלע זייטען, ווערד אויף מיר א נייע פעל. איך קום אהיים

איהם מעג מען מקנא זיין

נעשריבען אין יאהר 1902.

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, נעהט ביי מיר קיין עיז־הרע דער תהלים, ווי א מזמור, הלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפֿרררו, איינגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתריל־עווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם" מיט'ן „קאשטאנעוואטען", וואס האבען א נעם געגעבען דעם וואגען בארג־אראפ און געגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אויס'ן בויגען. און איידער מיר קוקען זיך ארום, לויגען מיר אלע מיט'ן וואגען אונטער'ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואס זענען געזעסען „פאריטש", אקעגענד אונז, לויגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפארשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאנער" מיט'ן „קאשטאנע וואטען", פערוואלפען די קעפ ארונטער, בארבלען זיך מיט די פיס האלחלען, ווילען נעבאך ארויסקראטשקען זיך — און קאנע נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתריל־עווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא לויגען בארג־אראפ מיט'ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל דאס דריטע מאל, קיין עין־הרע ניט!...

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתריעלעווקע איז א שטאדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין ארעמאן, איין עני ואביון, גלייך מיט אלע כתריעלעווקער בעלי־בתים, און האָט פער־דיענט אזא לויה נאר דערפאר, וואס ער איז געשטארבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטארבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתריעלעווקע און אריינגעקוקט דורך די פענסטער פון'ם אלטען בית־המדרש און בעלייבט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנימ'ער, די גאלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואס האבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואס ווערד אנגערופען הונגער, האבען שוין די דאזיגע לעבעדיגע מתים לאנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האבען נאר געפיהלט, אז עס לאזען זיך אויס די כחות, אז עס גאהט זיי אויס דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראפענס" און ווער מיט א שמעק טאבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאנגער באָרד, מיט א ברייטען קאלנער, איז פון נאנץ פריה אן געשטאנען פאר'ן

נאָך דדיי טעג מיט נאָך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואס לעבט אייביג א גוט יאָהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אָפגערוהט זיך און איבערגע־חאפט דעם אָטעם, טהוט ער זיך א קאטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאָזט אויס וויעדער מיט א געבעט און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עם הערט זיך עפים א פאל און א קלאפ און א שטופעריי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! ממ... ממ...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאפט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערוואַרפט דעם קאפ ארונטער, די אויגען האלב־אפען, דאס פנים ווייס ווי קאלך, די ליפען טוידט, און עפים א שמייבעלע, א ביטער שמייבעלע שפיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א וואַרף. מע טראגט איהם אונטער חלש־טראפען צו דער נאז, מע שפריצט איהם אפ מיט וואסער, מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטארבען . . . . .

א וואלף אז עס חאפט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאף א טומעל, א מהומה אויף א וויילע; נאכדעם שלאגט מען זיך צענויף אלע אינ־איינעם און מע הויבט אן ציטערען מיט אלע גליעדער.

עמוד אויף די פים; ער איז געשטאנען פאר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדאוונט געטריי, געשמאק, געווייגט און געבעטען ביי איהם רחמים פאר די בעלי־בתים. וואס האבען איהם געשיקט פאר א שתדלן, א חאדאטאי, מע זאל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאל זיי אנ'חתמ'ענען א גוט קוויטעל, אנצייכענען זיי א גוט יאהר.

אויף אזא אדוואקאט, ווי רב מלך, האבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאנט פערלאזען.

ערשטענס, די געמבע; אלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אז אין דער יוגענד האט ער, זאגט מען, געהאט א שארפע שטימע, א „שאנת ארי"; האט ער געעפענט א מויל, האבען נעציטערט די וועגד פונ'ם בית־המדרש און עס האבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען א גרויסער בעל־בכי, פלעגט ווייגען, גיסען, ווי א בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געווארען אביסעל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאר דאס וויינען — נאר אזא וויינען, וואס קאן נעמען א וואנד, אויפוועקען א טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה'ט זיך אוים מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאטע! אוי־וועה, פאטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאט, ער זאל אפמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי א גוט יאהר פאר זיי און פאר זייערע נאקעטע, בארויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאנען זיי זיך אן זייערע הונגעריגע, נאקעטע און בארויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאר, ווערד זיי דאס הארץ צעגאנגען אזוי ווי וואכס, און זיי זענען גרייט צו פאסטען

די נאכט איז געווען אַ ליכטיגע און א ווארעמע. די לבנה האט אראפגעשיינט אויף כתריעלעווקע און האט אנגעקוועלט פון די ארעמע לייט, וואס זענען געקומען אפגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאר זיין אוועקגעהן אהין אין זייז וויטען וועג אריין. און אז מע האט זיך אפגעשטעלט מיט דער מטה קענען אלטען בית־המדרש, האט זיך רב יוזיפיל דער רב אוועקגעשטעלט מאכען א הספד, און דער גאנצער עולם האט געווויינט.

רב יוזיפיל דער רב האט אויסגעווויזען מיט פסוקים און מיט מדרשים א סך, אז רב מלך דעם חזנ'ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון א געוויינטליכען מענשען, אז אזוי שטארבט נאר א צדיק, און א גרויסער צדיק, אז אזא צדיק נעהט פון דאנען גלייך אין גן־עדן אריין, אזא צדיק בעדארף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדארף זיך ווינשען אזא טוידט, וואורום נישט איטליכער איז זוכה צו שטארבען יום־כפור צו נעילה ביי'ם עמוד, וועז גאט האט מוחל געווען אלע זינד — און אזא צדיק, אז ער פאהרט־אפ פון שטארט, בעדארף די נאנצע שטאדט איהם נעהן בענליטען, און אזא צדיק, אז ער שטארבט־אפ אין שטאדט, בעדארף די נאנצע שטאדט ווייגען און קלאנען.

— ווייגט זשע, אידען, און קלאנט אויף דעם צדיק, וואס מיר האבען פארלארען, און בעט איהם, ער זאל דארט זיין א מליץ־יושר פאר'ן כסא־הכבוד צום נייעם יאהר, טאמער וועט ער טאקי אויסבעטען פאר אונז אלעמען א גוט־יאהר, — שוין צייט נאט זאל רחמנות האבען אויף כתריעלעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער נאנצער עולם האט געווויינט, נענאסען מיט טרערען און נענלויבט, אז זיי האבען אוועקגעשיקט פאר זיך א גוטען שליח, א רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האט זיך איטליכער נעוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזן'ס ארט.

אזוי איז נעווען אינ'ם אלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז נעשטאַרבען.

עס איז נעווארען אויף א ווייל א טומעל, א נערודער: פון דער ווייבערשער שוהל האט זיך געלאזט הערען א מאַדנער קוויטש — דאס האט צביה די חזנ'טע גע'חלש'ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען נעפאלען חלשות נאך עטליכע ווייבער.

האט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטהאן צו די גבאים, און די גבאים האבען א פאטש געטהאן אין די סטענדערס, ס'זאל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאקי נעווען בעל־שחרית) איז צוגענאנגען צום עמוד און האט זיך געשטעלט דאוונען ווייטער. און דער גאנצער עולם האט נעדאוונט ווייטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האט נעגעבען דעם לעצטען בלאז.

נאכדעם האט מען געמאכט א ברכו, זיך געשטעלט דאוונען דעם וואכענדיגען מעריב, און אז מע האט אפגעדאוונט דעם וואכענדיגען מעריב, איז מען נעגאנגען ארוים מחדש זיין די לבנה, און אז מע האט מחדש נעווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאלט נעגאנגען אהיים זיך אפפאסטען, ווער מיט א פערטעל עוף פון די כפרות און מיט א גלעזל ווארעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאז א טרונק וואסער.

אין א שעה ארום נאכ'ן אפפאסטען זיך איז דער גאַנצער שוהל־הויף שוין נעווען פערפלייצט מיט מענשען. ס'איז ניט נעווען קיין שפילקע דורכצווואַרפען.

אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך, קינדער פון די וויעגעלעך — אלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האבען זיך אליין מתעסק נעווען אין דער מצוה. נישט צוגעלאזט די שמשים. א קליינינקייט — אזא מת!

צוויי שלח־מנות'ען

געשריבען אין יאהר 1902.

און רב יוזיפיל האָט, אפנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האָט אויסגעלאזט זיין הספד מיט די דאזיגע ווערטער:

— לך לשלום — גיה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאנגן־לאנג נאכדעם האָט מען נישט אויפגעהערט צו דערצעהלען אין כתרילעווקע פון רב מלך דעם חזן'ס טוידט און פון דער לויה, ווען ער האָט געהאט, און מע האָט געזאגט מיט א זיפץ:

— יא, א י ה ם מען מקנא זיין...

צוויי שלח־מנות־יעז

א.

ס׳איז שוין לאנג נישט געווען איז כתריעלעווקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס איין. און פונ׳ם שניי איז געוואקסען א טוואן ביז׳ן נאכטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פוי׳ל ווינטעל. א נאריש קעלבעל האט זיך אויסגעווייזען, אז סע שמעקט מיט וועסנע, האט דאס אנגעהויבען בלעקען, פערריסען דעם ווידעל, אראפגעלאזט די מארדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!" אויף דער נאס זענען געלאפען שלייגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־בארג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס׳איז נישט פורים, נאר ערב־פסח.

סאמע אין מיטען שטאדט, אין דער רעכטער בלאטע, האבען זיך בעגעגנט צוויי מיידלעך, וואס ביידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שווארצע, א געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיצעכיג נעזעל; איינע א בארוויסע, מיט גראבע שווארצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען"; שענע שיך! אז מע געהט.

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי'ס, געגומען פינפטהאַלבען קערבלעך פּאר'ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס'איז געווען א „קליידען" מיט א „שיכען"! מילא, דאָס קליידעל איז געווען א קליידעל, מיט לאַטעם אפילו, נאָר פּאָרט א קליידעל; די שיך אָבער זענען מאַנסביליגע שיך, פון זעלדע רב יאָסי'ס בחור מנשה, וואָס האָט א פוס, ווי א דעזשקע, און דערצו האָט ער נאָך א טבע דרעהען די אָבצאָסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון א שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאַהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אפענם, מיט האַניגפּאַרפּעל, און דאָס אַנדערע א קיילעכיגם, פון ביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, א צוקערלעאקבעל, מיט א ראַזינקע אריינגעשטעקט סאָמע אין מיטען, א גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, א שען שטיקעל קוגמישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און א היבש שטיק קאָרגנער לעקאָר, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגם יאָהר מעהר געראָטען ווי אלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר א גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען א ריינער האָניג, צי דער לעקאָר האָט זיך גלאָט גוט אויסגעבאקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאָקי נאָר ווי א געריכטע פּעקע קישען!

בעטראָכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זלאָטע רב אייזיק'ס, געגומען זעכס קערבלעך פּאר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאנג, איז זי דערפּאר געגאַנגען באַרוויים, און זלאָטע האָט זי געשאַלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אזוי געהט דאָס א מויד א גאַנצען ווינטער באַרוויים? דו ווילסט, אפּנים, זיך פּארקיהלען, צו אלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראָגער. זי האָט בעסער געקלויבען דאָס געלד אויף פּסח; אויף פּסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאכען א פּאָר שיך אויף הויכע אָבצאָסען מיט קולקעם

קוואטשקען זיי אוז סע שלעפט זיך נאר א פאדעשווע, וואס גיט אלע מאל א ליאסק מיט א קוויטש, אוז אז מע טהוט זיי אוים, וועגען זיי א פוד. דאס איז געווען אזעלכע שיר, וואס מע זאגט אויף זיי: „איידער אזעלכע שיר, איז שוין גלייכער בארווים"... ביידע נחמה'ס האבען געטראגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט א וויים סערוועטע, אוז צוגעהאלטען מיט ביידע הענד איז דער הויף. דערזעהען זיך, האבען ביידע מיידלעך זיך אפגעשטעלט.

— א! נחמה?

— א! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאס, נחמה?

— וואס הייסט וואוהין געה איך? איך טראג שלח־מנות.

— צו וועמען טראגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאקי; אוז וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאך, אז איך טראג שלח־מנות.

— צו וועמען טראגסט דו שלח־מנות?

— טאקי צו אייך.

— א היסטאריע בנאמנות!

— א ריינע קאמעדיע!

— אנו, וויז נאר דיין שלח־מנות, נחמה?

— וויז דיין שלח־מנות, נחמה?

אוז ביידע נחמה'ס האבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאן זיך צוזעצען אויף א וויילע, אוז גאט האט זיי צוגעשיקט. דערזעהען א קלעצעל נעבען איין אייגפאהרהויז, האבען זיי אויפ־געהויבען די פים אין דער לעהמיגער בלאטע אוז האבען זיך בע־זעצט אויף דעם דאזיגען קלעצעל. אנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלעך אוז בעטראכט בי שלח־מנות'ען.

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּעס געגעסען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען וויל זיי וועלען לעבען! — מאכט נחמה די רויטע און קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען. — נעם, פאָלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערחאַפּען. וואו שטעהט דאָס, אז שלַח־מנות מוז זיין מיט א המן־טאַש? אָט למאי איז ביי דיר שלַח־מנות אָהן א המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אזא יאָהר, ווי דו ביזט געוועכט! — זאָגט נחמה די שווארצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס'איז דאָך טעם נן־ערן, בנאמנות! א חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאָ... פּאָר דיין המן־טאַש, נחמה'ניו, קומט דיר א שטיק לעקאַך פון מיין שלַח־מנות, וואָרום וועדליג מיר וועלען זיך דאָ אַננעמען פּאָר'ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט א שטיקעל לעקאַך און מעהר מיט א מכה... מאהל דיר, פון גאַנץ פריה אן ביז איצטערטא — טרעף, וויפיעל האָב איך געמאכט? קוים־קוים א גילעזן מיט צוויי גראָשען. אי דאָס — זענען די צוויי גראָשען מיט א לעבעל... וויפיעל האָסט דו נעמאכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאכט, א מכה זאָל זיך זיי מאכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאַך און שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי א נאַנז. — הלואי איך זאָל פּאָר'ן גאַנצען טאָג מאכען א גילעזן!...

— שענע נגידית'טעם, זיי מעגען זיך, נישקשה. אַלע באַגראָבען! — זאָגט נחמה די שווארצע און בעלעקט זיך נאָכ'ן לעקאַך. — איך קום צו נעהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט'ן שלַח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלַח־מנות, קראַצט און קראַצט די קעשענע און הייסט מיר קומען שפּעטער, קומען זאָל אויף איהר א מיתה משונה!

און א סיצען קלײדעל מיט אובאַרקעלעך. קאַפּעל דער שוסטער, וואָס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די שוואַרצע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען פון א פּיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאַכער, א היבש האַניג־טיינעל, צוויי קישעלעך, וואָס פון בייד זייטען איז געווען אויסגעצויקעלט א פישעלע און אַנגעפילט מיט קלײנע זיסע פּאַרפּעלעך, און צוויי גרויסע מאַהענדלער, שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, דורכגעשפּיגעלטע מיט יאַדערען פון ניסלער, גוט איינגעפּרעגעלט אין האַניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלענגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאַראַנץ, וואָס דער ריח איז זיך צענאַנגען אין יערען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האָט געזאָגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שוואַרצער מיט א קאַמפּלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האָט איהר נחמה די שוואַרצע געענטפּערט מיט א קאַמפּלימענט פאַר א קאַמפּלימענט און האָט א טאַפּ געטהאָן מיט'ן פינגער דעם המן־טאַש.

— אָט א המן־טאַש!... — האָט געזאָגט נחמה די שוואַרצע און האָט זיך אוש בעלעקט. — אָט דאָס הייסט א המן־טאַש!... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך פאַרגין איהר גארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאַש... אזא מכה זאל זיך איהר זעצען אויפ'ן פנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האָב נאָך היינטיגען טאָג אין מיין מויל נישט געהאָט, וואָלט איך א בעלן געווען פאַרזוכען פון דעם דאָזיגען המן־טאַש חאָטש א שטיקעל...

רב יאָסי לעמעשקע (אזא צונעמעניש האָט ער געהאָט אין כתריעלעווקע) איז געלעגען אויף דער קאַנאַפּע און האָט נעחראַפּעט, און מנשה, א בחור פון א יאָהר אכטצעהן מיט רויטע באַקען און מיט א לאַנגער לויסטרינינער נאַקידקע, האָט ארומגעפּאַרקעוועט ארום דער מאַמע, געוואַשט אלע מאל א שטיקעל האַניגטייגעל, א צוויי פּארפּעלעך אדער א מאהנדעל; ער האָט זיך אזוי אַנגע־שטאַפּט מיט די אלע גוטע זאכען, אז די צייהן מיט די ליפּען זענען איהם געווען שווארץ און דער בויך האָט אַנגעהויבען „רעדען".

— מנשה, טאַמער וואלט שוין אמאל געווען געזונ, מנשה? — זאָגט איהם זעלדע אלע מינוט.

— געזונ, געזונ! — ענטפערט מנשה און חאַפּט אריין אין מויל אריין אלע מאל איין אנדער שטיקעל. „דאָס לעצטע מאל". און וויש אויס מיט דער צונג די ליפּען.

* * *

— א גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האָט אייך נעשיקט שלַח־מנות! — זאָגט נחמה די שווארצע און טראַגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלַח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט א פריינד־ליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלַח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאכט נחמה די שווארצע און וואַרט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלַח־מנות און אומקאהרען דאָס בעקען.

זעלדע נעמט זיך מיט איין האַנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אַנדערער האַנד דעקט זי אָפּ דעם שלַח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואָס איז דאָס? מנשה, טהו נאר א קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלַח־מנות, חאַפּט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאכט אזא געלעכטער, אז רב יאָסי לעמעשקע פאלט שיער אראָפּ פון דער קאַנאַפּע א דערשראָקענער.

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן'ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט'ן שלח־מנות, געהט זי אוֹן שענקט מיר א צוקערלעקאָבעל פאר'ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט א נייע נשמה!

— אוֹן די אַלטע זאָל מען ארויסווארפען פאר די הינט! — לאָזט אויס פאָר איהר נחמה די שוואַרצע אוֹן נעמט איינע פוֹן זאַלטע'ס צוויי צוקערלעקאָבער אוֹן צעברעכט איהם אויף צוויי־נא, עם, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית'טע וועט האָבען ווינציגער מיט א צוקערלעקאָבעל, ביז איהר בדלות!

— אוי, א מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעחאפט פוֹנ'ם אַרט אוֹן אַנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאָר, נשמה'ניו, וואָס ס'איז מיר געבליבען פוֹנ'ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נארישע מויד? — בעל־רוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס'איז ביי זיי היינט א טאָג פוֹן שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרראַמט, מע וועט זיך ניט ארומקוקען.

אוֹן ביידע נחמה'ס דעקען איבער די שלח־מנות'ען מיט די ווייסע סערוועטלעך אוֹן לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אהין, די אַנדערע אהער, גלייך ווי ס'איז נאָר ניט נעווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי'ס, א אידינע מיט א קיילעכינען פנים אוֹן א גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט א רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפרינקעלעך אוֹן האָט אויסגעטיילט אוֹן צענויפגעשטעלט אלע שלח־מנות'ען, וואָס זי האָט בעראַרפט שיקען יענעם אוֹן וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, אין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לעצטע וועלטער זענען נעזאגט געוואָרען אויף א גאנצער חאפּטע וויסע־חברה'ניקעס. וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הויל פופקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשארנע אויגען און בעלעקט זיך.

די וויסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכעל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעם. — זאגט נחמה די רויטע און וואָרט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע וויסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפּיס גאר אויף א נעלעכטער, א הולטייקע קאו!

— הא? וואס? וואס איז? וועד איז דארטען?...
— זעה נאר א שלח־מנות! — מאכט צו איהם זעלדע און לענט צענויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאכען, און רב יאסי לעמעשקע טהוט א שפיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און שלאפט וויטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאגט צו איהר:

— זאלסט זאגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאל דערלעבען איבער א יאהר און זאל קיין שענערען שלח־מנות ניט פארמאגען!

— אמן גם אתם! — מאכט נחמה די שוואנצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאפ איז דער ערד! — זאגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איז עזות'ניצע קאן! וואס זאגסט דו אויף איהר. מנשה?...

ד.

זלאטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואס האט אלע יאהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאקטערען זיך, איז שוין געווען אזוי אויסגעמיערט פון'ם שלח־מנות אפנעמען און ארויסגעבען, אז זי האט זיך געמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאמאנדעווען מיט'ן מאן אייזיק בעל־בריתניק (אזוי האט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאר וויל ער פראווען אלע יאהר א ברית).

— אייזיק, נעם אט א יענם שטיקעל טאבאק און לעג אוועק אהער, און דאס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאהנדלעך פון דאנען לעג־צו אהין, אייזיק, און דערלאנג מיר יענם קישעלע וואס מיט די פארפעל, ניין ניט יענם, אט א יענם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאר, ווי מע בעראהף איהם לערנען קמיץ־אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענם לעקאבעל, דאס גרעסערע, און

זאָגען א גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... אוֹן אזוי זענען זיי געשטאַנען ביידע איינס אקעגען דאָס אַנדערע, ווי די האָהנען, אוֹן געוואַרט, ווער וועט אַנהויבען פריהער... זיי וואָלטען געקאָנט אזוי אוועקשטעהן ביידע א גאַנצען טאָג, ווען עס זאָלען ניט געווען אַנקומען זייערע ביידע ווייבער פונ'ם מארק, ביידע מיט פלאָמענדיגע פנימ'ער אוֹן מיט ברענענדיגע אויגען פאר כעס.

— אייזיק, פאר וואָס דאנקסט דו איהם ניט אפ פאר'ן שענעם שלַח־מנות, אייזיק, וואָס זיין יפהפיה האָט מיר געשיקט?— רופט זיך אַן זלאָטע צו איהר מאַן.

— יאָסי, פאר וואָס דערמאָנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלַח־מנות? — זאָגט זעלדע צו איהר מאַן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאָר! וואָס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואָס וועל איך געהן רעדען מיט א „לעמעשקע"? — זאָגט רב אייזיק הויך אויף א קול, בכדי רב יאָסי זאָל דערהערען, אז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האָב מורא אַנהויבען זיך מיט א „בעל־בריתניק"!...— זאָגט רב יאָסי הויך אויף א קול, בכדי רב אייזיק זאָל הערען אז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאָכט זיך, אין פלוג, וואָס ליגט אזעלכעם אינ'ם וואַרט „בעל־בריתניק"? איטליכער איד, אז זיין וויב וועלט געלעגען אוֹן האָט א יונגעל, וועלט ער אויפ'ן אכטען טאָג א בעל־בריתניק.

רב אייזיק אבער האָט אלסדינג אויף דער וועלט נעקאָנט איבערטראָגען, נאָר נישט דעם צונעמענעש „בעל־בריתניק". דאָס איז פאר איהם נעווען טויזענד מאל ערגער ווי אין טאָטען אריין געשאָלטען! ער איז דעמאָלט קאפאבעל נעווען יענעם צערייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

— נא, געב דאָס אַפּ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאָטע און טהוט א שמיץ נחמה דער רויטער דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק אין פּנים פּריין.

ה.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, א קלייטעל נעבען א קלייטעל. און חאטש זיי זענען קאָנקורענטען, היסט דאָס, און שלעפען איינס בי'ם אנדערען קונים, אבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע חאפט אייניר בי'ם אנדערען א גמילות־חסד, מע געהט אייניר צום אנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי ער געהרר צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאָנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינד־לער, און ווינטער געהט מען אריין אייניר צום אנדערען זיך אָנ־ווארעמען אביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען נאָר פריינדליך, רערען ביידע אָפּ פון דער גאנצער וועלט, לייהען זיך אויס אייניס דאָס אנדערע, אז סע פּעהלט סחורה, פערטרויען זיך אייניע דער אנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינ־מאָל ניט, און אפילו אז עס מאכט זיך, זיי צעקריעגען זיך א מאָל איבער א נאָרישקייט, בעטען זיי זיך באָלד איבער... הכלל, ס'איז א לעבען, ווי „אונטער'ן באָר".

אויף מארגען נאָך פּורים, אז רב אייזיק בעל־בריתניק איז ארויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געווארט, אז רב אייזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען א גוט מארגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויף געווען גוט אנגערודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אנידרגעשטעלט ביי דער טיר און געווארט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

1.

דער כתריל'עווקער מיראוואי, פֿאַן מיליניעווסקי, א גראַבער פֿריץ מיט א לאַנגער בּאָרד און מיט א הויכען שטערן, איז שוין אזוי לאַנג מירַאוואי, אז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטלַיכען בעזונדער, און איבערהויפּט מיט כתריל'עווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדנעם כּאַראַקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי א איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאָר א אידישער קאָפּ אויף איהם!"...— זאָגט מען אין כתריל'עווקע.

קומט אַסיען־צייט, ארום נאָך סכות, ווערד ער פערוואַרפען מיט פּאַפּיערען, און אַלץ פון אידען זאַלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאָר פאַר פּייגען און פאַר פּעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פֿאַן מיליניעווסקי האָט פּיינט מאַכען מיט די כתריל'עווקער אידען צערעמאָניעס, אריינלַאזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאַזט ער זיי ניט, וואָרום ס'איז א מעשה אַהן איין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פֿאַן מיליניעווסקי איז א רודף־שלום'ניק); אַלא ניט, טהוט ער אַן די קייט און שניידט: „פֿא אוקאַזו נא אַסנאַוואניע טאַקאי־טא אי טאַקאי־טא סטאַטי פּסק'ע איר אַפּ הערשקען זא פּאַסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זא פּאַסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פּאַרהאַן.

פונקט צוויי וואָכען פאַר פּסח איז געווען דער משפּט פֿון „שלַח־מנות". דאָס מירַאוואי־שטיבעל איז געווען פול אַנגעשטויסען מיט אידען און וויבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו א שפּילקע דורכצוואַרפען.

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם נעוואָהר ניהא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע".

עס איז זיך צענויפּגעלאָפּען דער גאַנצער מארק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט נעוואָלט געוואָהר ווערען, פּאַר וואָס און פּאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פּלוצים פערפּאָהרען איינס דאָס אנדערע אין די בערד אריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאָטע און זעלדע האָבען נערעדט אַלע פּיער איינס איבער דאָס אנדערע, זיי האָבען אַלע אזוי נעפּילדערט און געקוויטשעט, אז מע האָט נאָר נעקאָנט הערען „שלח־מנות!" „שלח־מנות!" — און גענוג. וואָס „שלח־מנות"? וועד „שלח־מנות"? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אז דו וועסט ניט אייגנעבען צום מיראָוואי אויף דער „לעמעשקע", זאָלסט דו זיך געזונענען מיט'ן לעבען!—האָט זלאָטע נעשריגען אויף איהר מאָן. און רב יאָסי האָט זיך אַנגערופען צום נאַנצען מארק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אַנגערופען „לעמעשקע"! אָט נעה איך באַלד און געב־איין דעם מיראָוואי אויף איהר און אויף איהר מאָן דעם „בעל־בריתניק" א פּאָפּיער.

— אידען! — האָט זיך אַנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אז איך שטעל אייך פּאַר עדות ביי'ם מיראָוואי, אז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך ווייל איהם ניט אַנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אַנגערופען „בעל־בריתניק"!

אין א שעה ארום זענען זיי ביידע נעווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען נעשטעלט עדות און ביידע האָבען אייננע־געבען צום מיראָוואי.

— דא ראבינא! — האט ער זיי געזאגט. — דא ראבינא סוואשים האמענאוכע! — און דער נאנצער עולם איז אוועק פון דאָרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, וועדליג ער איז בעקאנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אזא איד, וואס קאן איבערטראגען אויף זיך אלס־דינג. ער האט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאנג, אז יעדער מענש, וויפיל ער זאל ניט רעדען, מוז ער אמאל אויפהערען, וואָרום א מענש, זאגט ער, איז ניט קיין מאשינע. דער חסרון איז נאר געווען, וואס איצטיגם מאל האבען זיי נערעדט אלע פיער אינאיינעם, איינם איבער'ן אנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האבען זיך אלע מאל אריינגעמישט. נאר וואס מאכט דאס אוים? אלסדינג אויף דער וועלט מוז האבען א סוף... אז אלע האבען זיך גוט אנגערעדט, אנגעשריגען און אנגעקריגט, און ס'איז געווארען שטיל, האט זיך רב יוזיפיל אנגערופען צו ביידע צדדים פאוואלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט א זיפצעל:

— אך־אך־אך! געהט אזא יום־טוב, אזא הייליגער יום־טוב, פסח! א קלייניגקייט — פסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, אריבערגעגאנגען דעם ים, אזא ים, אין דער טריקענייש! געבלאנזעט אין דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל געווען אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אזא תורה, וואס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאלסט ליעב האבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אליין זאלסט דו ליעב האבען!"... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואס? איבער נארישקייטען, שטות'עריין... א חלול־השם פאר גויים, כלעבען, א חלול־השם!... מע זאל בעסער

— אייזיק, יאָסקע, זלאָטע, זעלדע! — האָט אויסגערופען פאָן מיליניעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פון דער ערשטער באנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע ווייבער: און איידער דער מיראָוואי האָט נאָך אויסגערעדט א וואָרט, האָבען זיי אלע פיער מיט א מאל אנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אלע און העכער פון אלע, געוועהנליך, די ווייבער.

— נאָסקאָדין מיראָוואי! — זאָגט זעלדע, שטופט־אים דעם מאן און בעווייזט מיט דער האנד אויף זלאָטען. — אָנא עטא הולטייקע דא מיניע פריסלאיעט היינטיגען פורים חארשי שלח־מנות נא לייטיש געלעכטער! פארשיווי שטרודעל אי אדין צור־קערלעקאכעל, פראָסטאָ חוזק, סטראָם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָם נאָרניט אויסהאל־טען! — שרייט זלאָטע און שלאָגט זיך אין האָרצען. — דאי באָושע מיני טאקיי שמאטאק זאלאָטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שווייג, דו פיסקאָטע! דוא פארשוימשקי, נאָסקאָדין מיראָוואי, דאי באָושע מיני טאקיי מזל, אי קומישברויט, אי צאר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פראָנעק! אי פרעה'ס מכות! א האמענע אוכע? וועה איז מיר!

— יאקאי האמענע אוכע? סע הויבט זיך נאָר ניט אן!

דער מיראָוואָ האָט געפרובט איינשטילען די ווייבער פריהער מיט גוטען, נאכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אז ער האָט געזעהען, אז עס העלפט ניט, ס'איז אונמענליך זיי צו צו־מאכען דאָם מויל, האָט ער די ווייבער ארויסגעטריבען מחילה אין דרויסען ארויס, סע זאל וועדען אביסעל שטילער, מע זאל חאטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט, און די מאנסבילען האָט ער גענעבען איין עצה, זיי זאלען געהן צום רב.

בייטאָג נאָכ'ן עסען, אז זעלדע מיט זלאטען זענען זיך צעגויפגע־
קומען אוו צערעדט פונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויס ווי בוים־
עהל אויפ'ן וואסער, אוו ביידע דיענסטמיידלעד, נחמה די שווא־
צע אוו נחמה די רויטע, האבען שוין נעהאט זייער עהרליך אויס־
קומעניש: תיכף נאך פסח האט מען זיי געגעבען דעם וועג

אין זינען האבען מעות־חטים, ארעמע לייט נעבאך האבען נאך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאלץ און פון שאר־ירקות שמועסט מען ניט, — מצות חאטש, גוואלד, מצות אויף פסח! א קלייניגקייט — פסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען ארויסגענאנגען פון מצרים, אריבערנענאנגען דעם ים, אזא נרויסען ים, אין דער טריקענים, נעבלאנזעט אין דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל נעווען אויפ'ן בארג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאלגט מיר, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אנדערען, ווערד שלום, אוז נעהט אהיים נעזונטערהייד אוז האט בעסער אין זינען, עס נעהט אזא יום־טוב, אזא נרויסער, אזא הייליגער יום־טוב!...

איינציגוויין, איינציגוויין, האט זיך דער עולם אנגעהויבען ארויסרוקען פונ'ם רב'ס שטוב, כלומרשט נעלאכט פון רב יוזיפיל'ס משפט מיט א ווערטל: „יאק נע פסק, טא פסאקעץ", ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער לצים. נאר אינוועניג ביי זיך אין הארצען האט איטליכער בעזונדער נעפיהלט, אז רב יוזיפיל איז נערעכט, אוז מע האט זיך נעשעמט נאך א מאל איבער'חזר'ען די מעשה מיט'ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאג פסח אין דער פריה נאכ'ן דאוונען איז רב יאסי לעמעשקע (ער איז יונגער) נעווען ביי רב אייזיק בעלי־ברית־ניק אויף קידוש, נעלויבט דעם פסח'דינען ווין, אז ער איז היינטיגם יאהר נאר א חריפות, אוז נעלעקט די פינגער פון זלאטע'ס פאליר־טשיקעס; אוז דעם אנדערען טאג פסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) נעווען ביי רב יאסי לע־מעשקע אויף קידוש, נאר נישט נעקאנט אפלויבען זיך פונ'ם פסח־דינען ווין פון ראזינקעס אוז פון זעלדע'ס פאלירטשיקעס. אוז

נישטא קיין מתים

נעשריבען אין יאהר 1902.

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך נעקומען קיין כתרי־לעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אלטע־אלטע כתרי־לעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אליין. איהר נעפינט דאָ שטיבל־ערך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפיגע בלאָטע, וואָס איז שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי בוים־בוימל־ער. איהר הערט אַ פישטשען פון פויגעל־ער, וואָס שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קייל־עביגע בלויע יאַרמל־קע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד נראָד בעסער, פרישער און געזונטער ווי אין שטאָדט. סאי דאָ סאי דאָרט לינט מען דאָך אין דער ערד פיער אייל־ען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, לינען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, נעהען זיי נאָך אָרום; דאָ רוהען זיי שוין און וויסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

נעטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע וויבער לינען אויף די קברים, ווינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול

איינלענען, האָט זי נאָך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און וואָר רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סאָרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ וואָרד איהר שיער ניט צעפאלען, טאָמער, חלילה, וואָרד איהר שידוך אוים שידוך — וואָס וועט זי טהון?...

און אזוי אלע איבעריגע וווייבער וויינען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אוים זייער ביטער הארץ דורך טרערען. רעדען זיך אוים אביסעל מיט זייערע לייבע און געטרייהע, טאָמער וועט וואָרען חאָטש אביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אז מע וויינט זיך גוט אוים, וואָרד טאקי גרינגער...

איך דרעה מיך ארום צווישען די אלטע האלב־איינגעפאלענע קברים, לייען די אלטע אָפּנעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בוינענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאן מיט דער לאנגער פלאכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאָרפסט דו?

רב אריה איז שוין אזוי אלט, אז קיינער וויסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפוצט, די באָרד צעקעמט. איטלעכם הערעלע בעזונדער, און היט זיך אפּ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאָמע, עסט נאָר וועיבע זאכען און טרינקען טרינקט ער אלע פריהמאָרגען נעקאָכטע קרייטער מיט קאנדעלצוקער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!" — זאָגט מען אויף איהם אין כתריעלעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאכט א איד? — רופ איך מיך אן און נעה־צו איהם נאָהענט. ס'איז פאָרנאכט. די זון האלט ביי אונטערנעהן און בענילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האנד, בעטראכט מיך מיט די רויטע אויגען, נלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאָרספט דו?

אייגע וועקט די מאמע, זי זאל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף איהר איין־און־אייגציגע טאכטער, וואס פון איהר איז געווארען! — זאלסט אויפשטעהן, מאמעניו טהייערע מייגע, הארציגע, געטרייהע, און א קוק טהון אויף דיין איין־און־אייגציגע בת יחידה, אויף דיין ציטערינער שרה־פערעל, וואס זי איז געווען ביי דיר דאס שווארצאפעל פונ'ם אויג, ווי אזוי זי ליגט איצט אין דער ערד, אוי וועה איז מיר, וואלגערט זיך אין שכנות מיט קלייגע קינדער פיסקליאטעס, וואס געהען נאקעט, קיין העמדעלע אויפ'ן לייב, וואס רום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זיגט ער האט זיך צוגעקיהלט דעמאלט אויפ'ן יריד קרענקט ער און דאקטערט זיך, מע באדארף איהם געבען מילך, איז ניטא! און די קינדערלעך נעבאך שרייען אויך „מאני", און ס'איז ניטא! און דירה־גלט מאנט מיד הענזל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט, און ס'איז ניטא! און פאר הערשלען שכר־לימוד, ער ווערד היינטיגס יאהר בר־מצוה, דארף מען צאהלען נאך פאר יענעם זמן, און ס'איז ניטא! צו וואס מע נעמט זיך — איז ניטא, ניטא און ניטא!...

די אנדערע איז געקומען צום טאטען אויפ'ן קבר זיך קלאגען אויף איהר מאן, וואס מע האט איהר געגעבען; מע האט געמיינט איין אנטיק, א צאצקעלע האט מען געזאגט. אלע מיידלעך האבען איהר דענסטמאל מקנא געווען. צום סוף לאזט זיך אויס, אז ער איז גאר א שארלאטאן, איין אויסברענגער, פארגינט זיך אוועק־געבען היינטיגען יום־טוב פאר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין", און פאר'ן ערשטען פסוק פון „אתה הראית" איז ער א בעלן געווען אפצאהלען פאראיאהרען א דרייערלי! און וויפיעל ברענגט ער אויס אויף די ביכלעך, וואס ער קויפט אלע מאל — פאר די ביכלעך וועט ער אוועקגעבען דעם טאטען מיט דער מאמען, און וואס איך קרענק און דאר — דאס אהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אפגעבען מזל־טוב איהר מאן אויף יענער וועלט: זי מאכט חתונה דאס ערשטע קינד און האט נישט מיט וואס, אפילו דאס ערשטע האלב נדן, וואס זי האט צוגעזאגט

ליגט דער טאטע, וואו ליגט די מאמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאטענס משרת! עס מאכט זיך. איינע וויינט אזוי לאנג, ביז זי פאלט גאר חלשות, באדארף מען זי נאך מינטערען, געבען א טרונק וואסער, און א מאל — א שטיקעל ברויט אויך. פון וואנען? פון וואס? די גרויסע מחיה? אז קיין מתים איז נישטא, און לעבען דארף מען, און חתונה מאכען איין אייניקעל א יתומה'לע, שוין א מיידעל אין די יאהרען, דארף מען אויך; געווען א חתן, שוין כמעט געהאלטען ביי א שידוך מהון, דוקא נישקשה פון א יוננעמאן, א פאקענטרעגער, איין אלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאר א בעל־פרנסה, א שענער פארדיענער, דאס הייסט, אז ער לייזט, פארדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אננעקוקט אויף; געקומען צו עפים, שוין געהאלטען ביי תנאים שרייבען, זאגט ער: „נו, און וואס הערט זיך מכח נדן?" זאג איך: „וואסער נדן?" זאגט ער: „מע האט דאך מיר געזאגט, אז איהר גיט א פופציגער נדן". זאג איך: „אלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפ! א פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערם? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פארקויפען?"... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געווארען אוים שדוך. און גאה רער מיט זיי, מיט די כתרי־עוקער בעלי־בתים, זענען זיי נאך גערעכט: זיי זאגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האט, קיין עין־הרע, א פרנסה אין האנט"... א שענע פרנסה! אז וואו ס'איז געווען ערגיץ א לייטישער מת, א פיינער מענטש, א שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאנג געשטארבען, און קיין פרישע קומען נישט צו. נישטא קיין מתים! נישטא!

רב אריה איז אזוי אלט, אז ער מעג זיך פערגינען צו זאגן אלעמען „דו".

איך זאג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דארף, דערקענט מיך רב אריה און גיט מיר אפ שלום־עליכם און שאמקעט מיט די ליפען, רעדט מיט א פייף:

— א? ביזט דו דאס? געקענט דעם טאטען דיינעם און דעם זיידען רב וועווייק נאך, געווען א טייערער איד, און דעם פעטער פיני, אויך געווען א שענער איד, און דער פעטער בערקע ליגט אויך דא ביי מיר, און די מוהמע חנה — אלע נעקענט, אלע געשטארבען, אלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטארבען. נישט געבליבען איינער א רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטארבען (ער טהוט א זיפץ און א מאך מיט דער האנד). פריהער די קינדער באגראבען, אלע קינדער באגראבען, נאכדעם איז זי אליין אוועקגעשטארבען, געווען א צדיקית, מיר צו לענגערע יאהר, מיך נעלאזט אליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאכט ער — נישט גוט, נישטא קיין מתים.

— נישטא קיין מתים? — זאג איך.

— נישטא קיין מתים. — זאגט ער.

— מע האט אויפגעהערט — זאג איך — שטארבען ביי אייך אין כתריעווקע?

— וואס איך שייך שטארבען? — זאגט ער. — שטארבען שטארבט מען, נאר וואס? קליינווארג, נפל'ער, אדער קבצנים: וואס האט מען פון זיי, משטיינס געזאגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים א שטיקעל ברויט. וואס זאל מען טהון? א ברירה האט מען? (ער טהוט מיר א וויי מיט דער אויסגעטריקענטער האנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואס האט מען פון זיי? ווייניגען זיך אן ווי די פויקען. וואס אהרט דאס זיי? עס קאסט זיי געלט? געה פיהר זיי, וויי זיי, וואו

פערבענגט אהיים

געשריבען אין יאהר 1902.

פערבענגט אַהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט וויסען אין כתריליעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט נעווּאָהר ווערען בויִ די קליינע מענשעלעך.

אמת, אז עס קומט אן אהין, קומט דאָס אן שוין אביסעל שפעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק א גרויסער? אדרבה, מיר דאכט, אז ס'איז גאָר א מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אשטייגער. די כתריליעווקער אידען צו פערליירן, אז זיי וועלען נעווּאָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפעטער מיט א חורש אדער מיט צוויי, און אפילו מיט א יאָהר שפעטער? — א גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתריליעווקער קליינע מענשעלעך זענען נעווּאָהרע נעווּאָרען, — אפילו אביסעל שפעטליך — אז ס'איז דאָ א וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אקוראט וואָס איז די טייטש „ציוניזם". שפעטער, אז מע האָט אנגעשמעקט אין כתריליעווקע דעם פשט פון „ציוניזם", אז עס נעמט זיך פון „ציון" וואָס אין סדור, און אז ציוניסטען איז אזוי מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפעקלען אלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז נע־

גלייך, וואָס גלייכער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפֿ־עסען א בייגעל, אַדער אויסרויכערען א פּאָפּיראָס. אָפּקויפֿען בויִם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נאָרען, אין וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלט איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פֿאר א ראָלע שפּילט ביי אונז געלט? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפֿען גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאָמבול און מיט'ן טערק אינאיינעם. פֿאר'ן מקח איז אודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגען זיך. ס'איז דאָך עפּיס א געשעפֿט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפשך, א רענדעל אראָפּ, א רענדעל ארויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פערקויפֿען? עט, נאָרישׂ־קייטען! פֿאר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע נאָר — ניין, טאָקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס'איז געווארען מיט גאָט'ס הילף א „חברה", און מע האָט געקלויבען „טשלענעס", אויסגעוועלט א פֿרעזידענט, א וויצעפֿרעזידענט, א קאַזנאטשיי און א סעקרעטאר און א קאַ־רעספּאָנדענט, גלייך ווי אין אַלע לייטישע שטעדט; און איטלי־כער האָט זיך פערשריבען שקל־געלט, וועט א קאָפּיקע און וועט צוויי קאָפּיקעס א וואָך. יונגע לייט האָבען געהאָלטען פּלאָס־פּייערדיגע „רעדעס", געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", ציוניסטען" האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל", „דאָק־טאָר נאָרדוי" און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפּטער און אָפּטער. „טשלענעס" זענען געוואָרען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלט האָט זיך אויך צענויפֿ־געקלויבען אהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט א גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

וואַרעז אין שטאַדט, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — חוכא וטלולא! מע האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערען, מיין איך, האָט מען בעראַרפט הערען פאַר א מיל, און די גלייכ־ווערטלער, וואָס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאָקטאָר, אויף דעם דאָקטאָר נאָרדאַן און אויף אַלע איבעריגע דאָקטוי־רים, וואָלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאָל זיי צענויפזאַמלען, פערשרייבען און אַרויסגעבען בעזונדער אין א ביכעל: איך בין אייך ערב, אז עס געפינט זיך אין זיי א סך מעהר זאָלץ און א סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאָקריץ־זיסע ווערטער און קלוגע רעד. וואָס מע דרוקט זיי אַלע יאָהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

א מעלה האָבען די כתרילעווקער לייט, אז כל־זמן זיי לאַכען — לאָכען זיי, נאָר אז זיי לאָכען זיך גוט אָן, הויבען זיי ערשט דעמאָלט אָן צעקייען די זאָר נאָך א מאָל און נאָך א מאָל און הויבען אָן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פֿריהער האָט מען געלאַכט, געמאַכט חוזק, געזאָגט ווערטלעך; נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען זיך צוהערען, וואָס מע רעדט און וואָס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבער־קייען „נאָך א מאָל דאָס איינענע וויעדער צוריק", און שפּעטער, אז מע האָט דערהערט שמועסען עפּיס פון א באַנק, א אידישע באַנק מיט אידישע אקציעס, און וויבאַלד אקציעס, איז דאָך, אפּנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק, „נעשעפט". „לשון נעלד", — און מיט געלד וואָס קאָן מען היינטיגע יאָהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאָך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, וואָס איז אַליין אויך א גוטער כתריליק גלייך מיט אַלע כתריליעווקער? און פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך גע־נומען אין כתריליעווקע צום ציוניזם נאָנץ געשמאַק. די כתריליעווקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואָס איהר פּועל'ט ביי זיי וואָס איהר ווילט. דאָס, וואָס נעכטען האָט זיך זיי געדאַכט קרום ווי א קאַטשערע און שוועך בקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

יאָהר, אז מיר קוקען ארויס... נישט אויף אונזער „גווארדיע", נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אהין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אָבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר פאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באָב, זעצען מיר זיך אין די זאָקען אויף דער ערד, ווייגען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל אַ טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ס וועגען און פון ירושלים'ס וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואָס ס'איז אין כתריעלעווקע נישטא קיין סטענאָגראַף, וואָס זאָל נעווען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזידענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדטע. מיר מוזען זיך דעריבער בענגיגענען נאָר מיט די עטליכע וווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער דאָזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אציגנ — אזוי האָט נח דער פרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט גערונגען פון איהם טייכענווייז — אציגנ, אז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אזא צייט, אז דער אלטער קראָנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעחאפט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אוים די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך ארום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר נעהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט ארויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, וואָרום אז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען וואַרטען. ס'איז א סך נרינגער צו נע'הרג'עט וווערען פון א דונער, איידער אויסרייסען ביי א גביר א קערבעל אויף ציון. אליין, אליין באַדאַרפען מיר אָנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

מען מיט'ן נעלד: צי מע זאל דאס קאפיטאל דערווייל איבער־לאזען דא אויפ'ן אָרט, מאכען א בעזונדערען „פאנד" פאר די כתריל־עווקער ציוניסטען, צי מע זאל דאס אפשיקען אין צענטער אריין, צי מע זאל נאך אביסל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענוי־פקלויבען א היבשע סומע, און די שטאַרט וועט ווערען איין אקציאַנער פון דער אידישער באנק.

די דאזיגע אסיפה איז נעווען, קאן מען זאגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אסיפות אין כתריל־עווקע. די דעות האַ־בען זיך צעטיילט: א סך זענען געשטאנען פאר'ן „צענטער", געזאגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאלטען דעם „צענטער", ווארום אז מיר ווילען ניט אונטערהאלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאלטען דעם „צענטער", — פון וואנען זשע וועט ער ציהען חיונה?... אנדערע האבען געדרונגען פער־קעהרט, אז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אהן כתריל־עווקע: „מיר זענען נישט מחויב פארזארגען די גאנצע וועלט; עמיצער זארגט זיך דען פאר כתריל־עווקע? לאז זיך יעדער אין זינען האבען זיך — וועט אויך זיין נענוג"...

איז אויפגעשטאנען דער פרעזידענט, נח רב יוסיל־ע'ס, א נגיד'ס איין איידעם און א יוננערמאן א משכיל, נאך גאר אהן א בארד, און האט נעזאגט עטליכע ווארעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאהר — אזוי האט נח דער פרעזידענט אנגעהויבען און האט נענומען אביסל צו א הויכען טאן — פיער טויזענד יאהר, אז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דא־זיגע פיראמידען!" מיט די דאזיגע ווערטער האט זיך אמאל געווענדעט דער גרויסער נאפאלעאן צו זיין גווארדיע, בשעת ער איז נענאנגען איינעמען מצרים. כמעט מיט די דאזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אנהויבען מיין היינטיגע רערע צו אייך, נאר אבי־סעלע אנדערש: שוין באלד צוויי טויזענד יאהר, ברידער, אז מיר נעפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פיראמידען, נאר טיף, נייען אייל־ען אין דער ערד. שוין באלד צוויי טויזענד

— און א קענער! ער האָט דאָך אויסגעמישט קאַשע מיט בּאָרשט, גמרא און ספּרים און אַלע ביכער...

— מע באַדאַרף האָבּען א קאָפּ פון א קלויסטער, מע זאָל דאָס אַלסדינג גערענקען אויסוועניג!

— בהמה! יענער זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבּען, מע זאָל אויסשרייבּען איין אקציע. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויסשרייבּען איין אקציע". ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין א לאָך, אין כתריעווקע, און די אידישע באַנק איז ערגיץ וויים איך וואו, אין לאַנדאַן? האָט זיך אַנגעהויבּען א חתונה: בריוולעך; בריוולעך אַהין, בריוולעך אַהער. שמעיה דער סעקרעטאַר און דער קאַרעספּאַנדענט פון די כתריעווקער ציוניסטען האָט זיך אָפּגעשריבּען, ווי מע זאָגט, אַלע פינגער, ביז ער האָט בעקומען א קלאָרע ידיעה, וואוהין און ווי אזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד. נאָכדעם, אז ער האָט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד, האָט ער געהאָט אויף זיך א נייעם אומגליק — דעם כתריעווקער פּאָסטמייסטער. דער בעקאַנטער כתריעווקער פּאָסטמייסטער, א גראָבער פּריץ, און א גרויסער מפונק, קאָן נישט איבערטראָגען דעם ריח פון קנאָבעל (חאָטש קנאָבעל ביי'ם עסען האָט ער אַליין ליעב דאָס חיות!). אז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פּאָסט, האָלט ער זיך ביי דער נאָז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאַמקא... טשעסנאָק...

אז שמעיה האָט איהם דערלאַנגט דעם פּאַקעט, האָט ער איהם א שמיץ געטהאָן צוריק אין פּנים אריין: ס'איז ניט אזוי נעשריבּען דער קאַנווערט, ווי מע בעדאַרף. דאָס אַנדערע מאָל האָט ער איהם א שמיץ געטהאָן אין פּנים אריין: ער זאָל געהן ברענגען טריוואַכּס. דאָס דריטע מאָל האָט ער שוין ניט געהאָט צו וואָס זיך צו טשעפּען, האָט ער בעטראַכט דעם פּאַקעט פון אַלע

לי — יי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האָבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאָלען נאָר האָבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באַנק! אודאי באַדאַרפען מיר זעהען, אז כתריליעווקע זאָל ניט אָפּשטעהן פון אַנדערע שטעדט און כתריליעווקער אידען זאָלען אויך האָבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באַנק"! איך מוז אייך אָבער זאָגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואָס אונזער קאָנאַטשיי וועט אונז דאָ באַלד פּאַרשטעלען, האָבען מיר נאָך נישט די גאַנצע סומע אויף צו בעצאָהלען אפילו פּאַר אייז אַקציע. עס פעהלט אונז נאָך כמעט העכער האַלב, דאָס הייסט, א פינף־זעכס קאַרבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאָלט זיך אַנטהון א כח טאַקי דא אויפן אָרט און טאַקי באַלד צענויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאָן, און זעהען, סע זאָל וועלען די גאַנצע סומע, צעהן רובעל, גאָר אָהן א שום תירוץ!... און לאָזען אונזערע ברידער אויף דער גאַנצער וועלט וויסען, אז אין כתריליעווקע זענען אויך פּאַרהאַן ציוניסטען, וואָס סע ברענט אין זיי דאָס הייליגע פּייערל פון ציון, און לאָז דער דאָקטאָר הערצל זעהען, אז זיין האָרעוואָניע פון אונזערטוועגען איז חאָטש ניט אומזיסט!...

* * *

פּליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ" — דערפון וווייסט מען נאָך נישט אין כתריליעווקע — און דאַנקען גאָט, וואָס מע וווייסט נאָך נישט. דער געפּילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך געגוג גרויס; מע זאָל נאָך דערצו דאַרפען פּאַטשען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ", וואָלט מען גאָר טויב געוואָרען, צו אלדי שוואַרצע יאָהר. דאַרטען, אז עס געפעלט עמיצענס א וואָרט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פּלייצע.

— וואָס זאָגט איהר אויף אונזער פּרעזידענט? הא?

— א פּיסק — דער רוח זאָל איהם נעמען!

א איד מוז דיר זיין א מאשענק! א איד מוז עמיצען אָפּנאַרען! ס'זאָל זיין אַיין אַנדערער אויף מיין אָרט, וואָלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פּאַקעט! דו ווייסט, אַז איך האָב רעכט אַרעס־טירען דיין פּאַקעט מיט דיר אַון מיט אייער נאָנץ „קהל" אינאַיינעם דערפֿאַר, איהר זאָלט ניט אַריבערשיקען אונזער געלד קיין לאָנ־דאָן? מיר וועלען האָרעווען, אַקערען מיט דער נאָז די ערד, אַון די אידעלעך וועלען קומען צו נעהן אויפֿ'ן גרייטען, פֿרעסען אַון זויפֿען אַון נאָך נעמען אַון אַריבערפֿעקלען אונזער גאָלד דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאָווסקע באַנק"!...

שמעיה האָט שוין געזוהן, אַז ער האָט אָנגעאַרבייט א גוטע חתונה, האָט ער אָנגענומען א פּולע מויל אַון האָט אָפּגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואָלט אָפּגענעבען איצטער מי יודע וויפֿיעל, ער זאָל קאָנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אָבער געווען צו שפּעטלעך (א סך קאַרעספּאָנדענטען וואָלטען אפֿשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קאַרעספּאָנדענציעס. וואָס זענען פּול מיט שקרים וכזבים, נאָר בלאָטע! צוריק חאַפּט מען נישט!). אונזער כתריעלעווקער קאַרעספּאָנדענט איז געהרען גע־ווען, אַז ער האָט אָפּגענומען דעם „רעצעפּיס" אַון איז אַוועק פּון דער פּאָסט, ווי איין אָפּגעשמיסענער.

אַוועקגעשיקט האָט געלד, האָבען די כתריעלעווקער ציוניסטען אָנגעהויבען אַרויסקוקען אויף דער אקציע פּון טאָג אויף טאָג. ס'איז אַוועקגענאַנגען א חודש אַון צוויי חדשים אַון דריי חדשים אַון פּיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האָט מען זיך א נעם געטהאָן צום סעקרעטאַר, צום קאַרעספּאָנ־דענט הייסט דאָס, טאָמער האָט ער ניט אהין געשיקט דאָס געלד, וואו מע בעדאַרף, אָדער טאָמער האָט ער ניט אַזוי געשריבען דעם אַדרעס, ווי עס נעהער צו זיין — שמעיה האָט נעבאַך געהאָט צו זינגען אַון צו זאָגען; לאַ־די ער האָט נישט אויפֿגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאָמיטעט, אין צענטער אַון אין לאָנדאָן, האָט ער נאָך בעדאַרפט אויסשטעהן די טענות פּון די כתריעלעווקער

זייטען, געגומען שמעלצען דעם טריף און לענגן חתימות. און בשעת מעשה א פּרעג געטהאָן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פּנים אַריין: „וואָס פּאר געשעפּטען האָט ער מיט לאָנדאָן, וואָס ער שיקט אהין געלד?" האָט זיך אונזער שמעיה קאָרעספּאָנדענט, אפּנים, ארויסגעהאָפּט, צי אפשר האָט ער געוואָלט זיך בעריהמען פּאַר'ן פּאָסטמייסטער (אלע קאָרעספּאָנדענטען זענען נרויסע בעריהמער!):

— דאָס געלד — מאָכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באַנק אַריין...

האָט דער פּאָסטמייסטער א קוק געטהאָן אויף שמעיה'ן. ווי פּער'חרוש'ט:

— זשידאָווסקע באַנק? ווי קומט צו אידען א באַנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר וויזען וואָס הייסט „זשידאָווסקע באַנק"! און געהט און דערצעהלט איהם פּזמונות מיט גוזמאות (אלע קאָרעספּאָנדענטען האָבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באַנק איז די ערשטע באַנק אין דער וועלט. זי פּערמאָגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאָן פּונט שטערלינג ריין נאָלד. אויף אונזער געלד איז דאָס אזא סומע, וואָס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פּונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונדערטער...

רופט זיך אָן צו איהם דער פּאָסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאָזטען טריף:

— מאָהל דיר, דאָס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פּונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלער.

— דאָס איז א פּראָסטער פּונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פּערענטפּערען — און א גילדענער פּונט באטרעפט א סך מעהר!

— פּשאָל וואָן, דוראָק! — זאָגט צו איהם דער פּאָסטמייסטער מיט א נעלעכטער. — וועמען דערצעהלסט דו מעשיות?

און כך הוה: עס האָט נישט געדויערט קיין נייען חדשים אפילו, איז אַנגעקומען א פּאַקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב'ס נאָמען (אונזער קאָרעספּאָנדענט האָט נישט געוואָלט האָבען צו טהון מיט'ן פּאָסטמייסטער). און אז ס'איז אַנגעקומען דער פּאַקעט, האָט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אַלע טשלענעם טאקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אזוי ווי אַלע אידען, און כתריל'עווקער אידען אודאי און אודאי, האָבען אומעטום און אַלע מאָל קיין צייט ניט און איטל'יכער ווי'ל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואָס מע האָט זיך געשטופט און געקוועטשט איינס דאָס אַנדערע, נעקראָכען איינער דעם אַנדערען אויף די קעפּ, נעריסען איינער ביי'ם אַנדערען פון די הענד און בעטראכט די אידישע אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק".

לאַנג־לאַנג האָבען די כתריל'עווקער ציוניסטען זיך געשפּיע־געלט אין דער אידישער אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק", תחילת נעזיפצט און נאָכדעם נעזאָגט איטל'יכער בעזונדער איין אַנדער המצאה; ס'איז נעווארען עפּיס אַביסעל פּרייל'יכער, עפּיס לעבעדינער, ל'יכטינער אויף דער נשמה, ווי איינער וואָס וואַל־נערט זיך אין דער פּרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארוים אויף א ידיעה, און פּלוצים נעמט ער אָפּ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פּרייל'יך, אי עס ציהט דאָס הארץ; עס גלוסט זיך נעהן טאַנצען, און טאקי אַביסעל זיך אויסווייגען אין איינוועגס...

שפּעטער, אז דער עולם האָט זיך גוט אַנגעקוקט, האָט רב יוזיפיל דער רב, וואָס האָט פיינט שטופען זיך אויבען־אַן, חאָטש ער איז רב, א זאָג נעטהאָן:

— אנו, ווייזט נאָר אהער?

און ער האָט זיך אַנגעזאָטעלט מיט א פּאָר בריל'ען, געקוקט, געקוקט, פּאַוואַל'ינקע בעטראכט פון אַלע זייטען די „אידישע אקציע פון אונזער אייגענער באַנק", און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האָט ער אַנגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל, נעמאכט א ברכה „שהחיינו", און וויעדער א מאָל געקוקט

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואס האבען איהם געשטאכען אין דער זיעבעטער ריפ... פאר די מתנגדים, דאס הייסט, פאר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואס האלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאס דערוויי׳ גענוגן א שטיקעל עסק: — „מיר האבען דען נישט געוואוסט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין? — האבען זיי געזאגט און גערייצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האבען אייך דען ניט געזאגט, אז מע וועט נאר אויסנארען די עטליכע גילדען, און גיבט לאד מיך צום ונתנה־תוקף?"...

האט גאט רחמנות געהאט אויף אונזער קארעספאנדענט און ס'איז איהם אנגעקומען איינמאל אין א פריהמארגען א בריעף פון לאנדאן, אז די אקציע, וואס ער האט אויסגעשריבען, איז שוין דא, דאס הייסט, נישט דא, אין כתריעווקע, נאר אויף דער גרענין; מע בעדארף זי נור אפשטעמפלען.

עס איז וויעדער אוועקגעגאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא קיין אקציע! האבען חברה געמומען עסען דעם סעקרעטאר: וואו איז דיין אקציע? נאך שטעמפלט מען זי?... און האבען איהם ניט געזשאלעווט קיין שטעבווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאך איז דאס שטעמפלען גוט געלעגען אין הארצען, נאך מעהר ווי די אקציע אליין; ער האט פונ׳ם שטעמפלען שיער געשפינען מיט בלוט. האט ער פערקאטשעט די ארבעל און האט זיך געמומען איבער־אנייעס שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאל אזוי לאנג האלטען איין אקציע און שטעמפלען זי? מע זאל זי, דאכט מיר, בעדארפען אפשטעמפלען מיט צעהנטויזענד שטעמפלען, וואלט זי שוין אויך בעדארפט זיין לאנג אפגעשטעמפעלט!"... און דער חברה ציוניסטען האט ער געזאגט אלע טאג:

— ממה נפשך, איהר האט געווארט אזוי פיעל, וועט איהר ווארטען נאך אביסעל; אזוי לאנג, ווי עס האט נערויערט, וועט שוין געווים ניט נערויערען...

ווען איך בין רויטשילד

א מאנאלאג פון א כתרילעווקער מלמד.

נעשריבען אין יאהר 1902.

און נעקוקט אין דער אקציע אריין, און דאָס פּנים האָט איהם אנ־
געהויבען ווערען עפּים ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואָלט נעמענט
שוועדען, אז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם א
פּרעג געטהאָן. — מע באָדאַרף זיך פּרייהען, טאַנצען באָדאַרף מען
נעהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפּיל דער רב האָט נישט באָלד נעענטפערט. ער האָט
ארויסבעקומען ערגיץ פון א קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאָפּא־
טע, כמעט ביי די פּאָלעס, א משונה־מאָדנע פּעטשיילע, האָט אויס־
געשנייצט כלומרשט די נאז, נאָר אין אמת'ען מיין איך, אז ער
האָט א וויש נעטהאָן די אויגען, און א זאָג נעטהאָן מיט א זיפּץ
און מיט זעהר, זעהר איין אָנגעבראָכען קול:

— כ'האָ' מיך פּאַרבענגט אהיים...

וועז איך בין רויטשילד

(א מאנאלאג פון א כתרילעווקער טלמד).

— וועז איך בין רויטשילד, — האט זיך צעלאזט א כתרי־לעווקער מלמד איינמאל אין א דאנערשטאג, בעת די רבי'צין האט איהם געמאנט אויף שבת אוז ער האט ניט געהאט. — אוי, וועז איך זאל זיין רויטשילד! טרעפט, וואס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין א מנהג, אז א ווייב זאל תמיד האבען ביי זיך א דרייערל, בכדי זי זאל פארשפארען דולעז א ספאדיק, אז סע קומט דער גוטער דאנערשטאג אוז ס'איז ניטא אויף שבת... והשנית, קויף איך אוים די שבת'דיגע קאפאטע, אדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאז זי אויפהערען פיקעז איז קאפ ארויז, אז ס'איז איהר קאלט! אוז קויף אוועק די דאזיגע שטוב אינגאנצען מיט אלע דריי חדרים, מיט דער קאמער, מיט דער שפיזארני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פלע־קעל, — לאז זי ניט זאגען, אז ס'איז איהר ענג; נא דיר אוועק צוויי חדרים, קאך דיר, באק דיר, וואש דיר, בראק דיר, אוז לאז מיך צורוה, איך זאל קאנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט א ריי־נעם קאפ! נישטא קיין דאגות פרנסה, מע באדארף נישט קלערען. וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אלע חתונה געמאכט, אראפ א הארב פוז די פלייצעם — וואס פעהלט מיר? הויב איך מיך אז ארומקוקעז אביסעל אויף דער שטאדט. דאס ערשטע בין איך מנדר א נייעם דאך אויפ'ן אלטען בית־

א אידישע אקאדעמיע, איז דער ווילנא געווײנטליך, וואס פון דאַרטען זאָלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים אוו חכמים אין דער וועלט, אוו אלסדינג זאָל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשעני, אוו אלסדינג זאָל זיך פיהרען מיט א סדר אוו מיט א פלאַן, עם זאָל נישט זיין קיין „געב־מיר־נאַ־דיר־חאַפּ־לאַפּ", אוו אלע זאָלען איז זינען האַבען נאָר טובת־הכלל!... אוו בכדי מע זאָל קאַנען טראַגען אויפ'ן קאָפּ דעם „כלל" — וואס דארף מען? דארף מען בעוואָהרענען דעם „פרט". אוו מיט וואס קאַן מען בעוואָהרענען דעם פרט? געוויינטליך, מיט פרנסה; וואָרום פרנסה, הערט איהר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָהן פרנסה קאַן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אַנדערען יורד לחייו, קאַפּאַל יענעם קויפען, סמ'עז, העגגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאַנצער וועלט, מיינט איהר, וואס האבען זיי צו אונז? גאַרנישט. נאָר צוליעב פרנסה. זיי זאָלען האבען פרנסה, וואָלטען זיי גאָר אזוי שלעכט ניט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, אוו דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען, ניט דא געדאַכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות אוו מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איהר, נאָר א שחיטה פאָר דער וועלט! וועז איך בין רויטשילד, מאָר איך אוים מלחמות, אבער טאקי לחלוטין אוים!

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי אזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עם אייך געבען צו פארשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפערען זיך איבער א נאַרישקייט דארט, א שטיקעל ערד, וואס איז וועדטה א שמעק טאבאקע; „טערי־טאריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאגט, אז די טעריטאריע איז איהר טעריטאריע, אוו די מלוכה זאגט: „נייז, ס'איז מיין טעריטאריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האט גאט בא־

המדרש, לאז אויפהערען קאפען אויפ'ן קאפ, בשעת אידען דאוונען: און, להבדיל, דאס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, ווארום ניט היינט־מארגען — עס וועט דארט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאס אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך. און וויבאלד דאס באד, מוז מען שוין דאס הקדש אוראי צעווארפען און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואס א בקור־חולים היסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אלטע אידען לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע. און א חברה „מלבוש־ערומים", ארעמע קינדער זאלען ניט ארומ־געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסען, און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד, סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפארען צאהלען פראצענט, נישט דארפען פאר'משכונ'ען דאס העמד פונ'ם לייב, און א חברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל, נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכען, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתריעווקע... נאר וואס איז שייך עפים דוקא נאר ביי אונז אין כתריעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע אידען, דאס היסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זיי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע,

באקומט נאר דעמאלט איין אנדער פנים, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „ו ה י ה, און עס וועט זיין, ב י ו ם ה ה ו א, דאס הייסט, אז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אפ).

און אפשר, הא?... וועו איך בין רויטשילד, קאן זיין, אז איך בין נאר מבטל דאס געלט. אויס געלט! ווארום, לאמיר זיך ניט נאררען, וואס איז דענן געלט? — געלט איז דאך, אייגענטליך, נאר א הסכם, איין איינגערעדטע זאך. מע האט געמומען א שטיקעל פאפיער, אוועקגעשטעלט א צאצקע און אנגעשריבען: „טרי רובליא סערעבראם". געלט, זאג איך אייך, איז נישט מעהר ווי א יצר־הרע, א תאוה אזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות, וואס אלע ווילען דאס און קיינער האט ד א ס נ י ט... אבער אז סע זאל לחלוטין נאר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואלט דאך דער יצר־הרע ניט געהאט וואס צו טהון, און די תאוה וואלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פארשטעהט, ציניין? איי וואס? איז דאך די קשיא, וואו וואל־טען דעמאלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראכט זיך אויף א ווייל). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך א י צ ט ע ר נעמען אויף שבת?...

שאפען אט דאס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן א דריטע און זאגט: „איהר זענט בוידע בהמות; די טעריטאריע איז אלעמענס טעריטאריע, א ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאריע אהער, טעריטאריע אהין, מע „טעריטאריעט" אזוי לאנג, ביז מע הויבט אן שיסען פון ביקסען און הארמאטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאס אנדערע ווי די שאף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאט, ברידערלעך, לאזט אייך דיענען. אין וואס געהט דא ביי אייך. אייגענטליך, דער גאנצער סכסוך? מע פארשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אזוי די הגדה, ווי די קנייטלעך. טעריטאריע איז דאך ביי אייך נאר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאך ביי אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאנטריבוציע! און וויבאלד לשון קאנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אן מיט א הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אמאהר, ווייסט איהר וואס? נא דיר, איינגלענדער מיט די לאנגע פיס און מיט די קעסטעלדריגע הויזען, א מיליארד! נא דיר, נארישער טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, א מיליארד! נא דיר, מוהמע רייזעל, אויך א מיליארד. ממה־נפשך, גאט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אפצאהלען מיט פראצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פראצענט, פיער אדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פארשטעהט איהר שוין? אי איך האב געמאכט א געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאס אנדערע, ווי די אכסנן, אומזיסט און אומנישט. און וויבאלד אוים מלחמות, היינט צו וואס באדארף מען דאס כלי־זייז, מיט'ן חיל, מיט אלע זיבעצהן זאכען, מיט'ן גאנצען טארארעם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאלד אוים כלי־זין, אוים חיל, אוים טארארעם, איז דאך אוים שנאה, אוים קנאה, אוים טערק, אוים איינגלענדער, אוים פראנצויז, אוים ציגיינער, אוים איר, להבדיל — די גאנצע וועלט

די יורשים

געשריבען אין יאהר 1902.

די יורשים

א.

„די מאירם מיט די שניאורם"... אייגענטליך, זענען דאָס געווען נאָר א י י ן מאיר און נאָר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אַזוי שטארק עהנליך איינם מיט דאָס אַנדערע, אַז עם זענען געווען צייטען, וואָס ס'איז כמעט אונ־מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר און ווער איז דאָ שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האָט זיך געטראָפען מיט זיי א מעשה, מע האָט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאָן זייז, אַז מע האָט זיי טאקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דאַרפט איהר וויסען, א אידינע א קלייניטשקע, נעבאָך ניט קיין געזונדע, נאָר זעהר א קינדעלדיגע. דאָס היסט, זי האָט אויף איהר לעבען שטארק געקינדעלט; אלע יאָהר, אלע יאָהר האָט זי געהאָט א קינד. דאָס קינד האָט אבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאָהר און איז, נישט פאר אייך געדאָכט, אַוועקגעקומען. אַזוי לאַנג, ביז זי האָט אויפגעהערט צו קינדלען און האָט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענם נסים! — האָט זי נאָט בעגליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פּאַרע! איז איהר אבער שווער געווען אלייין אויסצוויגען ביידע קינדער, האָט זי נעבאָך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האָט זי געהאָט? א כתריעוקער איד, ער

— ווייס איך וואס איהר רעדט! דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואס ס'האט זיך מיר נע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאך די אויגען, אז דאס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאר צוויי אויגען!

— ס'א גוטער משל! פארשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אז מאיר, און די אנדערע — אז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאנסביל'ען נעפאל'ען אויף איין עצה. פארט מאנסביל'ען!

— ווייסט איהר וואס? אט פרובט זיי געבען זויגען, וועל'ען מיר זעהען: דער וואס וועט אננעמען ביי דער מוטער, איז א סימן, אז ס'איז מאיר, און דער וואס וועט אננעמען ביי דער אם, איז א סימן, אז ס'איז שניאור. א פראסטער שכל!

כך הוה. ביידע ברעקל'ער, מע האט זיי נאר צוגעטול'יעט צו דער ברוסט, האבען זיי זיך צוגעהאפט ווי נאך א תענית, געצויגען ווי פיאווקעס, געסמאקצעט מיט די ל'יפען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פיס'לעך און אונטערגעווארטשעט, ווי הונגעריגע הינט'לער.

— נאט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האט באשאפען די וועל'ט!...

אזוי האבען געזאגט די מאנסביל'ען מיט טרערען אין די אויגען און זענען א בעל'ן געווען אויף טשיקאווע פרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואס דא וועט זיין? און מע האט די קינדער'לעך נעבאך אפגעריסען פון דער ברוסט, און מע האט זיי איבערגעל'עגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס ארט און מאיר'ען אויף שניאור'ס ארט — וואס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אז זיי האבען נישט געזויגען? נאך א מין זויגען!...

מע זיין ווי ארעם, וועט ער אויף דער גאס קיין קינד נישט ארויס־ווארפען און אויף פרעמדע הענד דאס נישט אוועקגעבען. סיידען חלילה א יתום...

בעשטעלט א צוזויגערין, האט די מוטער נענומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף א גוטע האלבע שעה), און שניאור'ען האט זי אוועקגענעבען דער אם. נאר אזוי ווי די אם איז אויך געווען, נישט פאר אייך געדאכט, א אירינע נישט קיין נעזונדע, האבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, נעהאט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאך אויסגענאנגען פון הונגער, געשריגען גאנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האט מען נענומען איינמאל די קינדער באדען. נעווויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאן זיי די העמדלעך און ארייננעלענט זיי ביידען אין היים וואסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געווארען רויט און אנגעבלאזען, ווי פאחירלעך: עס ווייזט אוים, אז זיי האבען פון דעם באד משונה הנאה געהאט — א איד האט ליעב א באד... ביידע זויגערינס זענען געשטאנען איבער דער מולטער און האבען אונטערנענאסען אלע מאל פריש וואסער, און די קינדער האבען אנגעקוואלען, געמאכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי א זשוקעל, האט איהר נעזעהען אמאל, אז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אפגע־באדען, האט מען דאס פארעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין א ליילעך (איין ליילעך) און ארייננעלענט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאלען זיך אביסעל אפטריקענען. און אז ס'איז נעקומען צום אנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האט מען נישט נע־קאנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אוועק א שפארעניש צווישען דער מאמען און די זויגערין:

— זעה נאר, זעה, כ'וואלט נעמעגט שווערען, אז דאס איז נאר מאיר און יענץ איז שניאור!

גרויס זענען די ווערק פון גאָט און זיינע וואונדער האבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דא וואלט געקאָנט ארויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך וויים ניט, ווי אזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתריעלעווקע האָט זיך לעת־עתה אזא מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאן, און ביזט דו מיין מאן, בין איך דיין ווייב; אלא וואָס דען? ביזט יענער'ס מאן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאן. א קשיא, טאָמער איז געמאָהלט, אז מיין מאן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אז עס מאכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען??!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגערין. און האָבען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גליך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאט קיין טאטען... לאָז גאָט היטען! אזא זאָך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטא, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואכסען אהן א טאטע־מאמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אז א קינד זאָל אויפוואכסען און ניט וויסען, וער איז זיין ריכטיגער טאטע; און אויב ס'זאָל אמאָל דורכגעפאָלען ביי אונז אזא מעשה, האָט זיך עס געווים געטראָפען ערגיץ אין אדעס, אין פאריז, אדער אין דעם ווייטען אמעריקא... פאר כתריעלעווקע

פון דעמאלט אן האט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מע האט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: וועד איז מאיר און וועד איז שניאור. לאז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האט זיי א נאמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאר זיך א מאיר מיט א שניאור... נישט איין מאל האט זיך נעמאכט, אז מע האט אין חדר אפגעשמיסען מאיר'ן, וועט מע האט בעראפט שמייסען שניאור'ן, אדער פערקעהרט. מע האט ארויסגעציטבעלט שניאור'ן, דעמאלט וועט די שמיץ איז געקומען מאיר'ן. און בכדי עס זאל נישט זיין נאכדעם קיין פערדראס, פלענט דער רבי פאלען אויף איין עצה (וואו תורה, דארט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואס, קינדערלעך? לענט זיך אקארשט אוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאה, מיד געשמיסען, דיך גע־שמיסען, א שענע ריינע כפרה, צוויישען דער משפחה וועט דאס בלייבען...

ערשט העט־שפעטער, נאך דער בר־מצוה, אז די מאירס מיט די שניאורס האבען זיך אויפגעהאפט אויף די פיס, איז מיט א מאל געווארען צווישען זיי א חילוק, אז מע האט זיי שוין געקאנט דערקענען ביינאכט פאר א מיל. גאט'ס וואונדער! עס האט זיך אנגעהויבען שיטען ביי זיי א בערדל (זיי האבען, אפנים, ביידע צו־פריה אנגעהויבען רויכערען ציגארען?), און ביי מאיר'ן האט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפ שווארצע הערלעך (אבער שווארץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ן — רויטע הערלעך (אבער רויטע אזוי ווי פייער!). די דאזיגע בערד זענען געוואכסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האבען, אפנים, ביידע צו־שטארק גערויכערט ציגארען). אזוי, אז צו דער חופה האבען זיי געטראגען צוויי בערד, וואס זאג איך בערד? — בעזעמער! איינער א שווארצען בעזעם, און דער אנדערער א רויטען בעזעם, און אויס־געזעהען האט עס, ווי עמיצער האט זיי די בעזעמער אנגעהאנגען.

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתריעלווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשון'ן אליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד ווינציגער אלע מאל מיט א אידען. משונה־מאדנע ברואים אָט די כתריעלווקער אידען: לאַ־די זיי זענען אזעלכע ארעמע לייט, וואָס זענען קיינמאל נישט זאט, וואלטען זיי נאָך א בעלן געווען, אז קיינער זאל ביי זיי נישט שטארבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטארבען שטארבט מען אומעטום, אפילו אין פאריז, און וואָס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אוים קיינער, און אפילו רויטשילד אליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטוועגען, אז עס קומט די צייט פון שטארבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באָרד האָט געלעבט, זענען די מאירס מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון באָרד איז געשטארבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואסער, גרייט געווען אלע מינוט ארויפפאלען איינם אויף דאָם אנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאגט איהר, איבער וואָס קריעגען זיך קינדער נאכ'ן טאטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אדער קארגשאפט, נאָר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאט. דאָך זאלט איהר ניט מיינען, אז רב שמשון האָט חלילה ניט איבערגעלאָזט זיינע קינדער גארנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א מאיאנטעק, א מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אדער פערקויפען. דאָס איז געווען

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אוא מעשה נישט נעטראָפען קיינמאל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפען, האָט זיך עס נעטראָפען ערגיץ ווייט איך מיט וועמען, מיט א דיענסטמיידעל, אַרער אזוי מיט א אידישער טאָכטער נעבאך, וואָס איז פערפיהרט נעוואָרען דורך א צופאל, געפאלען א קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירם מיט די שניאורס האָבען געהאָט א טאָטען, און נאָך א שענעם טאָטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, א איד איין עהרליכער, און געהאָט האָט דער רב שמשון א בארד, א גרויסע, א רייכע, א שענע בארד, א „זקנה"! מע קאָן זאָגען, אז ביי רב שמשון'ען איז געווען מעהר בארד ווי פנים. איבער דער דאָזיגער בארד האָט מען כמעט נישט אַרויסגעזעהען דאָס פנים, און דערפאָר טאָקי האָט ער אין כתריליעווקע נישט געהאָט קיין אנדער נאָמען, ווי רב שמשון בארד.

און געווען איז דער רב שמשון בארד... לאָמיך אזוי וויסען בייז, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען א איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט. מלחמה געהאלטען מיט'ן דלות; א מאל האָט ער ביי־געקומען דעם דלות, א מאל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פאר'ן דלות, שטעלען איהם אוים דריי פייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון בארד אזוי לאנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאנצע שטאָדט איז נאָכגע־נאנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון בארד.

— או־וואַ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון בארד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

איין אייגענע שטאדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואנד, און קיין זוהן האט ער נישט, וועט דאך די שטאדט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, אם ירצה השם, אריבערגעהן צו מאיר'ען, וועט אויסקומען, אז מאיר וועט האבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואנד, און שניאור — אפילו א האלבע נישט! פרעגט זיך א קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אזא טענה, האט זיך אריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, א איד א נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז ארוים מיט א פייער: „אביסעל איין עזות! איך ביז נאך ניט אלט קיין פערציג יאהר אפילו און האב נאך, ערשטענס, ברעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טייל־ען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואנען ווייסט מען, אז איד וועל שוין קיינמאל נישט האבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאקי נישט האבען, אבער מיין ווייב קאן נאך האבען א יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאר עטליכע יונגלעך! אביסעל איין עזות פון א שייגעץ!"

האבען זיך מענשען אריינגעלאזט אין א שלום, געוואלט מאבען א שטיקעל פשרה, „יאק נע פסק טא פסאקעץ", מע זאל אפשאצען די שטאדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אנדערען זאל אויסצאהלען. דאכט זיך, א גלייכע פשרה? איא? איז דער חסרון, וואם ביידע ברידער האבען נישט געוואלט הערען פון ארויסצאהלען. ס'איז זיי נישט געגאנגען אין געלד — געלד איז בלאטע; ס'איז געגאנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעים: פאר וואם זאל א ברודער זיין אזא איינגעשפארטע זאך און נישט צולאזען דעם צווייטען ברודער? און פאר וואם זאלסט דו זיצען אויפ'ן טאטענס ארט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט גע־גאנגען אזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האט נישט פערגונען דעם אנדערען, ווי זאגט מען דאם: ג ם ל י ג ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירם מיט די שניאורם האבען געגומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אנדערען אויף צו־להכעים. א קלייניגקייט — נצחון?

איין אייגענע שטאָדט אינ'ם אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש. אויבען־אַן אין מזרח, סאָמע די צווייטע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אַנדערע, הייסט דאָס, פונ'ם ארון־קודש. אמת, די כתריל'עווקער חכמים זאָגען אפילו אַ גלייכווערטעל, אז ס'איז גלייכער איין אייגען דאָרף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי א גלייכווערטעל, און אז נאָט העלפט, מע האָט זיך טאקי איין אייגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־וואַנד דערצו, איז טאקי נישט שלעכט. און בעסער פון גאָרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א שטיקעל נחלה, איין אייגענע שטאָדט אין אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען א קלייניגקייט — אָנזאָגען, וועמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר'ען, צי שניאור'ען?

אפנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט זיך נאָר ניט געדעכט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פלייצעס און היט אונז די טריט, אניט, וואָלט ער זיכער געשריבען א צוואה, אדער אזוי אָנגעזאָגט פאר ערות, וועמען פון די צוויי זיהן לאָזט ער איבער זיין מאיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואָס נאָך שלשים שוין ארויסגעשפרונגען א מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיר, האָט ג'טענה'ט, אז על־פי דין קומט דעם טאטענ'ס שטאָדט א י ה ם, וואָרום ער איז דאָך דער עלטערער (אויף א גוטע האלבע שעה!). און שניאור האָט ג'טענה'ט צוויי טענות מיט א מאָל: ערשטענס, וויסט מען ניט, וער איז פון זיי דער עלטערער, וואָרום וועדליג די מאָמע דערצעהלט, אז מע האָט זיי קינדוויז פערביטען, קאָן דאָך ג'מאָהלט זיין, אז ער, שניאור הייסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר א שוועהר א נגיד, וואָס האָט אויך

האָפען זיך ביי די בערד, אָדער אַרײַנפאָהרען אײַנער דעם אַנדערען אין די אויגען אַרײַן. מע דארף אָבער נישט פערגעסען, אז די מאירם מיט די שניאורס זענען געווען טאַטעמס קינדער, אַנשטאַט־דינע יונגע־לײַט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואָס זאָלען אָנפאָלען איינס אויף דאָס אַנדערע, אזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האָבען אָפגעוואָרט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערחאָפען דעם טאַטעמ'ס שטאָדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שלײַסל. און אז עזריאל מיט דער קאָלטענוואָטער בארד איז אָנגעקומען, האָט ער נישט געקאָנט צוקומען מיט'ן שלײַסל צום שלאָם בשום אופן, ווײַל ביידע ברידער האָבען זיך צוגעשפּאָרט מיט די פּיס צו דער טהיר, אײַנער מיט דעם רעכטען פוס, דער אַנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואָלט אָפּטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואָס־זשע וועט זיין דערפון? — האָט זיי עזריאל א זאָג געטהאָן און נענומען בשעת מעשה א שמעק טאַבאַק. — מילא. אז איהר וועט אזוי שטעהן ביידע אָנגעשפּאָרט, ווי די צאָפּעס, וועל איך נישט קאָנען עפענען די טהיר, און דאָס בית־המדרש וועט שטעהן אזוי צוגעשלאָסען א נאָנצען טאָג. ס'איז עפּים א תכלית? נו, אדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין!

עס ווייזט אויס, אז די דאָזיגע וועלטער האָבען געהאָט א ווירקונג, מחמת די מאירם מיט די שניאורס האָבען זיך ביידע גע־נעבען א רוק צוריק, אײַנער רעכטס, דער אַנדערער לינקס, גע־מאַכט איין אָרט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאָל קאָנען צוטרעטען מיט'ן שלײַסל צו דער טהיר און אויפשלײַסען דעם רוקער. און אז דער רוקער האָט זיך געגעבען א רוק און די טהיר האָט זיך געגעבען איין עפענען־אויף, האָבען זיך די מאירם מיט די שניאורס נענעבען ביידע א לאָז־אריין.

דעם ערשטען שבת איז מאיר נעקומען אביסעל פריהער און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם טאַטנס שטאַדט, און שניאור איז געשטאַנען די נאַנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור נעקומען פריהער און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם טאַטנס אָרט, און מאיר איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האָט זיך מיישב געווען מאיר און האָט זיך נעפעדערט גאַנץ פריה, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער שטאַדט, איבערגעדעקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאָפ—און טהו מיר עפּים! האָט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער און זעצט זיך אַוועק אויף דער שטאַדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאָפ — און רוף מיך קנאַקנים! האָט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער... אזוי לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס נעפעדערט, ביז זיי זענען איינמאל אין א שענעם שבת־הגדול געקומען צו גהען ביידע אין איין צייט, ס'איז נאָך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האָבען זיך אַוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאָס בית־המדרש איז נאָך געווען צו), און מע האָט זיך נענומען קוקען אהן ווערטער, נאָר מלא גזלן איינם אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, וואָס זענען נרייט אָט־אָט אריינשפרינגען איינם דאָס אַנדערע אין פנים אַריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אזוי, דאַרפען מיר רעכענען, זענען אמאל געשטאַנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אַליין אין פעלד, אונטער נאָט'ס הימעל, מלא רציחה, נרייט אויף צו דורם זיין, אויפפרעסען איינם דאָס אַנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האָבען מיר, הייסט דאָס, איבערגעלאָזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינם אקעגען דאָס אַנדערע אָנגעדרודעלט, ווי די העהנער, און נרייט אַדער אַנ־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שווארצע האר (פון מאיר'ס בארד) און ביי'ם צווייטען אין האנד איז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס בארד), און אויף פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנימ'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בובענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, וואהרום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, וואס פאסט פאר גויים, נישט פאר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך געגעבען א לאז־אווענק אין פאליש אריין, געהאפט איין עמער וואסער און געגעבען א גאס־אוים אויף ביידע ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אז, זיגט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע־קיהלט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ־געריכטען קאלטען באד, וואס עזריאל האט זיי מכבד געווען, הא־בען די מאירם מיט די שניאורם ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינם דאס אנדערע איז די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת־צו־נאכטס זענען די מאירם מיט די שניאורם געגאנגען מיט נאך מענשען צו רב יוזיפל דעם רב, זיך ערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען געפינען.

— פֿאוואלי, אט וואלגערט איהר אום א אידען! — האט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האט געקאנט אויסרעדן נאך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאך א צע־טראטענער אונטער זייערע פֿיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פֿאוואלי, אט צעטרעט איהר א אידען, א טאטען פון קינ־דער!...

די מאירם מיט די שניאורם האבען אבער אין זינען נעהאט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאדט, דעם טאטענ'ס שטאדט, — און האבען זיך ביידע געגעבען א לאז אהין, אויבען־אז, צו מזרח צו, געגעבען א שפרונג־איבער איבער אלע בענק און שטענדערם, און געקומען צו דער שטאדט, האבען זיי זיך ביידע געגעבען א זעץ־אנידער און א שפאר־אריין מיט די פֿלייצעם אין וואנד אריין און מיט די פיס אין דער פֿאדלאגע, און פון גרויס שפארעניש זענען זיי ארויף איינם אויף דאם אנדערע און אנגענומען זיך ביי די בערד און געפינעט און געקריצט מיט די צייהן און גע־חארחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאדט!

אין דער דאזיגער צייט האט זיך עזריאל דער שמש דערווייל אויסגענלייכט די ביינער און צוגענאנגען צו די מאירם מיט די שניאורם און דערזעהען ווי זיי לינגען ביידע און האלטען איינם דאם אנדערע ביי די בערד, האט ער א פרוב געטהאן פריהער מיט גוטען, אזוי צו זאגען:

— אי־פע, שעמען מענט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליכע ברידער פון אין טאטע־מאמע, זאלען זיך האלטען ביי די בערד! און נאך אין א מקום קדוש דערצו! אי־פע!...

עזריאל דער שמש האט אבער ארויסגעזעהען, אז אין דעם מאמענט גראדע איז זיין מוסר נאנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ווינד; אדרבה, ער האט מיט זיינע רעד, קאן מען זאגען, אונ־טערגעגעבען נאך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון אין טאטע־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט א משפט, זעהט מען ערשט דעמאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף. טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אַפּגעמאַכט הבדלה און אַפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירם מיט די שניאורס געקומען צום רב ווזיפיל אויף א דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין א פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב ווזיפיל פּסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־אוֹן־אייניציגע שטאָדט צוויישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב ווזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אַביסעל אויס'טענה'ן. רב ווזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאר'ן משפט בעראַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער ערות. און גלאָט בעלי־בתים האָבען געררעדט. וועד עס האָט געהאָט נאָט אין האָרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט א וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט א סך וועדטער. רב ווזיפיל איז א מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב ווזיפיל איז א שטיקעל פילאָזאָף: ער גיהט מיט דעם גאַנג, אַז ווייפיעל א מענש זאָל נישט רעדען, מוז ער אמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט געררעדט און געררעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפגעהערט צו רעדען, האָט זיך רב ווזיפיל אַנגעהויבען צו די מאירם און שניאורס לאַנגזאָם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אזוי. וועדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אלע טענות פון אלע איבערינע בעלי־בתים, זעה איר. אז איהר

ד.

דאָס כתרי־לעווקע זאָל נישט זיין אזא העק אוּן ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, אוּן דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאזעטען, צייטונגען אוּן זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געווים געהאַט צו טהון מיט רב ווזיפי־ל דעם רב. אָלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם אוּן מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך אוּן הערען פון זיין מויל אָלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראַפיעס אוּן צייכנער וואָלטען אראָפגענומען זיין בילד אוּן וואָלטען עס פערשפרייט אין אָלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויועס וואָלטען איהם געדולט דעם קאָפּ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אלסדינג. וואָס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואָס פאָר אַ מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאָרעטען, אוּן צי האָלט ער פון פאָהרען אויף אַ וועלאָסיפעד, וכדומה? נאָר אזוי ווי כתרי־לעווקע איז אַ העק אוּן עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, אוּן דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאזעטען, צייטונגען אוּן זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב ווזיפי־ל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט אַ מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע אוּן בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראַפיעס אוּן צייכנער נעמען נישט אראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. אוּן רב ווזיפי־ל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפילדער, אָהן טאַראַראָם. קיינער וויסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָרט כתרי־לעווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האָלט פון איהם אייז עולם ומלואו אוּן גיט איהם אָפּ פיעל־פיעל כבוד (קיין נעלד איז אין כתרי־לעווקע נישטאָ, אָבער כבוד — וויפיעל איהר וויל־ט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אז ער איז אַ נסתר, אַ פער־

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאן אבער איין עצה, אז איהר זאלט ביידע זיצען אין מזרח־וואנט, א שטאדט נעבען א שטאדט. דאם האב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער מאטענ'ם שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטעדט, א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידער־לעך, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען גע־זונטערהייט ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט זיך פארשפארען קריענען. אי וואם? די קשיא: וואם וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאם געשרי־בען, אז א רב אדער גלאט א איר מוז דוקא האבען איין אייגענע שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ'ם אלטען בית־המדרש? וואהרום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואם איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואם געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מלא כל הארץ כבודו — פול די גאנצע וועלט! ווי באלד אזוי, היינט וואם איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אן, אדער גאר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאוועט! משלמה הדברך דומה — צו וואם איז דאם געגליכען? צו א מלך, וואם זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צע־אמפארט צוויישען זיך און זענען פאר'ן מלך איז די אויגען אריינ־געפאהרען אייגער דעם אנדערען איז די בערד אריין און האבען גאר פארגעסען, צוליעב וואם זיי זענען געקומען און פאר וועמען זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האט באפוילען, מע זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייט אין דרוי־סען ארויס און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ ג־לוסט? וואם האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין.

זענט נעבאך ביידע זהר גערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־
האט איין מאטען — און א שענעם מאטען, לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם מאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתריל־עווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויך איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; וואהרום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויך דער שטאדט, און א מאל אויך יענער, אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויך
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויך דעם ספר. לאם איך, אשטייגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? וויל דער אויבערשטער האט אזוי באש־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען וויל זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתריל־עווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אויס:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויך דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

א פּאָעטע.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

אז איהר ווייסט נית, ווי אזוי צו האלטען זיך?... דאס איז דער משל, אוז דער נמשל זענט איהר. נעהט זשע אייך, קינדערלעך. אהיים אוז לעבט אייך אין פריעדען, אוז לאז אייער פאטער זייז דארטען א מליץ־יושר פאר אייך אוז פאר אונז אוז פאר כלל ישראל.

אזוי האט נע'פסק'עט רב יוזיפיל דעם משפט, אוז דער עולם איז זיך צעגאנגען אהיים.

אויף איבעראכטאג שבת זענען די מאירם מיט די שניאורם געקומען אין בית־המדרש אוז האבען זיך אוועקגעשטעלט דאוונען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האט זיי ניט געבעטען, עוריאל דער שמש פון איין זייט אוז רב יוזיפיל דער רב פון דער אנדערער זייט — זיי האבען נישט געוואלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז א בעלן אויף איין אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען גלעה, זאל ער זיך וועגדעז קיין כתריל'עווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אדער צו שניאור'ען — ס'איז אלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר אוז נישט שניאור. עס שטעהט א לעריגע שטאדט — איין עבירה פאר גאט!

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אויס אָביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתריעלעווקע איז שוין אָננעצייכענט געוואָרען מן השמים, אז די דאָרטיגע אידען בעדאַרפען האָבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאַק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אָנשיקענישׂ, א בייז בעגעגענישׂ, — בעדאַרף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדאַרפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתריעלעווקע האָט אזוי געליטען: פאַרט א אונזערי־גער, אייז אייגענער; אייגענס איז, ווי זאָגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האָבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האָט זיך געטהאָן דעמאָלט אין כתריעלעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאָלט בלוט פערגאָסען געוואָרען אינ'ס אָלטען כתריעלעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאָט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתריעלעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתריעלעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר שפיס אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאל קיין פֿאראיבעל ניט האָבן, וואָס ער הערט אזעלכע האַרבע ווערטער מיט זיינע כתריליעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פרייַנד, אליין א כתריליעווקער. האַרט בין איך געבאָרן, האַרט בין איך אויפגעוואכסען, דורכגעגאנגען אלע זייערע חדרים אוו שקאָלעס, האַרט האָב איך חתונה געהאט למזל אוו זיך אוועק־ געלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען בריטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען" אוו וואָס די חוצ־ לעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, אוו חאָטש מען איז שטענ־ דיג אינ'ם האָזיגען טומעל פערטאַרעראַמט אוו פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתריליעווקע זאל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתריליעווקער אידען, זאלען זיך פרוכפערען אוו מעהרען: אוו אלע מאל, וועו עס טרעפט זיך דא ביי אונז עפּיס איין אויסגאָם, א צרה, א בראָה, איין אומגליק, טראכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אצינד ד א ר ט ע ן, איז מיין פאָטערלאַנד?... כתריליעווקע, דארפט איהר וויסען, ווי קליין אוו אָרעם אוו עלענד אוו פערוואָרפען דאָס זאל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט א מין דראָט אזעלכען, וואָס אז מע גיט א קלאָפּ אין איין עק, גיט זיך עס אָפּ באלד אינ'ם אנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אזוי: כתריליעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאפּעל אוו פיהלט אלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאמען. א חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאך: פאר וואָס פיהלט כתריליעווקע אלעמענס צרות מיט אלעמענס וועהטיגען פון דער גאנצער וועלט, אוו קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתריליעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתריליעווקער? דאָס כתריליעווקע

האַרצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואָס, מיינט איהר? נאָר איבער דעם, וואָס מענשען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאָגט דער אַזוי, זאָגט דער: טאָמער פּאַרקעהרט? האָלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אַן זייער קריוודע: סטייטש, וואָס האָט מען נעבאַך צו איין אַרעם פּאָלק, וואָס טשע־פּעט קיינעם ניט, וואָס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג אַרבייטען די ערד? קומט דער אַנדערער און ווערד א שתדלן פּאַר'ן ענג־לענדער, בעווייזט־אויס מיט ראיות, אַז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואָס מיר געבילדעטע, אַז מע בראָקט מענטשען, אַזוי ווי קרויט!" — „ווער איז אייך שולדיג, אַז איהר זענט א בהמה?" — „א בהמה זענט איהר גאָר אַליין בצורת פערד!"... בקיצור — פּעטש, עדות, פּאַפּיערען, כיראָוואי, אַלדי חלשות! דאָכט זיך, אין פּלוג, וואָס קאָהר זיך אַן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, ענייים ואביונים, דלותים, שלעפּערס, א לאַנד, וואָס לייגט ערגיץ פּערשטעקט אין אַלדי שוואַרצע יאָהר, אין אַפּריקא? צי אַשטייגער, אייך דאַרף טאָקי דאַרען דער קאַפּ פּאַר סערביע, וואָס עטליכע אַפּיצירען האָבען זיך מיישב געווען און האָבען איינמאָל אין מיטען ביינאָכט זיך אויפּגעהאַפּט, אַנגעפּאַלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אַלכסנדר און די קיסרינע דראָגע און אַרויסגעוואָרפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס? סטייטש, זאָגט איהר, אַנפּאַלען אויף יענעם בשעת ער שלאָפט און מאָכען איהם די קע, דאָס פּאָסט, זאָגט איהר, פּאַר פּראָים, וויילדע מענשענפרעסער, דאַרטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פּרעג אייך אָבער איין אַנדער זאַך: וואָס גהאָט דאָס אייך אַן מהר פון אַלעמען? איהר האָט שוין טאָקי מהר קיין שום דאָגות ניט? חתונה נעמאָכט און פערזאָרגט אַלע קינ־דער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאָלט איהר האָבען א טבע אַריינשטעקען אומעטום די נאָז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגהען אָהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטערטעל!...

די פאגאדע האט זיך ביי אונז שטארק געביטען, א האנד פון א מענשען און א בלייענע פעדער איז גאר ניט אימשטאנד דאס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אלע, ברוך השם, געזונד און שטארק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאל לעבען און אלע קינדערלעך זאלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאליקעל און חנה'לע און גנענדיל, א חוץ נאר, וואס מען איז אנגעשראקען זעהר שטארק פון'ם האגעל און פון'ם שטורמווינט, וואס דא איז געווען, נאר דאנקען גאט, ס'איז אלץ איבערגעגאנגען און מע האט שוין קיין מורא ניט מעהר פאר קיינעם, ווי אלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאלט חלילה גאר ניט איבער־טראכטען, מיר און אלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אלע געזונד, און איהר זאלט אונז למען השם באלד אויסשרייבען אלסדינג, וואס הערט זיך ביי אייך, ווי אזוי איז ביי אייך די פאגאדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאנג האבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אז אזעלכע בריה'ם אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאנצער וועלט. בעווייזט זיי א פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואס איהר מיינט. זאגט זיי א וואָרט — וועלען זיי אייך באלד זאגען אנדערע צווויי. נישטא פאר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאך, נישטא פאר זיי קיין פערבארגענע רעטענישען.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז געגאנגען טיף ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אליין איז נישט ארויס ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אלע האבען דערצעהלט איינס דאס אנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אלע פישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אליין געווען דערביי, און א שווארצער שאטען, א ביטערע מרה־שחורה האט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פנימ'ער; צוגענומען גע־

איז עפּים אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי אַיין אומגליק חלילה, ביי א חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פּריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־ארום. שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אַריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פּים און אַליין קראַנק ווערען. מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי אַיין אוועזען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט ארומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אזא מין הקדמה וועט שוין איטלעכער גרינג פערשטעהן און זיך קאַנען פאַרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאַבענעש ס'איז געווען אין כתריליעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראַפען דעם גוטען פּסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאָט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרנישט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם אַיין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגעזעצט אויף פראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אַריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטעררידיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע וועלטער. הנה זייט וויסען, אז

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאָר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאָר דער שבת־גוי, וואָס פערלעשט די ליכט פריי־טאג־צו־נאכטס פאר גאנץ כתריעלעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, וואָס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאנצער שטאָדט, וכדומה נאָך א סך אזעלכע ערלים קאָן מען אנרופען מיט'ן נאָמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתריעלעווקע האָט כלל וכלל נישט געהאָט וואָס מורא צו האָבען, און די דאָרטיגע אידען וואָלטען זיך געקאָנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, וואָרום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאָזיגע „פעלקער" אזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין, דאָכט זיך, גאָר ניט זיין. חוועדאָר ווייסט וואויל, אז חאָטש דער מיוחס, דער תושב אין כתריעלעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעם. פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראָגען די פּאָמעניצע וכדומה אזעלכע גראָבע ארבייט, וואָס ער איז צו זיי געוואָהנט געוואָרען פון כמה וכמה יאָהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האָט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאָן ניט בעשטעהן פון סאָמע גענעראָלען, עס מוזען זיין אויך פּראָסטע סאָלדאָטען. אמת, א סך געווערען מיט חוועדאָר דעם כתריעלעווקער אידען, וואָלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאָר דעם פּראָסטען סאָלדאָט; נאָר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האָבען גענעראָלען אויך, פון סאָמע סאָלדאָטען קאָן די וועלט קיין קיום ניט האָבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראָלען פון כתריעלעווקע, וואָס האָבען וועך ס'זאָל זיי בעדיענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאָלדאָט, וואָס האָט וועמען צו בעריענען און חאָפען ביי וועמען א שטיקעל קויעטש און ביי וועמען א טרונק בראַנפען.

וואַרען ביי זיי מיט א מאָל די פרייליכקייט אויף שטענדיג. איין שטיקל נחמה, איין שטיקל האָפנונג איז געווען ביי זיי: טאָמער איז דאָס א רמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, א יונגערמאַן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראָבען דער רוח וויסט וואוהין? וויים איך — פזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינער דעם אנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האָט מען געטומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען, וואָס איין אנדערס מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. דער חסרון איז אבער געווען, וואָס אצינד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט געטומען קיינעם קיין געלעכטער. עפּיס א משונה־מאַדנער אומעט האָט זיך אויסגענאָסען אויף אלע־מען, און דאָס ארץ האָט איטליכען געזאָגט, אז ד א ר ט האָט בעדאַרפט פּאַרקומען עפּיס זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידל, אונזער אלטער בעקאַנטער זיידל, דער איינציגער, וואָס שרייבט־אויס דאָס בלאָט, איז נאָר־וואָס נעקומען פון דער פּאָסט א צעקאַכטער, א צעטראָגענער, דאָס פּנים פינסטער ווי די ערד און ווי אַנגע'ברוגז'ט אויף דער גאנצער וועלט. און מע האָט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאַקי איין אמת.

„א גליק, וואָס חאָטש דאָ אין כתריליעווקע קאָן אזא חתונה ניט פּאַרקומען, וואָס דאָ קאָן אזא־נ־אומגליק ניט געשען!"

אזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינס דאָס אנדערע, נאָר אין הארצען האָבען זיי זיך נעטראַכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי נרויסע ווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען א שרפה, זיך אויסלאָזען מיט א העליש פייער. און די כתריליעווקער אידען האָבען זיך אנגעהויבען פּאוואָלינקע ארומקוקען, ווער האלטען זיי אקאָרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אנדערע פעלקער"...

די כתריעלעוקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאר'ס שוואַרצע שטשעטינעריגע מאַרד און דוקא חוועדאר'ס נראַבע שטעכעריגע סוויטקע, און ווילען ניט אַראָפּ פון זייער הענג. די כתריעלעוקער בעל־הבית'טעם זענען דערפון דוקא ווינציג וואָס צופריערען, ווייל עס מאַכט זיך גאַנץ אָפּט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטאָ וואָס, קאָן זיי אונטעררוקען חוועאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טאַרבע מיט עפּיס נאָך און אַנהאַדעוועז זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואָס... נאָר ס'איז א טעות, חוועדאר וועט אַזא זאָר נישט טהון: ער וויסט גאַנץ גוט, אז דאָס, וואָס זיי עסען — מעג ער, חוועדאר, אויך עסען, און דאָס וואָס ער, חוועדאר, עסט — טאַרעז זיי ניט עסען. פאַר וואָס? — דאָס איז שוין ניט זיין עסק. למאי א בלאַז טהון דאָס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אַדער אַנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אַדער אַפּטראַגען דעם סדור אין שוהל אַריין, וכדומה אַזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און איטלעכער בעדאַרף זיך האַלטען ביי זיינעם. און טאַמער מאכט זיך א מאַל, חוועדאר קאָן ניט איינהאַלטען זיך און טהוט א לאַך, למשל, פּסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאָמו סטא טשערטיוו אי אַדנא ווידמא!" — האַקט מען איהם אָפּ די פּליגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואַיא סווינייא, חזיר, לוטשע?" — און חוועדאר בלייבט שטיל.

חוועדאר איז אַבער שטיל נאָר דעמאָלט, ווען ער איז ניכטער. ביז ער פֿערטרינקט זיך ניט אַווי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אַזוי מע רופט איהם. דאָס טרעפט זיך מיט חוועדאר'ען זעהר זעלטען. נאָר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאָלט — חיות ניט זיכער! דעמאָלט הויבט ער אָן זיך שלאָגען מיט די הענד אין האַרצען אַריין, ווייגען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואָס האָט מען צו איהם? פאַר וואָס זויגט מען זיין בלוט, פאַר וואָס עסט מען זיין פלייש? אָט געהט ער און מאַכט א תל־עולם פון גאַנץ כתריעלעוקע!...

— אחאדי נא סיודי, חוועראר סערדצע! נא פיי טשארקא לחיים, א סיבה דיר אין פנים! — זאגט מען צו איהם שבת נאכ'ן קידוש, און חוועראר טהוט אויס דאס היטעל, האלט דאס גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אלעמען א גוט יאהר.

— דאי באזשע זדראווסטוואוואט! — און ער קעהרט איבער דאס גלעזעל מיט'ן קאפ אינאיינעם און פערקרימט זיך שטארק־שטארק, מאכט אזא תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען אזא ביטערע משקה:

— דווזשע הירקע, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווירמא!*

— נא, זאקוסי מיט א קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאטאק שבת'קאווע בולקע! — זאגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט א שטיקעל קוילעטש.

וועדליג די כתריליעוקער אידען שעלטען חוועראר'ען מיט טוידטע קללות, קאנט איהר אפשר איבערקלערען, אז מע מיינט דאס חלילה ערנסט? זאל אייך נאט היטען פון אזא געדאנק! זיי וועלען אייך פאר חוועראר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאק באַרשטש, דערפאר וואס ער איז אין ערל אין עהרליכער; נאלר מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פאמע־ניצע, צוהאלטען די ציעג ביז האפקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ־טראגען שפענער, אנגיסען וואסער א פאס, איבערשוויינקען דאס געפעס, ווי א רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער א נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאס קינד אויך. קיינער קאן ניט אזוי פער־שלעפערען א קינד, ווי חוועראר; קיינער קאן ניט אזוי זאבאווען, פערשפיעלען א קינד, ווי חוועראר, קנאקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאפען מיט די פינגער, חארחלען מיט'ן האלז און חריוקען ווי א חזיר וכדומה אזעלכע שטיק. און דערפאר האבען

---

* שטארק ביטער, האב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

געהט מען ביידע „דא ראבינא", און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע" — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־וועדטער, למשל: „מירטשעז, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאודל, גוטיאנטע, מאחרייני־וואסער" און נאך א סך אזעלכע וועדטער; און חוועראר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק". האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתריעלעוקער ווייבער. אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זיי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש. כשר מאכען די עופות, העלפען אריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען. וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגם מיט פלייישיגם אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט. און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתריעלעוקער פרי־סטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע. ביז ס'האט זיך נעטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי נעפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געווען איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געווען פערמישט

— זשידי נעבריסטי, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!... — ער שרייט אזוי לאנג, ביז ער ווערד אנשלאפען. און אז ער שלאפט זיך גוט אויס און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און וויעדער דער אייגענער שטיל־ער, עהרליכער „חוועראר־סערדצע", וואס פריהער, גלייך ווי נאר ניט געווען.

— אדע טוואי טשאביטע, א קרענק דיר אין פנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אן זאגען מוסר און שעל־טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוווינטליך: — „שא טי סובי דומאיעש, דו באסיאק איינער? דו וועסט דאך פגר'ען ערגיץ, בודעש זדאכניט אונטער א פלויט, האב דיר אכצינ שווארצע יאהר, די כפרה שאב טי באווו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!"

חווערער שטעהט און קראצט זיך אין דער פאטילעצע און שווייגט; ער וויסט נאנץ גוט, אז זיי זענען נערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט ארום צו זיך אויף די בארוויסע פים און טראכט זיך: ווען האט ער נעקאנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא? !

אט אזא מין נפש איז חווערער.

אויך די אלע איבערינע נפשות, וואס אין כתרילעווקע, האבען שטענדיג א פערקעהר מיט אידען, וויסען וואהל, אז מששת ימי בראשית זענען די אידען בעשאפען נעווארען, זיי זאלען זיין קרע־מער, סוחרים און איבערקויפערס; ווארום קיינער קאן אזוי ניט האנדלען, דרעהען מיט'ן קאפ, ווי א איד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאס אוים: „נא טא וואני זשידי, שאב האנד־ליאוואלי"... און מע בענעגענט זיך נאנץ אפט אויפ'ן מארק, און מע קען זיך איינס דאס אנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע ניט זיך אפ כבוד איינס דאס אנדערע: הריצקא זאנט הערשקען „מאשענק", און הערשקא זאנט הריצקען „זלאדי", און דוקא אין גוטען מוטה, און אז מע צעקריעגט זיך שוין נאר שטארק,

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט. אט האט איהר דאם ליעדעל אליין:

קישקעס קאבעז
אין דער וואבעז!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויך א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאם איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מאקארען, ער מעג זיין אייגער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואם קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיציגע קעפלעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואם זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו"...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודירט אין „פריחאדסקאיע", האט ער געהאט מיט זיי בענעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך, און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפים א מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויך דעם נאמען „זשיד", וואם, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געווייגטליך וואהרט, ווי למשל „פארך", האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סוויניא", און אויך זייערע אייגענגעמאכטע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

א זייטיגער פֿאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופֿרא־
וע, מאַקאַר חאַלאַדנע, א גרויסער שונא־ישׂראל, איין אמת'ער
צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אנטיסעמי־
טען אין כתריליעווקע. וועז ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואַלטען
די דאַרטיגע אידען דערלעבט א נקמה אין דעם המן'ען, נאָר מחמת
מיט מאַקאַר'ס מפּלה וואַלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך
האַפּקע, האָבען די אידישע ערות זיך א נעם געטהאָן צוריק אוז
געזאָגט פֿאַר'ן סלעדאָוואָטע, אז דאָס, וואָס זיי האָבען געערדט.
האָבען זיי געבילט — אוז דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון
דעמאָלט אָן וואַלט, דאָכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום
ווערען מיט די אידען אוז ווערען זיי דער בעסטער גוטער פרייַנד;
נאָר ווי עפּיס דורך א מין קאַפּריז פון דער נאָטור איז ער, אַדרבה,
געוואָרען נאָך מעהר שונא ישׂראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך
מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות
פון אידישען פאָלק אוז געטראָגען א שנאה טיף איז האַרצען
תחילת אויף די כתריליעווקער אידען אליין, אוז נאָכדעם — אויף
אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען
נאָר א קליינער, געטריבען א בארוויסער דעם טאַטנ'ס גענז אויף
דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בענגענזען זיך מיט אידישע
קינדער גהען פונ'ם חדר, אוז אנשטאָט א „גוט מאָרגען" פלעגט ער
זיי, אויף קאַטאָווע, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען
„טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט א פּאַלע, נישט
צו מיינען דערבי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אזוי
אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב'ס
אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש"י, האָבען זיך דוקא נע־
פונען פֿאַר אזא זאך בעלעדיגט אוז האָבען איהם אפּגענטפערט
מיט א אידיש ליעדעל, וואָס חאַטש מאַקאַר האָט די ווערטער
ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ'ם נוסח אוז פון זייער לאָבען
האָט ער נאָנץ גוט אַרויסגעזעהען, אז דאָס מיינט מען איהם דער־

א כתריליעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאליעווען געהן צעהן מיל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתריליעווקער עני, א מקבל, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לאזען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אליין כראי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־וערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתריליעווקער, און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתריליעווקער אידען גע־קויפט א מסובכ'עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: ה ז ה ר ב ג ו י ק ט ן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט אייביג זיין א שרייבערל אין דער מעשטשאנסקע אופראוע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט געריכטע שוואַרצע וואנסעם, מיט א רויטען אקאליעשק און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעט! אוו. קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געוואַרען העכער און נרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר בריטע אכסלען מיט א מארנעם שפאן — נאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, אוו איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען אוו טיוקען אוו פייפען אוו סוויסטשען:

„א טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!...“

קאפיטעל ה.

בעווייזט, ווי אזוי עס ווערד פון איין אנטיסעמיט א פילאזאף.

ווייטער פון דער „פריחאדסקאיע“ איז מאקאר נישט גענגען; ער איז געבליבען, ניט דא געדאכט, א יתום, ג'ירש'עט פון די עלטערען א קליין שטיבעל מיט א שטיקעל גארטען. אוו א יודע־ספר איז ער דאך געווען, האט ער זיך באלד א וואוך געטהאן צו דער „סלוזשבע“, זיך געמומען צו דער פען, בעקומען איין אויס־געשריבען העמטעל אוו געווארען אין דער כתריעלעווקער מעשטשאנ־סקע אופראווע שרייבער, אוו נאכדעם סעקרעטאר, אוו נאכדעם כל ולך — אוו דארט האבען זיך ערשט אנגעהויבען זיינע בענגענישען מיט זיין רעכט בעקאנט־ווערען מיט די כתריעלעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואס ער האט מיט זיי געהאט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האבען זיך בע־נוגענט נאר מיט שארפע אנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך אוו מיט ליצנות איינס אויף דאס אנדערע. ער זיי: „איצקא, בערקא, אי וועה, שבת, קוגעל!“ אוו זיי איהם: „וואשע־בלאהארדי“ מיט א שנעל איבער'ן קאלנער אוו מיט איין אנצוהערעניש, אז דארט קריכט עפים ארום...

עס מאכט זיך אמאל, הערט איהר, איין אנצוהערעניש, וואס איז ערגער צעהן מאל ווי אין טאטען אריין געשאלטען, אוו פארהאו ווערטער, וואס זענען ערגער טויזענד מאל פון פעטש. אוו אויך ווערטער זענען דאך די כתריעלעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פאר א גלייכווארט וועט אייך

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־בויזלה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פרויינד מאקאר'ס אין כתרי־לעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב איז שטאדט. וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געווייניטלעך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם ווארט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרי־לעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געווא־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין אייגענע.

— נו?

— מיט א הויף איין אייגענעם.

— נו?

אויף דער פאסט, איז געווען א קוואל, פון וואנען ער האט גע־
שפּט זיין השכלה און אלע וויסענשאפטען פון דער איינציגער
גאזעט „די פאהן", וואס פריהער האט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך,
דער פאסט־מייסטער אליין, נאכדעם מאקאר פאוולאוויטש, און
נאכדעם שוין דער אבאנענט פון דער גאזעט, א פריצ'על פון זלא־
דיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע, וואס איז ניט קראנק געווען
צו לייענען די נייעסטען שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח ווען
איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאי ווי סאי טאג ווי נאכט איז סטו־
קעלקע און בענעמט די שכנים אלע ארום און ארום וואו זיי האבען
ערגיץ א גראשען. אזוי האט געזאגט דער פאסט־מייסטער אליין,
און מאקאר פאוולאוויטש האט דערוויי? געהאט וואס צו לייענען
און פון וואס צו רעדען. און מחמת „די פאהן", ווי ס'איז בע־
וואוסט, איז דאך א אידישע צייטונג, זי טראגט שטארק אויפ'ן
קאפ די אידען, זארגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלעז ווי
ארום מע זאל זייערער פטור ווערען, פערשטעהט זיך, טאקי פון
זייער טובה וועגען, האט דאס געגעבען אונזער מאקאר'ען שטאף
אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען ארום און ארום פון אלע זיי־
טען, און ער איז געווארען מיט גאט'ס הילף א חריף א געזונדער
אין אידישע ענינים, א גאון־עולם איז תלמוד און אין שלחן־ערוך
און אין אלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פראצענט נעמען.
מכח אפּנארען און אויסנארען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך
בלוט אויף פסח. די אלע זאכען האבען אונזער פילאוואף מאקאר
אזוי שטארק פעראינטערעסירט, אז ער האט דאס געוואלט דער־
גהען טאקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאקי ביי די כתרילעווקער
אידען אליין, וואס חאטש ער האט זיי פיינט, וויי א איד חזיר,
פון דעסטוועגען האט ער צווישען זיי גוטע פרייגד, וואס ער לעבט
מיט זיי נאך ער היום גאר קיין מעשה ניט.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאמפּלימענט, אפּנים, שטאַרק געפּעלעען, מחמת זיי קוועלען ביידע. ווערען בריי־טער ווי לענגער, שוויצען אזוש פּאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל אייגרעדען דעם גאַסט, אז ס'איז פּארהאַן ביי אידען נאָך בעסערס ווי פּיש מיט חריין. דער גאַסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפּים אזעלכעם ביי אידען, וואָס זאָל זיין נאָך בעסער פּון פּיש מיט חריין, און האָט מורא ארויסזאָגען. צימעס? טאָמער בלייבט ער וואַרטען ביז'ן צימעס — וואָס דארף ער איהם? קוגעל? טאָמער הייסט ער עפּענען דעם טשאָלענט אין מיטען פרייטאָג־צו־נאכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפּען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אָפּ מיט א קליין געלעכטערעל: „חע־חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאַסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריערען, וואָס יענער לאכט, העלפּט ער איהם לאכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאַנגט דער גאַסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלע־בויגען אין זייט אריין און א שמייכעל צו דער בעל־הבית'טע, און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאָלצען פּאר תענוג.

פּלוצים חאַפּט זיך אויף דער גאַסט, ווישט זיך אויס די הענד און דאָס מויל מיט'ן קלאָר ווייסען טישטוד פּונ'ם טיש, פער־שפּילעט זיך אויף אלע קנעפּ און טהוט א זאָג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פּון ליצנות:

— צייט אויף „סלוושבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־בוילה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאַסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פּנים אריין מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ'ן בעל־הבית, ווי וויסען מיט וואָס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך אוז בעטען איהם, ער זאָל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראַכטאָג שבת...

— מיט ציענען עטליכע.
— נו?
— היינט די קליים? א שארפע קליים!
— נו?
— היינט די טאקפע?
— נו?

— וויעדער א מאל נו און אבער א מאל נו, וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט נאלד? פאה־רען אין קארעטעס?

און דער כתרי־לעווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. וואהרום וואס קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? וועהר איז גבאי אין חברה־קדישא? וועהר איז ראש וראשון? וועהר איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. וועהר מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה־לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. וועהר איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בענעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־נאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתרי־לעווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, ווען ער עסט זיי, קאן ער זיך נאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייעגנעם נוסח.

סעל, אדער ווי א בייכיג סאמאוואַרעל מיט א קליין שפיציג טשיניקעל אויף דער קאנפֿאַרקע. ווי גראַב אוז קייליעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין אוז שפיציג איז דאס קעפעל, אוז שטענדיג זידט דאס, דאס בייכיגע סאמאוואַרעל, זידט אוז זשומעט, אין כעם אויף מאן, אין כעם אויף דער דיענסט, אין כעם אויף די כתריל עווקער ציענגען, אין כעם אויף דער גאנצער וועלט! דאס גאנצע גליק איז, וואס סאי דער מאן, סאי די דיענסט, סאי די כתריל עווקער ציענגען אוז ווייבער, סאי די גאנצע וועלט הערען זי, ווי פסח דעם קאטער, אדער ווי המן דעם גראנער. דער מאן האט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאטשאל'סטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעים, ברענט־צו די קאשע, פער'שרפה'ט די קאר־טאפלים, זידט־איבער די מילך אין אויוועז; די כתריל עווקער ציענגען טהוען איהר צום טוידט, שפרינגען אויף דאך אוז צופען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתריל עווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאהרען אין מארק ביי די פיש, אין יאטקע ביי'ם פלייש, אין שוהל ביי די תחינות, אוז להבדיל אין באד אפילו... ניין, די וועלט האלט ניט פון טעמע־בייל'ה'ן! אוז מסתמא איז דא פאר וואס. א וועלט איז ניט משוגע...

אצינד, אז מיר האבען זיך אביסעל בעקענט מיט'ן דאזיגען פאַרעל, קאנען מיר שוין, דאבט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך ארום זיי אזוי שטארק.

קאפיטעל ז.

דער „ארון־בפקדך" ביי'ם נגיד אין קליוט אוז אין שטוב.

דער אנדערער גאסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאנטער מאקאר, מאקאר פאוול'אוויטש. נאר ניט קיין שטוב־גאסט — א קליט־גאסט, א גאסט, וואס קומט צו איהם אפט אין

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר אוּן קאָכט אוּן זידט אוּן ברענט אויפ'ן מאָן, וואָס טאָג ווי נאָכט, אוּן אפילו שבת, האָט ער צו טהון מיט נאטשאָלסטווע. מרדכי־נתן הערט אוּן שווייגט; ער האָט אָנגענומען א פולע מויל מיט וואסער אוּן שווייגט. א מאָר־נער מענש אָט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פוּן דער געשיכטע קאָן זיך נישט איינהאָלטען אוּן חאָפּט אַראָפּ דעם פּאָרטרעט פוּנ'ם דאָזיגען פּאָרעל, בכדי בעקאָנט צו מאכען מיט זיי די גאָנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז א איד א הויכער מיט לאָנגע הענד, אליין איז ער דאָר אוּן טרוקען, אוּן מחמת די באָקען סטערטשען. קומט אויס דאָס פּנים פיערעקעכיג, ווי ביי א חינעזער, אוּן קוים־קוים בע־וואכסען מיט א שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאָס מויל אביסעל אויף א זייט, זעהט אויס, ווי ער האָלט א סוד ביי זיך שטענדיג פערבאָרגען, אוּן שטענדיג איז ער ערנסט, אוּן דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, אוּן רערט נישט קיינ־מאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט. נאָר דעמאָלט, וועז ער קומט זיך צענויף מיט נאטשאָלסטווע, איז דאָס נאָר איין אַנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פוּנ'ם שטערן צענעהען זיך, וועהרען פערשוואונדען, דאָס פּנים הויבט אָן צו שיינען אוּן די ליפּען וועג־רען אָפּגעשלאָסען, אוּן דאָס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אָן צו רעדען — שוין נאָר ניט דער, נאָר איין אַנדער מרדכי־נתן. טאָמער ווייסט איהר, צוליעב וואָס קאָכטע ער זיך אזוי אין נאָ־טשאָלסטווע? נאָר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אמאָל א כתריעלעווקער עפּים דאָרפען האָבען, וועט ער קומען צו געהן מיט א געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, וועהר נאָך איז אזא חשוב ביי נאטשאָלסטווע, ווי איהר?" צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב" איז ביי איהם כדאי, סע זאָל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי געלט — א מאָדנער מענש אָט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־בייליה די נגידית איז דוקא א אידינע א נידעריגע אוּן א גראָבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטוי־

נאָך שפּעטער, אז מאַקאַר האָט אָנגעטהאָן א קנעפּל אוו א הענג־קאָלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפענט א שענעם קרעדיט, אוו מאַקאַר פּאוולאוויטש, אז ער קומט אַריין אין שניט־קראָם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אקעגען דאָם בענקעל אוו בענשט איהם מיט א טיטול „וואשע וויסאקאבלאהאראדיע". אוו מאַקאַר פּאוולאוויטש צעלעגט זיך נאָנץ בריידליך, פערוואַרפט א פוס אויף א פוס, פערוויכערט א פּאָפּיראָס אוו שמועסט זיך אוים מיט מרדכי־נתנ'ען גאָנץ פּראָסט, בלשון „דו". נאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאי, מרדכי־נאָם!

אוו מרדכי־נתן שטעהט פּאָר איהם מיט א געמאָכטען דרך־ארץ, מיט א געמלאָכה'טען רעשפּעקט, אוו טראָכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אהער, אדוו בפקדך?" אוו דער „אדוו בפקדך" מאכט א רער מכח אידען, אידישע נע־שעפּטען, שאכער־מאכער, אוו לאזט אַרויס אלע מאל א הויכען געלעכטער מיט א מאדנעם הוסט, וואָם דערלאַנגט מרדכי־נתנ'ען. ווי מיט איין ארשין אין דער זיעבעטער ריפ, נאָר ער האלט זיך איין אוו שמייכעלט מיט א פּאָסקודנע געמאכט שמייכעלע. וואָם וועו מרדכי־נתן זאל זיך קאַנען אנקוקען בשעת מעשה אין שפּיגעל, וואלט ער זיך אליין נמאם געוואַרעו.

דער שמועס פונ'ם „אדוו בפקדך" דרעהט זיך אלץ ארום אזעלכע זאכען, וואָם מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאה, איז איין אויער אַריין, פונ'ם אנדערען ארויס; וואָם וויטער־וויטער געהט ער אריבער אויף אזעלכע ענינים, וואָם מרדכי־נתן קאָן עם שוין ניט האַרכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס'איז אמת, וואָם די אידען שעלטען אלע שבת אין שוהל די איבערינע פעלקער מיט דער תוכחה, אוו שפּייען אויפ'ן קלויסטער, אוו אז א כריסט נעהט אוועק פון א אידען, בעדארף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּא־מעניצע? וכדומה אזעלכע שטות'ערייען, וואָם ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען.

קלייט אריין, אין דער שניט־קראָם. מרדכי־נתנ'ס שניט־קראָם. דאַרפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטע געוועלטשניט אין כתרי־לעווקע, וואָס דאַרטען קריגט איהר א חוץ דעמיקיטאָן, ריפּס, ליוסט־רינע, פּאַרוסינע, ציץ און זאָנע און מאַדעפּאַלאָן, אויך דראַפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאָמעט און אַטלעס און סאַטין און מוסלין און אַלסרינג, וואָס א הארץ גלוסט — „נאָר די לעצטע מוסטערען. וואָס מע קריגט דאָס ניט אפילו אין יעהופּעץ". אזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אזוי זאָגט מרדכי־נתנ'ס וויב, טעמע־ביילה, און אזוי זאָגען מרדכי־נתנ'ס קליין־משרתים, און געהט זאָגט זיי, אז ניין! אלע פּריצים פון כתרילעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ'ס קונים, און דאָס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאָמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאָגט זיי נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאָמנות". דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שוועדען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס ארויסגעוואָרפען, און מרדכי־נתנ'ס איין וואָרט „בנאָמנות" איז קודש קדשים. אט אזוי איז דאָס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאַקאָר איז איינער פון מרדכי־נתנ'ס קונים, וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאָמנות. מאַקאָר איז זיינער א קונה שוין פון לאַנג, נאָך פון יענער צייט, אז ער איז נאָך ניט געווען מאַקאָר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פּאַדעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען גאָנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואשי הראשי, נאשי טאוואר.

שפּעטער, אז מאַקאָר איז געוואָרען א שטיקל מאכער אין דער אופראוע, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט א קרעדיט, געווייגטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכסלע, געזאָגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייבלע, האלב אויף גוויש, האלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאטשייטע, פאניטשע, שלום בבית משכון בקעשענע...

— טעמע־בייַלה! הער נאָר, געב אַהער עפּעס אין מויל אַריין! מהוט מאַקאָר א מאָל מיט דער האַנד:

— מע דאַרף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח אייַן ענין. ס'איז א סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „א סוד", חאַפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אַן מאַקאָר ביי דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס'איז ניט אַזא סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאָר געוואָלט פֿרעגען א קליינigkeיט, דו ביזט א קלוגער מענש און אַיין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטאַרק צופֿריעדען פון'ם קאָמפּליִמענט. די אויגען וועלען איהם אַזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער וועלט צעשמאָלצען פּאָר תענוג, און סע טהוט איהם באַנג, וואָס ס'איז קיינער נישטא דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאַקאָר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי א סלעראָוואָטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האָז.

— מיט וואָסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואָס אידען האָבען זי געקויפֿט און האָבען אָפּגעצאָפּט פון איהר דאָס בלוט און בעהאָלטען דאָס אויף פּסח.

פריהער צעלאָכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: חע־חע־חע! און נאָכדעם וועלט איהם דאָס פּנים בלאָם און גרין, און די אויגען צינדען זיך אַן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאָפּ, און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאָזעטען! — זאָגט איהם מאַקאָר און לאָזט ניט אַראָפּ פון איהם קיין אויג.

מרדכי־נתן ווי׳ל זיך אויסדערעהען פון זיינע הענד, פער־שלאגט איהם האקע־באקע, מכח אופראווע, מכח קאראבקע. סוועטשנע סבאר. ווער־וואס? ער ל׳אזט זיך ניט פערריידען די צייהן, חאטש געב איהם א קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מא׳ל פאר אל׳ע מא׳ל: ער זא׳ל זיך איהם נאר מודה זיין. מרדכי־נתן פרובט זיך מיט א ל׳יצנות, פרענט איהם: „וואו האט דאס זיין וויסאקאב׳לאהאראדיע געשטודיערט אזע׳לכע דינים?" מאקאר קוקט איהם גל׳ייך אין די אויגען אריין און פא׳לט אויף אזא מין המצאה: ער טהוט איהם א חאפ פ׳לוצים אומגעריכט, ווי זאגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואנד:

— נו, און בל׳וט?

— וואסער בל׳וט?

— פסח?... מצה?... הא?...

און מרדכי־נתן פא׳לט אויף אויף א גל׳ייכער המצאה: ער טהוט א ריהר דעם אדון איבער דער פל׳ייצע, א גל׳עט דעם הענג־קא׳לנער, און מיט א פאסקודנע געל׳עכטער׳ל פון א הונד א חונפ־ניק טהוט ער איהם א זאג, אז דער אדון איז א גרויסער ל׳ץ, חע־חע־חע! און אז דער אדון הויבט זיך אויף און געהט אוועק, זאגט אויף איהם מרדכי־נתן א שבח, אז דער „אדון בפקדך" איז א שווערער אדון, דאס הייסט, מע קאן אויף איהם ניט זאגען, ער זא׳ל זיין א רשע — חלילה! נאר גל׳אט א כל׳ב שבכל׳בים...

איינמא׳ל — ס׳איז געווען שבת בייטאג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און גל׳ערענט פרק; פ׳לוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאקאר חאל׳אדנע! פריהער האט זיך אונזער נגיד אביסע׳ל ווי דערשראקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אדון בפקדך" אהער פ׳לוצים נאכ׳ן של׳אף? נאכדעם האט ער איהם געמאכט זעהר א פריינדל׳יך פנים און מיט א שמייכע׳ל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאן דאס שבת׳דיגע היטע׳ל און געבל׳יבען אין דער יארמעל׳קע און א געשריי געטהאן צום ווייב:

בלאטע! מאקאר פאוולאוויטש איז שוין לאנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אוים מענש פאר הארצ־וועהטיג און פאר גריזאטע, טאמער האט ער טאקי געזאגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האט איהם אנגעטראגען! און ווי אויף צו־להכעיס, קומט אן טעמע־ביילה און טשעפעט זיך צו צו איהם, ער זאל איהר זאגען, וואס האט דא געטהאן דער „ארון בפקדך"? וואס איז ער אזוי גיך אוועק? און למאי האט ער אזא קלאפ געטהאן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער איז דאס אביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאס אויפגעשטאנען היינט, און וואס פאר א חלום האט זיך דיר גע'חלום'ט?

— היפטעל קרויט!!! — שרייט אויס מרדכי־נתן דער נגיד אויף אזא קול, אז דאס ווייב איז שיער ניט געפאלען חלשות, און ער אליין האט זיך איבערגעשראקען פאר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, א שווארץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז אריינגעלאפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעריג, מיט א גוואלד:

— א קלאג צו אייך! איהר האט דאך מיך איבערגעשראקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אנגעפאלען אויף איהר און צעלאזט זיך מיט ביידע קולאקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האט זיך אויסגעלאזט מיט א סקאנדאל, וואס ס'איז נאר ניט כדאי דאס צו בעשרייבען.

— די גאזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאזעטען שרייבען, אז ס'איז פאַרהאן א פראטאקאל. — פרובט זיך מאקאר איהם איבערשפארען. — איך האב אליין געלייענט, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול אוו טריימעלט מיט דער ירמעלקע, אוו די פאות ציטערען.

— וואס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאקאר, שוין רויט פאר כעס. — דאס, וואס איך דערצעהל דיר? צי דאס, וואס סע שטעהט אין פראטאקאל?

— אלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פנים, מיט די אויגען, מיט די פאות אוו מיט אלע אברים אוו ציטערט אזש פאר כעס. מאקאר האט איהם קיינמאל ניט נעזעהען אזוי איז כעס, אוו האט דערפון אפגעלערענט זיך א פשט, אז ניט אומזיסט איז דער איד אזוי אויפגעטראגען. די משמעות, אז ס'איז אמת די מעשה; אניט, וואס שרייט ער אזוי? וואס וואלפט ער זיך אזוי? נאר איין עזות פון א אידען — זאגען אויף אלסדינג, וואס סע שטעהט געשריבען, אז ס'איז שקר וכזב! אוו מאקאר האלאדנע שטעהט אויף מיט גרוים גרימצארן, רוקט אן אויף זיך דאס היטעל מיט'ן קנעפעל אוו טהוט א זאג:

— פאר אזעלכע ווערטער וועסט דו האבען צו ענטפערען!

אוו ער לאזט זיך געהן צו דער טהיר, אוו תיכף נאך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן אוו האט שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה אוו וויל איהם איבערבעטען, פערקערעוועז איהם צוריק, אוו ער לויפט איהם נאך:

— פאני!... וואשע ווייסאקע־בלאהאראדיע!... מאקאר פאוולאוויטש!... מאקאר פאוולאוויטש!...

פון וואנען האָט זיך עס גענומען? וועט איז דער ערשטער, וואָס האָט ארויסגעלאָזט דעם דאָזיגען קלאַנג? — דאָס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאָס ניט ווייסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאָריקער, וואָס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרי־עווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקל ציט, לייגען די אלע פאפיערען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געווים בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פערער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאָס איז געווארען אוז פון וואנען דאָס האָט זיך גענומען, נאָר ס'איז ארוים אז נייעס אין שטאדט, אז מע גאהט אויף כתרי־עווקע, דרייַ דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמאָרגען איז געווען כתרי־עווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האָט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאָס גאנצע ביסעל כתרי־עווקער ארעמקייט, ראָטע־וועז ווי פון א שרפה אוז קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע בריעקלעך קינדער. צוגעטוליעט צו דער ברוסט אוז מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט אוז געהאלזט אוז געהאלטען אוז גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האָט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

אוז כתרי־עווקע האָט אנגעהויבען צו שליסען איין קליין נאָר דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע אוז בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאָס אנדערע, אוז מע האָט זיך גאייליט, געחאפט איטליכער וואָס פריהער, וואָס ניכער. חוועדאר'ען האָט מען יענעם פריהמאָרגען שיער ניט צערייסען אויף שטיקלער. איטליכער האָט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגעוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריווענע אוז ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאָר אזא חשוב אין כתרי־עווקע, ווי יענעם טאג, אוז קיינמאל האָט נאָר חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט, אוז מע האָט

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע אילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאלט אן האט זיך אנגעהויבען פאר כתרילעווקע א צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האט ניט פערשטאנען וואס איז די מעשה, וואס מאכאר חאלאדנע איז געווארען נאר א גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געווען. און פאר וואס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אליין האט זיך אפנים, געשעמט און אראפגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאכאר האט געגראבען ווי ווייט ער האט געקאנט. זיך גערייצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אנגעזאגט אלע מאל א נייע בשורה, אז ניט לאנג נאך וועלען זיי דא געוועלטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואס הארעווען ניט, גראבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאר וואס קומט דאס זיי? וכדומה אזעלכע טענות, וואס ער האט זיך מיט זיי אנגעלייענט אין דער גאזעט „די פאהן". און פונקט אין יענער צייט האט זיך איהם געטראפען דער בזיון מיט האפקעז, וואס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געווארען, שיער ניט אריין איז א גרויסען אומגליק, ווי מיר האבען שוין דערמאנט פערבייגעהענדיג אין א פריהערדיגען קאפיטעל. און אז נאט האט געהאלפען, מאכאר איז ארוים פונ'ם עסק ריין, האט ער ערשט דעמאלט אנגעהויבען גראבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אנצוהערענישן, אז אט־אט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראד דעמאלט איז אנגעקומען דאס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס איידעם, וואס איז געגאנגען מיד ליד איבער דער גאנצער שטאדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האט אונטערגעגעבען היץ, געגאסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאנגען איבער דער שטאדט, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער, און ס'איז ארוים א קלאנג, אז דא אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאס אייגענע"...

זיך ארומקוקען, טאמער יאגט מען זיי נאך פון הינטען, טאמער בעט מען זיי חלילה צורים...

שטיל איז געווארען אין כתרי־עווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאדט נאר די ציעגען, דאס גאנצע אידישע פערמעגען אין כתרי־עווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאזיגע אלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאפיטעל.

קאפיטעל ט.

לאזט זיך אריין א ביכעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואס געבען זיך אפ מיט דער נאטור, וואס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפענישׂ, פון איטליכעם גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אז קיין זאך אויף דער וועלט געהט נישט לאבור, וועדר ניט פערפאלען, שטארבט ניט אוועק. אט דאס וואס מיר זאגען, למשל, אז דער בוים איז געוואכסען, די צווייגען האבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאכדעם האבען מיר די פירות אפגעריסען און אויפגענעסען, די צוויי־גען האבען אפגעבליהט, די בלעטלעך זענען אפגעפאלען, דעם בוים האבען מיר אויסגעהאקט, דאס האלץ האט זיך אויסגע־הייצט — דאכט זיך, איין עק? אוים בוים? נייז, — זאגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אזוי די מעשה! דער בוים, זאגען זיי, האט זיך נאר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות זאגען זיי, האבען מיר געהאט חיות, די בלעטער האבען מיר געשמעקט, דאס האלץ האט אונז געווארעמט, און דער בוים האט געלעבט, און מיר האבען געלעבט, און אז מיר זענען געשטארבען, האט מען אונזער קערפער אריינגעלענט אין דער ערד אריין, און

איהם אזוי אַנגעשטאָפט מיט געלד, ביז ער האָט א שפּיי געטהאָן: „נעחיי יאָמו סטא טשערטיוו אי אַדנא ווידמא!" — און איז אַוועק אַהין, וואו אַלע מאל, און געמאכט א שענע כוסה לכבוד די כתרי־עווקער בעלי־בתים, וואָס פאָהרען אַוועק, און אז ער איז געוואָרען רעכט פּארטיג, האָט ער אַנגעהויבען ארבייטען, מאכען מיט די קולאָקעס און שרייען, אז ס'איז שוין לאַנג צייט, מע זאל פּטור ווערען פון די כתרי־עווקער אידען — און, מעשה שטן, האָט בעדאַרפט דורכגעהן פארבי סאָמע מאקאר חאַלאדנע מיט'ן ארוו דעם פאָסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאר ארבייט מעשים אויף די אידען, האָבען זיך ביידע אדונים אָפּגעשטעלט און דער־זעהען, אז די אידען פאקאוועו זיך, גרייטען זיך עפּים זעהר שטאַרק אין וועג אריין, איז דאָס זיי געווען קשה, און זיי האָבען זיך ענגר־מען ביידע נאָכקוקען: וואוהין לויפען דאָס די אידען?

דאָס נאָכקוקען פון די אדונים האָט אַנגעמאכט נאָך א גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האָט אַוועקגעוואָרפען דאָס פאקאוועו זיך; חאפט דער רוח דאָס בעלי־הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מע האָט אָפּגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ א פוהרעל, א פערדעל, א פאָר אכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין בעציטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אזוי חאפענדיג, ווי בשעת מען איז ארויסגעגאנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אדלערס, געווייגט־ליך, די כתרי־עווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאנצער משפחה און די אַלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפט די גוויישע פוהרלעך, אַנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און הינטען זענען געגאנגען די מאַנסבילען, די געמיינע בעלי־בתים, דאָס וואָס סע ווערד אַנגערופען דער המון, נעבאָך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאנגען גיך, מורא געהאט

דעם שוין לאנג אײַנגעפאַלענעם פּאַרקאַן און פּאַשען זיך אויף דעם דאָזיגען גראָז, און ברענגען אַהיים פּולע אײַמערם מיט מילך, און די אָרעמע אידישע קינדער אין כתריליעווקע האָבען וואָס צו עסען, פּון וואָס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאָזיגע ציגענען זענען? אפשר שטעקט אין זיי אַ נשמה פון אַ מענשען, און נאָך פון אַ גאַנץ נאָהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאָהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאָס אַלטע כתריליעווקער בית־הקברות, די דאָזיגע ציגענען, וואָס פּאַשען זיך דאָ, און טאָקי זיי אַליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתריליעווקער אידען?

אויף אַזא מין חקירה האָט מיך אַרויפגעטריבען דאָס אויסזעהען פון די דאָזיגע ציגענען אין יענעם טאָג, וואָס די כתריליעווקער אידען זענען זיך צעלאָפען און איבערגעלאָזט אויף גאָט'ס גענאָד זייער גאַנץ פערמעגען, זייערע ציגענען.

אין דרויסען איז געווען נאָך פּסח, דער שניי איז שוין לאַנג אַראָפּ פון דער ערד, געלאָזט דאָס יונגע גרעזעלע זאָל זיך שפּראָצען, ציהען צו דער וואַרעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאָט'ס וועלט אין יערען אָרט, וואו מענשען לאָזען דאָס וואַכסען. כתריליעווקע איז אָבער — אוי וועה! — נישט קיין אָרט פון פּריש גראָז און נישט קיין אָרט פון שמעקענדיגע בוימער. כתריליעווקע איז אַיין אָרט פון בלאָטע, פון זאָמד און פון פּאַראָך און פון געדיכטער פער'עפּוש'טער לופט, וואָס מע קאָן פון איהר דערוואַרגען וועדען, און פון נאָך אַ סך אַזעלכע גוטע לייבע זאכען. גרין גראָז קאָנט איהר געפּינען נאָר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אָהין האָט דאָס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאַנטאַזיע, אַוועקגעטראָגען אין יענעם טאָג פון דער גרויסער בהלה, און דאָרט האָב איך בעטראַכט די גאַנצע טשערעדע פערלאָזטע, פער'יתום'טע ציגענען, און עס האָט מיר פערקלעהמט דאָס האַרץ, ווי אויף די ציגענען נעבאָר, אַזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער. וואָס זענען נעבליבען דאָ

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען א גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציגע און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאָט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָפּגעלעבט און געשטאַרבען, צעטיילט זיך וויעדער אויף יסודות, וויעדער א גרעזעלע, וויעדער ציגען, וויעדער מילך, וויעדער קליינע קינדער, און אזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה נעהט? דאָס גענט אויף די אלטע צעווארפענע קברים פונ'ם אלטען כתריעלעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציגען און די דאָזיגע אידען אין כתריעלעווקע — דאָס אלסרינג איז אינאיינעם א מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון א סך, א סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עם וועט זיך נאָך אזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט ווייסען, וויפיעל יאָהר כתריעלעווקע איז א אידישע שטאָדט, בעראַרפט איהר נישט זוכען אין די אלטע בלעטער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אלטען כתריעלעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אלטע־אלטע קברים מיט די אלטע אָפּגעריבענע מצבות, פראָסטע הילצערנע מצבות, פראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אָנגעבויגען פון א סך א סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האלב־אָפּגעריבענע בלייבע אותיות: „דא ליגט בעהאלטען א איד א רב, א צדיק אזעלכער און אזעלכער"; „דא ליגט בעהאלטען א אשה צנועה און חכמה אזעלכע און אזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום א סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און א סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציגען, די כתריעלעווקער ציגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אריבער

רעכטע צייט, וועט איהר נאָט אליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין“...

און געווים אין גן־עדן אריין — ס'איז נאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאָנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטא איין צרה, איין שלאָק, איין פּורענויות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אפּנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער געהאלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער בריטער האנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט א חתן מיט נים לעך. איינם נאָכם אנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געווויינטליך, גוט אָנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם— דאָם ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאר איהם א געטרייע מאמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבוי־גען אביסעלע צו דער ערה, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואסער, עלענד און אָרעם און שוואך. און בכדי ער זאל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האָט ער אריינגענעבען א זין די כתרי־לעווקער אידען, זיי זאלען קרוינען א נייעם רב, א יונגען רב, און איהם, דעם אלטען רב יוזיפיל, זאל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאל דאָרטען דערלעבען דאָם איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאר זיכער, אז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געווים זינדיגען מיט'ן מויל חאָטש, אזוי ווי איוב פאָרצייטען האָט זיך אויך געמענט־שעלט אזוי לאנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאלטען און פערשאלטען זיך דאָם געבויען.

נישט אזא מענש אבער איז געווען אונזער אלטער רב יוזיפיל. א סך, א סך זאכען איז רב יוזיפיל דערגאנגען מיט זיין אייגענעם

טאָג אַהן אַביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אַרעמע ציגענע־ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאדנע נאריש־פערטראכט, האָט זיך מיר אויסגעווייזען, אז זיי זאגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעם? צו וועלכע גוטע יאהר זענען זיי זיך צעלאָפען?"...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אַרט פֿון כתרי־לעווקע, און גיע מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אַריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתריל־עווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט־קינד, דעם אלטען שוואבען רב רב יוזיפיל.

קאפיטל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאל האָב איך דערמאָנט און ארויסגעבראכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פֿארשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתריל־עווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאל האָב איך זיך ניט אפגעשטעלט אויף איהם, איך זאל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס גיהער צו זיין. איך וויים, אז ס'איז פון מיר א גרויסע עולה. לאָם איך חאָטש אָט דא ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז אַין אלטער מאָן, א זקן און א קראנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, א צעבראכענער גוף, דער־פאר אָבער מיט א נשמה א גאנצע, א געזונדע און א ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראנקען גוף האָט גאָט אַריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אָנגעזאָגט איהר, זי זאל זיך האלטען, לאנג האלטען, ביז עס וועט קומען די

דערין, איז דאָרט פארהאן איין אלקערעל, וועט ער זיך קאָנען דאָרטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאָן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך געדאכט, אזוי געשלאָגען, אז קוים וואָס ער זההט די ליכטיגע שיין? פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאָן ער ניט לערנען אינוועניג, לערנט ער א ו י ס ו ו ע נ י נ, זאָגט ער עפים, דאוועט ער, אדער גלאָט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דאָ פון וואָס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואָס ער איז געוועכט און אלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואָס ער שטראפט דאָס, ווי א ליעב קינד, און פון אלע איבעריגע פעלקער, און פון אלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען וויזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב. ביז'ן קלענסטען וועדמעל אונטער'ן שטיין, וואָס ער טהוט טהון שפייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אפצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאָ א מילב, א וועדמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!“... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאָט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואָס ער זאָגט זיי ארוים ניט איין מאל נאנץ הויך, אלע זאלען הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתריליעווקע פארהאן מענשען חקרנים, גריבלער, וואָס האבען ליעב פרעגען קשיות: פרובען זיי זיך אביסעל אפ'לצ'עווען פון אלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאָץ־קשיא:

— איהר זאָגט, א מילב? א וועדמעל, זאָגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאָט און א גוטער גאָט און א דערבארעמיגער גאָט, וואָס שפייזט אפילו א וועדמעל אונטער'ן

שכל. ער איז דערגאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, או אלע צרות און יסורים, וואס דער אויבערשטער האט איהם מזכה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אדער דאס איז נאר א פרוב, איין אנשיקענישׂ פון זיין ליעבען נאמען, איין אפקומענישׂ דא, אויף דער נארישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאל דארטען בעקומען דערפאר זיין שכר בכפל כפלים, אדער ער האט דאס טאקי כשר פערדיענט; און טאמער נישט ער אליין פאר זיינע אייגענע זינד — איז פאר זיינע ארעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואס זענען ערב איינס פאר'ס אנדערע און זענען מחויב אפקומען איינס פאר'ס אנדערע, ווי א מין ארטעל, למשל, וואס טאמער חאפט מען איינעם אין א גנבה, בעדארף ליידען דאס גאנצע ארטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אזוי איז רב יוזיפיל דער־גאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האט זיך אויף זיין לעבענס־טאג קיינמאל נישט בעקלאגט, זיך אויסגעטהאן פון דער וועלט מיט אלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט א שמיי־כעל פון א גרויסען, גרויסען פילאזאף, און דערמיט האט ער זיך געקויפט גרויס ליעבשאפט ביי די כתריליעווקער ליוט, וואס חאטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואס האבען געהערט צו איהם, האט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האט ער געהאט דעם זעלבען כבוד וואס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאמען „רבי" איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיט'ן נאמען „רבי" אליין קאן מען נישט לעבען; דער גוף מאהנט זיך זיינס, וואס ס'ניט איז, אבי עפיס אין מויל ארויין, צו דערהאלטען די נשמה... זענען ווי די כתריליעווקער ליוט געפאלען אויף א המצאה: אזוי ווי די הכנסה פון דער באד באד איז דאך א קהל'שע באד, זאל די הכנסה פון דער באד גע־הערען צום אלטען רב, און דארטען טאקי זאל ער וואהנען. דאס הייסט, ניט אין באד גופא; נאר אזוי ווי ביי דער באד איז פאר־האן א שטיבעל, דארט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

אלע — דער פראסטער עולם, און מעהר פונ'ם נאנצען עולם — דאס בעריהמטע פאלק, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אלטער כתריאעווקער קהל'שער באד, וואס פון זייערטוועגען שענקען מיר א בעזונדער קאפיטעל אין דער דאזיגער בעשרייבונג.

קאפיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האט א זין דאס, וואס שמעיה אדער פישעל קאהרעספאנדענט — דער וואס שרייבט קארעספאנדענציעס אין אלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאגט אויף דער כתריאעווקער באד, אז זי איז א גן־ערן־התחתון, דארף אייך נישט אויסווייזען אזוי וויל דאס, וואס די כתריאעווקער ליצני־הדור האבען א נאמען געגעבען בערקע דעם בעדער א ד ם־ה ר א ש ו ן, און חוה די בעדערין האבען זיי געקרוינט מיט א צונעמענים ד י מ ו ט ע ר ח ו ה. פון וואנען האט זיך נענומען דער דאזיגער נאמען — איז שווער צו זאגען. אפשר דערפאר, וואס די בעדערין האט געהייסען חוה, האט דער מאן איהרער שוין במילא געפאסט צו הייסען אדם? און אפשר דערפאר, וויל דאס בעריהמטע פאלק האט זיך נעפונגען אינ'ם דאזיגען גן־ערן פון כמה וכמה יאהרען, אפנעשיידעט פון דער נאנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־ערן? צי אפשר דערפאר, וויל די כתריאעווקער אידען און ווייבער האבען געהאט מעהר פון אלעמען די זכיה צו זעהען דאס דאזיגע פאלק אין דעם זעלבען קאסטיום, וואס אדם מיט חוה'ן האבען געטראגען אין גן־ערן, איידער זיי האבען פערזוכט פונ'ם עץ־הדעת? אזוי צי אזוי — דאס מוזען מיר מודה זיין, אז די כתריאעווקער לציים זעצען־צו עמיצען א נאמען, איז ער ווי געבאהרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפרעסט און אנגעמאסטען — און „פארניצט נעזונט"! עס האט זיך אויסגעווייזען איטליכען בעזונדער, אז קיין אנדער נאמען קאנען זיי גאר ניט

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתריליעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מיליב, קלענער נאך פונ'ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער'ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך געלאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פעדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פעדערשטען חדר איז עפיס ניט אזוי גראס און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגעקערט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ'ם ענגען פ ר ו ז ד ו ר, אינ'ם פעדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען ט ר ק ל י ן, דעם שענעם רייכען פאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די וועגט זענען פון גיין־גאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער ברילליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן וואוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערם דעם בעסטען ווייז און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם לויתן מיט'ן פלייש פונ'ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין", „לויתן" און „שור־הבר" — דאס לעגט שוין צו, געווייניטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פראסטען עולם, וואס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פראסטער איד דארף האבען א פראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענעם — און דאס איז אין כתריליעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעם פערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע ווייכע גוטע רער האט מען ליעב אין כתריליעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אויפצונע קויפען אודאי נישט, וואס וואם צאהלט א כתריעלעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ ארויין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די וועגד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעטע. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הויליען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברעז, ברענט אוים א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאד בשעת מעשה: „איף — אוי!" — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אוים דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אן א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינם: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און ווארטשעט זיך אין באד ארויין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און וויליען ס'זאל ניט קאפען!" און ער פערריכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די וועגד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתריעלעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערט־לען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעם קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, וועז גאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויס־וועניג מיט א ניגון, און דאס קול זיינם קלינגט, הילכט, לאזט זיך הע־רען פון דער באד ארוים און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פונ'ם טייף און וועדר פערפאלען העט־וויים דארטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטיל־ערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

האבען. ווי אזוי דען זאל מען רופען א פאר־פאלק, וואס פער־ברענגען אלע זייערע טעג און יאהרען דארטען, בארג־ארא, העט־וויט פון שטאדט ארוים, ווייט פון דער בעריהמטער כתריעווקער שטעגריגער בלאטע, סאמע ביי׳ם ברעג טייך, דארט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אנגעבויגען, קוקען־אריין אין וואסער אריין; דארט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאבעס קוואקען, נראנגרען און פערגראנגרען דעם קאפ? אזא ערטעל קאן מען טאקי אנדערש ניט רופען ווי גן־ערן, און אזא פאר־פאלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען באמת אדם מיט חוה׳ן אין דעם דאזיגען גן־ערן, וואס זענען ווי בעשאפען געווארען איינס פאר דאס אנדערע מששת ימי־בראשית: ער א הויכער, א געזונדער, א בריט־בייניגער, איין אויסגעדיענטער סאלדאט מיט א קאלטענוואטער באדר, מיט א וואטאווע גלאנצענדיגע קאפאטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — א הויכע, א געזונדע, א פעטע אידינע מיט א שווארץ גלאנצענדיג געשטופעלט פנים, נאר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט א קעסטעלדיגער פעטשייע אויפ׳ן קאפ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קלייד־ל, וואס ס׳האבען זיך ארויסגעזוהען פון דעם א פאר גרויסע פים אין מאנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאך אויף דער וועלט האט דאס פארל ניט געוואוסט, א חוץ דער באד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאר מיט דער באד: ארער מע הייצט די באד, ארער מע רייניגט די באד, ארער מע פערריכט די באד — קיינמאל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאכט, זו אלע פייערען ווערען פערלאשען, דעמאלט זעצען זיך עווען אדם מיט חוה׳ן איבער א טעפעל קארטאפלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ׳ן אויוועז און זומער אין דרויסען ביי דער פריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתריעווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאזיגען פארל. קיינער, קיינער האט ניט אזא שטענדינע פערזארגטע פרנסה, ווי אדם מיט חוה׳ן. אז קיין ראטע צאהלען בעראף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאל ניט זשערנע, ווארום ווי ארעם די שטאדט זאל ניט

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגענאסען נעגעל־וואסער און געגומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט" שוין... וואס ער זאגט — ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל צי־קאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתריעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתריעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, איי־געגטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויף דעם בית־המדרש, להבריל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט גע־שטויגען, ניט געפליוגען — לאז ער חאטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. וועז, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

און אינוועניג אין שטיבעל, וואס ביי דער באר, איז נאך שטאק־פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בערערין איבער א שנויץ און פֿערריכט דעם „רבינ׳ס" גרעטל, וואס זי אליין טאקי האט דאס איהם נעכטען אויסגעוואשען. פערלאטעט וואו ערגיץ א רים און נייהט־צו וואו מע דארף א קנעפּל, דער „רבי" זאל האבען וואס אנצוטהון, זו ער וועט אויפשטעהן פונ׳ם שלאף.

פונ׳ם שלאף? משטיינס געזאגט, דאס שלאפען וואס דער אלטער רב יוזיפיל שלאפט, זו אט ניט לאנג האט ער אפגעפראווט חצות און אקארשט, ווי מע זעהט ניט. חאפט ער זיך אויף, גיסט־אפּ נעגעל־וואסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אן „זאגען"... וואס זאגען — ווייסט זי נישט אקוראט, נאר זו ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכם וואלט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פאוואלינקע, נעהט אויף די שפיץ פינגער, נעמט זיך שטיל־ערהייב צו דער מולטער, אויסמאכען די חלה אויף שבת.

— קוקאריקו! — ציהט־אויס א ווייסער האהן מיט רויט־ליבע פליגלען, שפרינגט־אראפּ צוליעב דעם טאקי פון די באנטענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, זו ער האט דא געטהאן עמיצען מי יודע וואס פאר א טובה דערמיט, וואס ער האט אויפגעוועקט דעם עולם צו דער ארבייט.

— א קיש אין דער ערד אריין! — מאכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אפּ מיט וועטער. — קיש־קיש צו אלדי שוואנצע יאהר! צי מע דארף, צי מע דארף ניט, ער ווייסט נאר קוקאריקו! וואלט־וואלט, וועסט זיך נאך אביסעל ביי מיר אונטערהאדעוועז, וועל איך דיך אוועקטראגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין א קוקאריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאריקען!

די דאזיגע אלע דבורים, וואס חוה איז מכבד דעם האהן דעם עזות־פנים, זענען אבער ארויסגעוואלפען: דער „רבי" איז שוין

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייעס. ער האָט אויסגעזוכט ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אַן אַזעלכע חדושים. וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אַפענע מייַלער און מיט האַרצקלאָפענישׂ פלעגט דאָס דאָזיגע פאָרעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און האָר־כען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אָדם הראשונ'ען מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואַרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אַז דער דאָזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּים אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אָן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אזוי לאַנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּים אַהין אַרויף, צו יענע ווייסע פאַסמעס און צו יענע קליינע שטע־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

נאָט ווייסט, אויב ס'איז נאָר עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט געווען אזוי גוט, ווי אונזער פאָרעל אָדם מיט חוה'ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאט אזא גליקליך עלטער, ווי דא, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאט דער אַלטער רב רב יוזיפיל פון כתריעלעווקע.

געווען. היינט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאָך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אַביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אַדם מיט חוה'ן קאָנען נאָנץ פיין שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאָך. נאָך א מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען ווארעם, טאָקי ווי איז א גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז א מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה א חסרון. ס'איז אזוי היים. אז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צענאנגען ווערעז פאָר היץ. איז אַבער פאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, ביי'ם ברעג טייך, איז דאָך טאָקי א גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך א שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאָבעם איז דאָ, ביי'ם ברעג טייך, אונ־מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב ביי זיי איז דען ניטא קיין זשאָבעם? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיעל מאָל, אז זשאָבעם זאָלען איהר שפרינגען גליך אין פּנים אַריין אַדער פון בעט, אַדער פון דער דייזשע, אַדער נאָר פון אויוועז ארוים?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אַדם מיט חוה'ן האָבען אַכטונג גע־זעצט אין גן־עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג גע־נעבען אויפ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרעז שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אזוי ווי עפּים איין איי־נענעם.

געוויסען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפיל „קינדערלעך", און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אזוי פיעל תורה, וויפיעל זיי האָבען זיך אַנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפיל

תחילת האָט רב יוזיפל גאָר ניט געוואָלט גלויבען, אז ס'זאָל זיין אמת: זיי לויפען? וואָס הייסט, זיי לויפען? נאָכדעם האָט ער געזען דאָס יאָמשאָווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעכענער גאָלקע, וואָס איז שוין אָלט אפשר אזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האָט ער זיי אָפגעשטעלט, און מיט א זים שמייכעל האָט ער געזען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען אים אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר גערעכט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויף מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אָלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט ארויסגעוואָרפען, וואָרום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באָד אריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה'ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פאַרצאָרעט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט. וואָס עס טהוט זיך? דאָ איז נאָר וואָס געווען האָפקע?

— וואָסער האָפקע?

— האָפקע די ערלית'טע, די וואָס פאַרלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אזעלכע מורא'דיגע זאכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאייגעם, חאָפען איינס פאָר דאָס אנדערע, די אָלע מורא'דיגע זאכען, וואָס האָפקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

קאפיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אז קיין אייביגע זאך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פֿאַרהאַן א שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אַריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אַן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אַריינגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־ערן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען, און האָט שיער־שיער ניט אַרויסגעטריבען פון דאָנען אָדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאָך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געווען דעמאָלט, וועז חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מאַרק, געוואָלט קויפען פישלעך — איז ניט געווען, גע־וואָלט קויפען קאַרטאָפּלים — איז ניט געווען, א בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פּרי־הער האָט זי גערעכענט, אפשר איז זי צו־פריה אַרויסגענאַנגען אין מאַרק? האָט זי א ביסעל צוגעוואַרט. דערזעהן, אז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מאַרק — איהר זאָלט זאָגען א משוגענער הונד! וואָר־ניט־וואָר זעהט זי אידען לויפען, פאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אַריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוּהין לויפט מען? אין דער וועלט אַריין!...

און ביז חוה איז געקומען אַהיים און איבערגעגעבען דאָס אָדם הראשונ'ען, און ביז אָדם הראשון האָט דאָס איבערגענגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האַלבע שטאָדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאהרען זיך מיט גארנישט—און א סוף.

געשניטען האט זיך דער עולם אויף דעם טראקט, וואס גיהט קיין מאזעפעווקע, איז דער סביבה פון יעהופעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אפצושטעלען זיך איז געווען קאזאדאיעווקע, אויך א אידישע שטאדט, וואס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואס דער נאמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאזאדאיעווקער ציעגען מעלקען זיך גאר אנדערש און זענען אפגעשיידט פון די כתרי־לעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאס הייסט דערמיט, וואס זיי האבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן ארט פון הערנער איז ביי זיי עפיס א מאדנע צאצקע פון פארענט, א מין של־ראש להברי־ל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאחענישטע, געלאסען הייסט דאס און נארישע, א סך מעהר ווי די כתרי־לעווקער ציעגען. א קאזאדאיעווקער ציעג קאנט איהר בעגעגענען אין מיטען גאס, איהר ווייזען א ביסעל שטרוי און זאגען איהר: קאז־קאז־קאז! — שטעלט זי זיך אנידער, צענעמט די פיסלעה, חאטש נעמט מעלקט זי אוים...

אויף די אידען, להברי־ל, זענען דארטען גאר נישט די אידען. וואס איז כתרי־לעווקע. דאס הייסט, די אידען זענען דארטען די זעלביגע אידען, וואס דא, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאגענס, און אפילו די זעלביגע ארעמע לייט, וואס יענע. דער גאנצער חלוק איז נאר אינ'ם „ברוך־שאמר", דאס הייסט, וואס די כתרי־לעווקער אידען זאגען אינ'ם דאוונען פריהער „הודו" און נאכדעם „ברוך־שאמר", און די קאזאדאיעווקער אידען זאגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאמר" און ערשט נאכדעם „הודו". דאכט זיך, וואס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאס פריהער, יענץ פריהער? סאי ווי סאי א תפילה פון גאט. ניין, זאגט דאס ניט! אין אמאליגע גוטע יאהרען, אז די כתרי־לעווקער און קאזאדאיעווקער אידען האבען געהאט פרנסה בכבוד

רב יוזיפיל דער רב זיצט אַנגעשפּאַרט אויפֿן שטעקעז אוז האַרכט. האַרכט מיט קאָפּ. ער זיצט אוז טראַכט אוז ענטפֿערעז ענטפֿערט ער גאָר ניט. אוז נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פוז אַלע זייטעז, לעגט־צוועק נעבעז זיך דאָס אַלטע יאָמ־שאָווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל אוז בלייבט אין דער יאַרמעלקע, אוז רופט זיך אָז צו אָדם מיט חוה'ז:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגעז, אז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פוסטע זאכעז, ניט וועדטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סעז, אז לאָ ינום ולא יישז שומר ישראל, גאָט שלאָפֿט ניט. איך וועל אייך דערצעהלעז א משל מיט א מלך. אמאל איז געווען א מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האָפּקע דערצעהלט זיך אָז! — אזוי חאָפּט זיך אַרויס אָדם הראשון אוז האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פוז זיין זייט. נאָר פערריכטעז האָט ער שויז ניט געקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעווט פוז איהם, זיך אָנ־געטהאָז אין טלית ותפלין, געזומעז א ספר, דאָס אַלטע יאָמשאָווע שטעקעל נעבעז זיך, אוז זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבעז־אָז, ווי א מלך בשעת מלחמה, אַנגעווואָפּענט פוז קאָפּ ביז פיס, אוז געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי אייגער רעדט:

— אַנו, לאָז, אַשטייגער, עמיצער פֿרובעז צוטרעטעז אהער?...

אוז פוז זיינע אַלטע שוואַרצע אויגעז אוז פוז זיינע אַלטע גרויע האָר האָט ארויסגעקוקט אזוי פּיעל גבורה אוז רוהיגקייט, אז אָדם מיט חוה'ז האָבעז זיך געפיהלט, אז נישקשה — זיי האָבעז אויף וועמעז זיך אַנצושפּאַרעז.

עם מיט פּעטש און אויסגעלאָזט מיט מסירות און מיט יאבעדעם און מיט גראָבעניש און מיט בעגראָבעניש — די וועלט האָט מיט זיי דעמאָלט געהאָט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אריינ־געמישט אין זייערע משפּטים, געמאָכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פּוסטע געגנ, זיי געגעבען א שענעם נאָמען „פּאָנאָטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חלשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאָר גליקליכע יאָהרען זענען שוין לאָנג אַוועק, און גאָט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אמאל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אלעמען אזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאָמר"; נאָר די שנאה צווישען די כתרי־לעווקער מיט די קאָזאָדאיעווקער איז פערבליבען א שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... געה, אשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פאָר וואָס, למשל, אז א קליין שייגעצעל אין כתרי־לעווקע, אז סע דערזעהט א אידען, מוז דאָס חאָפּען דאָס היטל אין די צייהן און אנהויבען טריסלען דאָס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה א ליעדל: „זשיד זשיד! חאלאמיד! זאהוביוו טשערעוויק! א יא שאוו! טאי נאשאוו! טאי פידניאוו! טאי פישאוו!" אדער פערקעהרט, געהט זייט א חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואָנען נעמט זיך דאָס, אשטייגער, וואָס ביי א כתרי־לעווקער אידען, וויבאלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אזוי הויבט ער אן אויסנוצען וויפיל ער האָט לשון־קודש־ווערטער: „גאָב דעם ערל אין די ידים א צנצנת יי"ש, נאָר ניט מלא, מיט א שטיקל לחם, וואָרום ער האָט נאָך היינט נאָר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאָר גאָב אכטונג מיט די עינים, ער זאל עפּים ניט לקח'ענען"... דאָס זענען פון די זאכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעראָרף עס פיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרי־לעווקער און קאָזאָדאיעווקער אידען.

און ס'איז זיי אפּנעגאנגען, ווי מע זאגט, נאָר קאָפּוועהטיג, האָט זיך פּאַר דעם „ברוך־שאָמר" מיט דעם „הודו" געגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפּיעל מאָל נעמאכט, אז א קאָזאַדאַיעווקער איז געקומען קיין כתרי־לעווקע אין בית־המדרש אריין דאָוונען, און דער חזן האָט זיך אַוועקגעשטעלט צום עמוד, אָנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און א זאָג געטהאָן מיט א ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאָזאַדאַיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכער אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אז א כתרי־לעווקער איז געקומען קיין קאָזאַדאַיעווקע אין שוהל אריין. און דער חזן האָט זיך פער'דבקה'ט. נאָר־וואָס פערמאכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאָק און אָנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם". האָט זיך דער כתרי־לעווקער צעלאָזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—חיו!

דער „הודו" אַליין איז פאַר די קאָזאַדאַיעווקער ניט געווען אזוי פּריקרע נאָר, ווי דער „עלילותיו", וואָס דער כתרי־לעווקער האָט אויסגעצויגען אפשר אויף אָנדערהאַלבען קלאָפּטער. ממה נפשך, וויל־סט זאָגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו"? — שטעל זיך אַוועק און זאָג דיר דאָרטען אפּ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאָהר נוצט דאָס דיר, אז' דו זאָלסט אזוי אויסציהען אויף א קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאָך עס, אפּנים, אויף צו־להכעים? איז ווי באָלד דו ביזט אזא צו־להכעים'ניק. קומט דיר פּעטש! און מע האָט איהם דעמאָלט אריינגעלאָזט וויפּיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האָט זיך אָנגעהויבען צוויישען די כתרי־לעווקער און קאָזאַדאַיעווקער אידען א שנאה און געצויגען זיך לאָנגע־לאָנגע יאָהרען. אָנגעהויבען האָט זיך

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — ניט?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : אָט אַזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין לויפט איהר?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : מיר? מיר לויפֿען... צו אייך.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : אוּן מיר צו אייך.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך אוּן איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : בכדי, אַפּנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וועלט־לעך אויף א זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס לויפט איהר?...

. . . . . .

. . . . . .

ערשט אָט־דאָ, אַז די צוויי שטערט האָבען זיך צעריסן, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע אוּן אַנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס גאַהר צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזאַהען, וואָס פאַר א פּנים זיי האָבען...

— גאַזאַהען אַביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפֿט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? א לויפענייש אויף זיי!

אוּן מע האָט אַנגאַהויבען וויישען די אויגען, וווינען אוּן קרעכצען:

— אַז אַך אוּן אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

אוּן מע האָט זיך צעריסן, אַנגערעדט ווי די פּויקען, זיך אויסגערעדט דאָס הארץ... אוּן נאָכדעם האָט מען זיך נעגעבען

פֿאַרהאַן אַזעלכע מאַמענטען אינ'ם מענשען'ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי נאָר ניט געווען; און ס'איז א גליק, וואָס עס איז אזוי. אָניט. וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! נאָכן גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אז ערב יום־כּפּור, בשעת מלקות שלאָגען. איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כתריליעווקער מיט די קאָזאַדאַיעווקער. אז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אזא שען שטיקעל ציים פון בהלות און לויפענישׂ, איז מיט א מאָל אוועקגעפֿלויגען, ווי מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך — אויס שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתריליעווקע מיט קאָזאַדאַיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט וויים פון יענעם אָרט, וואו ס'איז אמאָל געשטאַנען א אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי נערופען „די דעמבענע", און וואָס האָט איבער'ן מאַנאָפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אז כתריליעווקע מיט קאָזאַדאַיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס'איז צווישען די צוויי פאָרגעקומען אזא מין געשפּרעך:

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: וואוהין פאָהרען דאָס, אשטייגער, אידען?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע: וואוהין פאָהרט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: מיר? מיר פאָהרען גלאָט אזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פּא דיעלו הייסט עס...

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע: א גאנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע: וואָס זענט איהר? ניט קיין גאנצע שטאָדט?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע: מיר זענען עפּים אנדערש: מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

אויסגעטרייסעלט

נעשריבען אין יאהר 1902.

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגנט און צעקושט זיך נאָר פריינדלעך, ווי אמת'ע גוטע פריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אַדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך גע'גט און צוריק געגומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט א ביטערען געלעכטער: „יהי רצון"... און מע האָט א וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פערקערעוועט די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתריעלעווקע קיין כתריעלעווקע, קאָזאָדאיעווקע קיין קאָזאָדאיעווקע. שטיל, אָהן וועדטער, האָט מען זיך אַרײַנגע'־גנב'עט צו זיך אָהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן וועדטער, האָט זיך איטליכער געגומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבערערצען, דערמאָנען זיך נאָך א מאל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און אַרויסגעבען זי בעזונדער אין א ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז א זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטריסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען. ווי ביי איין אכט, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביים פענסטער און האט נערויכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספראפריאציעס. — אט וועל איך אייך דערצעהלען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פאראפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מענט דאס האכצען.

אונזער שטעדטעל כתריעלעווקע, — איך בין אליין א כתריעלעווקער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטא. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטא ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטא וואס צו גנבה'נען, און אהן אלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יא א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער גהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, אריינדרעהען, פארדרעהען און אפדרעהען יענעם דעם קאפ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאפען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאכדעם באדארפען פיהרען מיט א געלעך לאטקע אויף דער פליצע — דאס פאטט פאר איוואן זלאדי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתריעלעווקע געטראפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קארבען אין איין קלאפ!

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפּ, בעטראכט דעם עולם, וואס פאר איין אייגנדרוק עס האט געמאכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האט זיך באזעצט אויבען־אן און האט געבעטען ביי'ם שמש א שטענדער. אנגעבויגען זיך אי־בער'ן שטענדער, האט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אנגעטהאן אין טלית און אין קיטל און האט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען. האט ער גערַאוועט און גערַאוועט, די גאנצע צייט געשטאנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אפּגעטרַאטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט, דער ליטוואק, סיידען דעמאלט, וועז מע האט באדַארפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אדער פאלען כורעים... אפּפאסטען אזא טאג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאס קאן נאר א ליטוואק!... ערשט נאכ'ן לעצטען בלאז, אז ס'איז גע־קומען צום וואכעריגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קרמונים) האט זיך אנגע־הויבען ציקלען: „המערי־י־ב ערבים!" — פלוצים הערט זיך א געשריי: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... מע טהוט א קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אפּ מיט וואסער, מע מינטערט איהם אפּ — ער חלש'ט ווייטער. וואס איז די מעשה? א שענע מעשה. ער האט געהאט מיט זיך, דער ליטוואק הייסט דאס, אכצעהנהונדערט קארבען, האט ער מורא געהאט, זאגט ער, זיי איבערצולאזען אויף דער אכסניה — א ווער־טעלע אויסצורעדען אכצעהנהונדערט קארבען! וועמען פאר־טרויט מען אזא מטמון מיט געלט אין א פרעמדער שטאדט? האל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפּים אויך נישט קיין פלאן. האט ער זיך מיישב געווען, זאגט ער, און האט זיי אריינגערוקט שטיל־ערהייט אין שטענדער אריין — א ליטוואק קאן! אצינד פארשטעהט איהר שוין, פאר וואס ער איז נישט אפּגעטרא־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאר בשעת שמונה־

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עם קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כּפּור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ. געווויינטליך, אויף איין אכסניה, לענט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכט שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל?“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „וויל‌ט איהר מסתמא ביי אונז דאוונען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאוונען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קאר־בען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב. אין צדקה־טעלער א חצי פויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּ־געטראטען א שטאדט סאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטאדט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערt א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און וועו? אין אזא הייליגען מאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר נארנישט, אז ס'קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז גענוג גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באשערט געווען עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינם דאס אנדערע, באזוכען, באטאפען, טרייסלען אלע קעשענעם, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טרייסלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צענארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעם אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צענארטעלט און אויסגעקעהרט די קעשענעם, און מע האט ענומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינם דאס אנדערע, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז נעקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער. ס'איז א מאניפארג פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטייטש, בעלי־בתים האבען זיך געלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

עשרה שטעהן אַרער בעת כורעים פאַלען האָט, אפּנים, דאָס געלט עמיצער אַרויסגעלקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואַלדעוועט, ער ווייגט, ער לעגט־אייז די וועלט: וואָס וועט ער איצטער טהון אָהן געלט? ס'איז, זאָגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאָר א משולח פון א קאָנטאָר, א איד איין אַרעמאַן, זאָגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עם קומט דאָך איהם איצטער, זאָגט ער, נאָר נעמען און אַרייגווארפען זיך אין וואַסער אַריין, אַרער אויפהענגען זיך, זאָגט ער, אָט דא אין שוהל פאַר אַלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאַנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, נאָר פארגעסען, אז ס'איז נאָך א תענית און מע באַראַף געהן אַהיים גיכער זיך אפּפאַסטען. ס'איז אונז געווען א בזיון פאַר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאַר זיך אַליין: אזא גנבה, אַכצעהן הונדערט קאַרבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אַלטען כתריעלעווקער בית־המדרש! און וועו? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט נעווארען אין דער וועלט!

— שמש! פאַרשלים די טהיר! — אזוי האָט געגעבען א בעפעהל אונזער רב. מיר האָבען אונזער אייגענס א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפּיצטער, נאָר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאַל. ער האָט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאַלען, וואָס איהר וועט דערויף קיינמאָל נישט פאַלען, איהר זאָלט זיין מיט אַכצעהן קעפ! פאַרשלאָסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אָן רב יוזיפיל דער רב צום גאַנצען עולם, און אַליין איז ער בלאַס, ווי די וואַנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאָך נישט געהערט נעווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתריעלעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואָס זאל האָבען א פאַטעפאַלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאַך א טאַטע

רב יוזיפיל אליין האט אויף איהם געזאגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאנט פארשטעהן, ביי אונז איז פארהאן איינער א גאנצער חקרן, זיידל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען אין שאד פארמאגט נישט די גאנצע וועלט! אז מע שמועסט א גערעטענער!

אודאי האט די שטאדט מקנא געווען אונזער גניד אויף אזא תכשיט, חאטש אפילו דער עולם האט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואס ער איז צו קלוג (וואס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל אין ענין ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטלעכען באזונדער, זאפאני־בראטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עם מעג זיין א בחור, עם מעג זיין א מיידל, עם מעג זיין אין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאס ארומגעהן זיינס — פארטראכט, קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים", אדער אין „אבן־עזרא" אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאוונען נישט א לעק! מע זאל עפים זהן אויף איהם שלעכטס האט מען נישט געזעהען גאר נישט, נאר געמורמעלט האט מען, אז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האט איהּ געמוען צום בחור, וואס איז די מעשה, וואס ער לאזט זיך נישט באזוכען — דאס איז דאך שוין א סימן, אז דאס גלט איז ביי איהם! מאכט ער: לאז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאז מען איהם שניידען, בראקען, בראטען, ברענען, אבי נישט טריים־לען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב רב יוזיפיל, חאטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויף ארויס פון די כלים און האט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאך וועדטה, מע זאל דיך ווייס איך וואס! סטייטש, דו זהסט, סע צאפט זיך אידען

יוסל'ען אויסמיידען? נישטא קיין מיוחסים! „באזוכען! באזוכען!" — האָט געשריגען דער גאנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אז ס'איז שלעכט, האָט ער אנגעהויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאל איהם נישט באזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאל אזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם א בזיון, זאגט ער, ער בעט, מע זאל רחמנות האָבען אויף זייגע יונגע יאָהרען און מע זאל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאל איהם נישט באזוכען. „טהוט מיר, זאגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אזא ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אשטייגער, מע האָט איהם עפּים געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאט! איך האָב אייך נאָר פארגעסטען דערצעהלען: ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אליין נישט קיין כתריעלעווקער, ער איז נאָר אליין פון אלדי שוואַרצע יאָהר, נאָר ער שטעהט אַיין ביי אונז אין כתריעלעווקע פאָר איין איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראָצט פון ערגיץ, זיך באריהמט, אז ער האָט דערטאָפט איין אבן־טוב, געהאָנדעלט א מציאה פאָר זיין טאָכטער, טויזענד בלאָט גמרא אויף אויסוועניג, און א בעל־תנ"ך, און א בעל־לשון־קודש, און א בעל־חשבון, תשבורה מיט אלגעברע, און א כתבא־רבא, הכלל מיט אלע זיבעצעהן מעלות! געבראָכט צו פיהרען די צאָצקע, איז מען געגאנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאנדעלט פאָר א מציאה. מילא, אזוי א קוק טהון אויף איהם, איז נאָר נישט, א יונגערמאן א זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאן, נאָר די נאָז אבי־סל צו א לאָנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און א מויל — פּעך און שוועבעל! מע האָט זיך געמוסט מיט איהם פאָרהערען א בלאָט גמרא, א קאָפּיטל פּסוק, א שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי א גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם א חאָפּ, איז ער אין דערהיים!

— וואס הייסט וואסער גאלט? די אכצעהנהונדערט...
— א־א־א? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט? פארפאלען.
— פארפאלען?
— פאר — פא — לען!!!

בלוט, אלע זענען מוחל אויפ'ן בזיון און לאזען זיך באזוכען, ווילסט דו זיין א יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אדער זיי זיך מודה און געב־אפ דאס געלט, אדער ווייז די קעשענע! דו שפיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין עדה אידען? מע וועט דאך דיר דא איך וויים אליין נישט וואס!

קיצור־הדבר, דער עולם האט איהם געזומען, דעם שענעם בחור, מע האט איהם אנידערגעלאזט מיט גוואלד און מע האט איהם געזומען באזוכען און באטאפען, טריים־לען אלע קעשענעס, און מע האט ביי איהם אויסגעטריים־עלט... אנו, טרעפט וואס? אפ־געגריזעטע ביינער פון א פערטעל עוף און א פאר טוץ נאך נאר פרישע קערלער פון נאר־וואס אויפגעגעסענע פלוימען! איהר פארשטעהט, וואס פאר א חן דאס האט געהאט, אז מע האט אויס־געטריים־עלט ביי אונזער תכשיט דעם דאזיגען אוצר?... איהר פארשטעהט, וואס פאר א פנים ער האט געהאט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאך?... אונזער רב יוזיפיל האט זיך פאר בזיון אפגעקעהרט אין א זייט, נישט געקאנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אז דער עולם איז נאכדעם געגאנגען פון בית־המדרש אהיים אפפאסטען זיך, האט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואס מע האט אויסגעטריים־עלט ביי'ם תכשיט און מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער! נאר איין רב יוזיפיל איז געגאנגען איינער אליין, אראפגעלאזט דעם קאפ, פארזארגט און פארצארעגט, נישט געקאנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואלט דאס אויסגעטריים־עלט ביי איהם אליין...

דער איד האט, ווייזט אוים, געענדיגט זיין געשיכטע, וואס ער האט זיך געזומען צוריק צום רויכערן.

— נו, און דאס געלט? — האבען מיר איהם א פרעג נע־געבען אלע אין איין קול.

— וואסער געלט? — מאכט צו אונז דער איד תמ'עוואטע און בלאזט דעם רויך.

די גאָלדשפּינערס

געשריבען אין יאָהר 1909.

די גאָלדשפּינערס

א קורצער אריינפאָרר.

די „גאָלדשפּינערס" — פּרעמיע זיי עפּעס גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזא נאָמען גע־געבען אין כתריל'עווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פּער־שטהעט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פּערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פּאָר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אַרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פֿורים, פּערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פֿון זיין בריידטער האַנד, יערעז מיט א בעזונדער טאַלאַנט, אוו מע־נשען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט. ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער נאָר ניט אָפּשטע־לען אָפּילו אויף א מינוט אוו נעהען אריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז א איד מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אַן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן אוו ניט בלייבען פון הינטען;

דער וועט פערשטעהן, אז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר א וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'ען, קאָן מען זאָגען, שטעהט דאָס גאנ־צע שפּיעל. דאָרף מען אריינרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פאר'ן קעניג אחשורוש א נאקעטע, ווי די מאמע האָט זי געהאָט, — איז ממוכן. דאָרף זיך דער קעניג האָלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי וויל נישט געהן קיין נאקעטע, — איז ממוכן. דאָרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דא, ממוכן דארט, ממוכן אוז ממוכן! אוז איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן ארבייט מיט די פּיס. אט האָט איהר אייך א ביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר אוז עס קומען אריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן בריטען „גוט יום־טוב". נאָטירליך, בלייבען אלע אקטיאָרען שטעהן האָרט ביי די וועגד, מיט די הענד אראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־ארויס מיט די לאנגע פּיס, מיט א שווערד אין דער האנד אוז מיט א פּאָפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, א שפּאָן אהער, א שפּאָן צוריק — אוז שיט מיט גראָמען, ווי פוז א ראָזשעק (בסוד דאָרף מען אייך אויסזאָגען, אז די אלע גראָמען, וואָס איהר בעגעגענט אט דא, געהערען טאקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פּיס האָט זיי אלייז אויסגעטראָכט פוז זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפּמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאלמייסטער,
ב'ין נעשיקט צו ושתי'ן דער קעניגזן.
זי זאָל זיך פאר די געסט טוז טאָן פּאַרנייגזן
א נאקעטע, א באַרוויסע, ווי ביי'ם זיידען
אדם הראשון איז גן־עדן.
אריין, אריין, אריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אָפּ פוז דער וואָנד די מלכה ושתי (בערעל פאָנ־פאָטש) אוז ענטפערט איהם אָפּ אויף מיט גראָמען, אוז אויף

ניט מחמת דער גאנג איז ביי איהם אזא גיכער, נאר ווייל דער שפּאן איז א ברייטער. אט, דאכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאס. איהר טהוט זיך א ריהר — אהא, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאזיגע פים — דאס איז נפתלי'ס קאפּיטאל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז א איד א מעקלער.

קומט צו פאהרען א פּריץ קיין כתרילעווקע איין מאל איז א יובל, דערשמעקט נפתלי, אז א פּריץ איז געקומען, טהוען איהם א טראג די פים אויף דער אכסניא: „אדוני פּריץ, וואס איז דיין באגעהר?" — און וואס דער פּריץ זאל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: א שניידער, א שוסטער, א שמיעד, א דיענסט, א פערד, א טאראנטאס, א צירולניק, א פעלדשער, א מכשף, א שווארץ־יואהר. קיין „ניין" איז נאר נישטא ביי איהם. דער גאנצער חסרון איז, וואס נפתלי איז ניט איינער אויפ'ן ירידּ. פאראהאן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאלס — מעהר מעק־לערס, ווי פּריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואס פאר גאלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פים מאכט און ווי שען ער וואלט אויסגעזעהן, וועז גאט־ברוך־הוא זאל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב פורים. אין דעם דאזיגען ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב האט זיך ארויסבעווייזען נפתלי'ס טאלאנט מיט זיין גאנצען פראכט און גלאנץ. נפתלי איז א געבארענער ארטיסט, און פורים־שפּיעל איז ווי אנגעמאסטען פאר זיינע לאנגע פים.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאמיש, וואס קעהר זיך אן פורים־שפּיעל צו פים? האט קיין פאראיבעל נישט, עס קעהר זיך אן זעהר שטארק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי א ממוכן, א מין הויפמייסטער ביי'ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט'ן בעריהמטען אחשורוש־שפּיעל,

חאָפּט אונטער די גאנצע קאָמפּאניע:

„וועלען מיר טרינקען ווייַן,
וועלען מיר שבור זייַן,
ביז'ן ווייסען טאָג אַריין!"

טרעט־ארויס מרדכי (נחמיה דער שוסטער), אייַן אָפּגערי־סענער, מיט א האַרב און מיט א באַרד פון פּלאַכט, פערנוינט זיך פאר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּיס זעהר מאַרנע מיט די אויגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט א מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זייַן מאיעסטעט איז אייַן אַלמן געבליבן,
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבן,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאר איהם א כלה —
אזא יאָהר מעג שוין זייַן אויך אונז אַלע:
א מויד, ווי א צימעס, גרין אזוי ווי גראָז,
א ביסעל א ראבעטיני מיט א לאַנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאַטען, ניט קיין מאַמען,
ניט קיין פרייַנד און ניט קיין קרובים,
א יונג קינד פון א יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אחוץ שבתים און יום־טובים..."

טהוט ממוכן וויעדער א שפּאַן מיט די פּיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אַדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאר'ן קעניג א קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אַוועקשטעלען.
און דו, מאָנדריש, פאר דיין שדכנות,

נפתלי'ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א ווייענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אלע פרויען פון פרס ומדי
און אלע האריגטעם פון שושז,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמוסאז.
הערט, ווי מיין געמאהל
וויעדערשפעניגט אין דער תורה,
נענוג ער איז א טפש, איז ער נאך
א שכור הגדול הגבור והנורא..."

דעמאלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפאז מיט זיינע לאנגע פיס הין און צוריק און הויבט אן שיטען מיט נראמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואס זאגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך א שפראך?
וואס האב איך דא מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעם,
נעם איך אראפ דעם קאפ אט דער מרשעת..."

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאלדפאפיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אלע קעפען, שטעכען אדער הענגען,
אבי מע זאל נאר אהער דאס ביסעל משקה ברענגען.
וואס האט איהר, מיניסטארען, אראפגעלאזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן וויסען טאג אריין!"

וויבער אין כתריעלעווקע, וואָס פערנעמען זיך מיט דער זעלבער פרנסה. וועט אבער פערמאָגט אזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאבער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האבען זיך קונה שם געווען אין דער גאנצער וועלט און דערלאנגט אזש קיין יעהופּעץ, דורך א מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער א לץ פון די כתריעלעווקער לצים, וואָס זענען דאר־טען אזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאכען א שפּאס איבער דער שטאָדט כתריעלעווקע און איבער די פראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־ארוים. וואָס זשע טהוט אזא לץ? איז ער זיך מיישב איינמאל אויף א טשי־קאָוועס און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אן לכבוד פורים, צו זיינעם א רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער בייגעלעגט א ברייף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאל קיין פאראיבעל ניט האָבען פאר'ן „שי־קעכטס, וואָס ער שיקט איהם", וואָרום אין כתריעלעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן" נישט צו געפינען. ווי אי־בערראשט אבער, שטעלט אויך פאר, איז אט דער לץ, אז ער בע־קומט פון זיין רייכען קרוב א דאנק־בריף מיט א בקשה, ער זאל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די ראזיגע זיסע זאכען וויפיעל ס'איז נאר מעגליך און למען השם רעכט איינפאקען און אפשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (וועט ווייסט ניט, אז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב א זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אן וועדט פון יאָהר צו יאָהר ארויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ א נאָנ־צער טראנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאכען אויף פורים. און אט אזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אזש אין יעהופּעץ.

וועסטו באקומען א המן־טאש מיט מאהן שלח־מנות...
אריין, אריין, אריין,
אסתר מלכה דו מיין!"...

און ערשט דא הויבט זיך אן דער רעכטער קנאק: נפתלי'ס פים זענען שטארקער פון אייזען, אז זיי טראגען איבער אזא פורים'דיג שטיקעל ארבייט. דערפאר אבער לעקט ער אפ א פעט ביינדעל, וואהרום ער איז דאך, קאן מען זאגען, דער רעזשיסער פון דער טרופע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאסירער.

— ער שפינט גאלד, שטיקער גאלד, אט דער איד, אז עס קומט פורים!

אזוי זאגען אויף איהם די כתריעלעווקער אידען, וואס זענען איהם פשוט מקנא, ניט אזוי אויף זיין טאלאנט, ווי אויף זיין פרנסה.

ב.

די גאלדשפינערין: ריווקעלע די זיסע.

כתריעלעווקע זאל אלע טאג נוצען צוקערלעקאד, פלאדערנס און פלעדלעך, אזוי ווי מע נוצט דאס דארטען פורים צו שלח־מנות, וואלט נפתלי מיט די פים פערשפארען זיין א נאנץ יאהר א מעקלער און פורים א קאמעדיאנט. זיין ווייב, ריווקעלע די זיסע, וואלט איהם אויפהאלטען מיט זיין נאנץ הויזגעזינד מיט כבוד. וואהרום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פים, איז זיין ווייב ריווקעלע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריווקעלע איז אויף דער פינור א ווייבעלע א קליניטשקע, א דארינקע, א טרוקענע, א פערזאהענישן, און אקעגען איהר מאן נפתלי זעהט זי אוים, ווי א פערטעל עוף. א קוק טהון אויף איהר — וואר וועט זאגען, אז דאס ווייבעלע פערזארגט א נאנצע שטאדט מיט צוקער־נעבעקס, אז עס קומט פורים, וועט אידען שיקען אייניער דעם אנדערען שלח־מנות? מאהלט אייך, ס'איז פארהאן נאך

קאָפּיקעס, אז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובל מיט נייענציג?

— א גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָבען זיך נענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אזוי צעשרייט זיך שרה־פּערל, און ביידע וויבער נעמען זיך צום חשבון וויעדער א מאָל פּונ'ם אַנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ'ן טעלער; א האָלב טוץ לעקאַכלעך מיט רא־זינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען א שטיקל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! סע וואַכסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געווארען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. וויבאָלד עס קומט צו געלד, אזוי מוז מען אַנקומען צו אונז, מאַנסביל'לען. און ריווילע רופט אַפּ נפתלי'ן פון די אַקטיאַרען, און נפתלי האָט פיינט, אז מע רייסט איהם אַפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די וויבער! קיין צווי מיט צווי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרוים מיט'ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצארן, און מע רעכענט איהם אוים דאָס נאָנצע צעטעל, ביידע וויבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפלאָנטעט און פערטומלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאָלט אָן אויפ'ן וויב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אז וויבאָלד דו האָסט אזא קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צווי מיט צווי, הייבט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקויפען דיין סחורה הורט! לאָחדים פאַרקויפט מען, אייגיגווייז!

ג.

ש נ י ט־צ י י ט.

ריווע֯ל זא֯ל א֯בער דאר֯פען ארויסקומען אויפ'ן יעהופעצער נגיד א֯ליין, וואֲלט זי בלוי בעשטאנען. דער עיקר פרוין איז ביי איהר אויפ'ן א֯רט. די עט֯ליכע טעג, וואם פא֯ר פורים זע֯לבסט, האט ריווע֯ל די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייד: א֯ליין באקען, א֯ליין פערקויפען, א֯ליין פערפאקען און א֯ליין רעכע־נען זיך מיט א֯ל֯ע בע֯ל־בית'טעם — צו די חשבונות א֯ליין דא֯רף מען האבען א קאף פון א מיניסטער!

אט האט איהר אייד א מוסטער, ווי אזוי ריווע֯ל רעכענט זיך מיט א נגיד'ס א ווייב, וואם טראגט פערע֯ל֯ער איז דער וואבען און הייסט שרה־פערע֯ל:

— פון אייך קומט, שרה־פערע֯ל, אזוי גרויס, ווי פא֯ר א האלב טוץ ל֯עקאכל֯עך מיט ראוינקעם עובר ל֯סוחר צו זעכם גראשען, זעכם מא֯ל זעכם — וויפיע֯ל איז זעכם מא֯ל זעכם? דאכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטל֯עך האט איהר געגומען צו אכט גראשען, עם קאסט מיך א֯ליין צו זיעבען, איך זא֯ל אזוי זיין געזונט, פיער מא֯ל אכט איז אכט־און־פערציג; היינט צוויי פל֯עד֯ל֯ער גרויסע אהן פארפע֯ל֯עך און דריי פל֯עד֯ל֯עך קליינע מיט פארפע֯ל֯עך, וועל איך אייך רעכענען פאר די פל֯עד֯ל֯ער ארום און ארום פינף שטיק צו פיער־און־צוואנציג גראשען, עם קאסט מיך טייערער, ל֯אמיר ביידע אזוי זיין געזונט! פינף מא֯ל פיער־און־צוואנציג וויפיע֯ל איז? ס'זא֯ל זיין זעכם מא֯ל, וואלט דאך געווען א קערבע֯ל מיט זעכם גראשען, און אז פינף מא֯ל, איז, אפנים, אזוי גרויס, ווי א קערבע֯ל אהן זעכם גראשען. וויפיע֯ל־זשע האבען מיר אינאייגעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אכט־און־פער־ציג איז צוויי־און־אכציג, און א קערבע֯ל, איז אנדערהא֯לבען קערב־ל֯עך מיט צוויי־און־צוואנציג, געהט א֯ראפ זעכם גראשען, איז וויפיע֯ל בל֯ייבט פון אנדערהא֯לבען קערב֯ל֯עך מיט צוויי־און־זעכציג

האָלפען גאָרנישט: נח איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתריעלעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אז ביי דעם בחור'ע אין די הענד זיצט א רוח, ניט אַנדערש; וועז ער זאָל זיין אין א גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי וויסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט אַרויס. דערווייל מעגען איהם אפ־דאַרפן די הענטלער, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען א רעכטע פּאַרציע פון טאטען, פון דער מאַמע. פונ'ם רב און פונ'ם שמש און פונ'ם בעדער — ווער עס האָט גע־האָט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלענט, וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין:

— א יונגאָטש קאָן! אין א מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פונ'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאנצער קראַפט דורך א צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך א זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פורים, האָט מען איהם געקויפט א מתנה, א היל־צערנעם גראָגער מיט א המן־קלאַפער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראָגער מיט'ן המן־קלאַפער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטיל־ער־הייב צענומען אויף שטיקלעך אוז צענויפגעשטעלט צוריק — און דא איז איהם איינגעפאַלען א נעראַנק, אז ווען ער זאָל נאָר האַ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט א גראָגער מיט א המן־קלאַפער. וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאַרטעל אַלע גראָגערס מיט

למשל: וואָס האָט איהר גענומען? א לעקאַכעלע? ניט אהער זעכס גראַשען! נאָר א לעקאַכעלע? נאָר זעכס גראַשען! א פּלעדעלע? לעגט־אַנידער פּיער־און־צוואַנציג גראַשען! נאָך א פּלעדעלע? נאָך פּיער־און־צוואַנציג גראַשען!

שרה־פּערעלע דער נגידית שטעהט אפילו ניט אָן די מעשה. מע זאָל זיך מיט איהר רעכענען אָט אזוי א, ווי מיט א קבצנ'טע. נאָר זי האָט קיין אַנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אזא צוקער־גענעקס אויף שלח־מנות, אז ניט ביי ריוועלען? קומט פּורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האָט זיך זיין צייט. און אז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאַנצע שטאַדט מקנא:

— גאָלדענע הענד... שיט־אַן נאָלד... ביידע שיטען זיי אַן זעק מיט גאָלד, אז סע קומט פורים!...

ד.

דער יונגער גאָלדשפּינער: נח שניצלער.

וועמען גאָט גיט א זיסע שטימע צום זינגען, וועמען הענד צום שפּיעלען, וועמען פּיס צום טאַנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטער־רען זוהן, האָט די נאַטור געבענשט מיט א טאָלאַנט צום שניצען.

נאָך אז נח איז געווען א קינד, איז ער אַרומגענאַנגען א צע־קייקלטער, א צעבייקלטער פּונ'ם פּאַטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאָלקעס: „א יונגעלע זאָל דיר האָבען א טבע טאָג ווי נאָבט אַרומגעהן און שניידען און בראָקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!“...

בכדי אַרויסצושלאָגען פונ'ם קינד דאָס משוגעת פון „שניצלען“, האָט מען איהם אָפּגענעבען אין חדר אריין און אַנגעזאָגט דעם רבין הונדערט מאָל, ער זאָל איהם איבערבערעכען די הענד, טאָמער וועט מען איהם זעהן האָלטען א מעסערעלע! זאָל ער בעסער זעהן וואָס מעהר לערנען! דעם רבינ'ם לערנען האָט אָבער נישט גע־

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן נאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין א פּאָרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן וווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אז א גראָגער איז גלייכצו געלט, אַדער א המן־קלאָפּער, אַדער א קאָלאָסאַטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אַנגרייטען קיין סחורה, וועלן זי אויסגעפּערקויפט ער לפּקּ. אָבער יאָהר, אז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע וועלטער:

— היינטיגם יאָהר איז געווען א יאָהר פון גראָנערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— א הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתריאָוקע מיט א זיפּץ. — נישט נעבוג, ער פּאַרדיענט פון איין וויט אוו זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן גאָלד, אז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַוועקצע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען א שענס אוו ס'וואָל אייך ניט קאָסטען טייער, טא פּאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתריאָוקע, שטעלט זיך אָף אויף וואָס פּאר איין אכסניה איהר ווילט אוו קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים, וועט איהר עפּעס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פער'סמ'טע מויז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פעטשיילעס, צום מיינסטען באַרוויסע, חאָטש ס'איז נאָך קאָלט אין דרויסען אוו סע וועהט א שנייעלע. אין די הענד האָלטען זיי אַדער נרויסע בעקענס, אַדער טעלער אוו טעלערלעך, אַדער שאָלען אוו שעלעכלער, איבערגעקאָקט מיט וויסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער.

אלע המן־קלאפערס פון דער גאנצער וועלט. נח'ן האט געפעהלט דערצו נאר צוויי זאכען: מאטעריאל און איכ־סטרומענטען. דאס הייסט, האלץ און א מעסערעל. וואס טהוט מען? מילא, מיט האלץ איז קיין דאנה נישט: האלץ קאן מען אווענקלקחענען ביי דער מאמען פון אונטער'ז אויוועז. וואו נעמט מען אבער א אינסטרומענט? א מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאלען אויף א המצאה (א ליכטי־גער קאפ!): ער האט נענומען דעם גראנער מיט'ן המן־קלאפער און איז ארוים מיט זיי אויפ'ן מארק פערקויפען, און פאר'ן נעלד וועט ער קויפען א מעסערעל. האט זיך אבער געטראפען אייז אומגליק (מיט אלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואס נח האט זיך צו איהם געווענדט, ער זאל ביי איהם קויפען א מציאה, האט איהם אנגענומען ביי דער האנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאטער:

— וואס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האנדעלט שוין מיט גראגערס?

דאס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז קודם כל האט דער ערפינדער בעקומען זיין פראציע פעטש, וואס איהם קומט, און ערשט נאכדעם, אז נפתלי האט זיך געגומען צום זוהן אויספארשען, אויף וואס דארף ער אזוי נויטיג נעלד, און אז נח האט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואס איהם קוועטשט, האט איהם דעמאלט דער פאטער ערשט מקיים פסק געווען, איהם אנגערופען מיט'ן נאמען „בהמה בצורת פערד" און האט איהם געקויפט א מעסערעל און האט איהם אליין אויסגעקלויבען האלץ, און נח האט זיך אווענקגעזעצט ארבייטען אויף אלע כלים, עס האט געברענט ביי איהם אונטער די הענד, אזוי אז אין איין טאג זענען בעשאפען געווארען עטליכע גראגערס מיט המן־קלאפערס, נאר אזעלכע, וואס די שטאדט איז געגאנגען קוקען אויף חדושים, און אלע האבען אפגענעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אדער מע „לאזט א רענעו", דאס הייסט, מע הויבט אויף אזא שטויב, אז עס ווערד פינסטער אין גאס, מע קאן דערשטיקט ווערען! דעמאלט פליהען פעטש מיט קולאקעס, מיט בעכענצים, מיט קללות, וואס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— א, געהן זאלט איהר אויף קולים! שטעהן זאלט איהר פראווצעם! זיצען אין געהאקטע וואונדען! לינען אין ווערים!...

דערפאר אבער, אז עס קומט פורים, פיהלט חברה קלייז־ווארג, אז זיי האבען אויך עפים א ווערטה, און א גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאלט אויף שטיקלעך. א כתריעווקער מאדאם, אז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט א קינד, א יונגעל אדער א מיידעל, אויף צו טראגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעם קינדער, די יונגלעך מיט די מייד־לער, צעלאזען זיך איבער אלע גאסען פון דער שטאדט, מיט איבער־געדעקטע בעקענס, שאלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בע־גענענען זיך אפטמאל איינס מיט'ן אנדערען אין דער בלאטע, נאר זיי האבען קיין צייט נישט אפשטעלען זיך אפילו אויף א מי־נוט, א קוק טהון איינס דאס אנדערע אין שלח־מנות אריין. נאר לויפענדיג פארבי, ווארפט מען זיך דורך מיט האלבע ווערטער, וואס א זייטינער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאנצען פער־שטעהן:

— פעטעלעלע! ווואוהין?

— צו לאה'צי די גראבע. און דו, קרומע פיסעל?

— צו אלטעריבע מיט די לאקשען... עפים געמאכט?

— נאך א מין! און דו?

— איך האב שוין א קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט א גילדען מיט צוועלף גראשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאט איבערצוצעהלען. נאר כ'האב מורא, אז מעהר ווי דו.

שלח־מנות. וואס די כתריאלעווקער ווייבער שיקען איינע דער אנדע־רער, בייטען זיך מיט די פּורים־דינע נוטע זאכען. וואס ריוועלע די זיסע האט אנגענגריים.

— איטע־לאה האט מיר נעשיקט צוויי פלעדלעך מיט א מלכות־ברויטעל, מיט א צוקערלעקאכלעך אוז מיט צוויי מאנדעלבייגע־לעך — שיק איך איהר אפּ צוריק איין פלעדל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאכלעך אוז מיט איין מאנדעל־בייגעלע. אוז יענטע־מירל האט מיר נעשיקט א קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלעז אוז מיט א מאהינ־דעל — שיק איך איהר אפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטל, מיט איין שטרודל אוז מיט צוויי מאהינדלעך.

אזוי קאמבינירען די כתריאלעווקער דאמעם די שלח־מנות'ען קונציג אוז מיט א רעכענונג, ס'זאל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. אוז מחמת די שטאדט לעבט צוויישען זיך פריינדליך, איז דא זהר א סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות'ען. דורך אייגענע דיענסטען אדער קינדער איז אונ־מעגליך דאס אויספיהרען. מע מוז אנקומען צו פרעמדע. דע־מאלט וועדר א יקרות אויף ארעמע יונגלעך אוז מיידלעך, וואס האבען פיס אוז וויללען פערדינענען אויף פסח.

גליקליך זענען יענע פאטער־אוז־מוטער, וואס פערמאגען וואס מעהר יונגלעך אוז וואס מעהר מיידלעך. אין כתריאלעווקע זענען פארהאן א סך אזעלכע גליקליכע; נאר גליקליכער פון אלע זענען די נאלדשפינערס, וויל אזוי פיעל מיידלעך אוז אזוי פיעל יונגלעך. ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אפילו אין כתריאלעווקע. וויפיעל נפשות — קאן איך אייך אקוראט ניט זאגען; פרעמדע קינדער טאר מען ניט צעהלען, לאזען זיי וואכטען געזונדערהייט. וועמען מאכען זיי קאלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויוועז נאקעט, איינס אויף דאס אנדערע, אזוי ווי די ווערים, אוז זומער־לעבען וואלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפּיעלען אין „באבקעלעך", אדער אין „קאמער־קאמער־הויז", אדער אין „וויפיעל

סען געפֿאַכטענעם קויפֿעטש אוּן זיך געמומען צו דער אַרבייט לעבעדיג, פּרייליך.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אָפֿע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיער, פיהלען נישט די פּים אונטער זיך, אוּן אָפֿע האָבען צו דערצעהלען פּונ'ם טאָג מעשיות, גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פּון זיינע פּורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס'זאָל אויף איהם קומען א חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפּיעל מע לערנט איהם, אָט דעם ושתי'ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פּאַנפּע: „פּינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, א רוח אין דיין שוויעגער'ס טאָטען אַריין? נאָר געה רעד מיט א פּאַנפּעוואָטע נאָני!

דאָס דערצעהלט נפתלי. אוּן ריווּעלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאכען, פּון איהרע קונה'טעס, וואָס דינגען זיך ביז'ן ביין. אייגע א דאָמע האָט זיך מיישב געווען אוּן האָט נאָר גע־וואָלט אוועק'גנב'ענען א פּלעדל.

— מאָהל דיר, נישט ביי מיר גנב'עט מען. „וויפּיעל פּלעד־לער, זאָג איך, מאָדאָם, האָט איהר אָפּגעלעגט?" זאָגט זי: „פּיער". זאָג איך: „נו, אוּן דאָס פּינפּטע וואָס איז?" ווערד זי רויט אוּן מאָכט צו מיר: „ס'איז דען אויך א פּלעדל?" זאָג איך: „וואָס דען איז דאָס, א וואַנטזייגער?" זאָגט זי: „איך האָב נעמיינט, אז ס'איז א האַנגטייגל". זאָג איך: „נו, אוּן א האַניגטייגל איז א הונט?"...

אזוי דערצעהלט ריווּעלע. אוּן די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געווּעהנליך, ארום א גראָגער.

— היינטיגס יאָהר איז געווּעגן א יאָהר פּון גראָגערס. אָפֿע האָבען זיך געהאָפּט צו גראָגערס. נאָר גראָגערס, גראָגערס אוּן גראָגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גרא־

— וויש אַפּ די נאז!
— ברעך דעם קאָפּ!
און מע צענעהט זיך, דער אהער, דער אהין.
די כתרי־עווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פּורים־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב", קלויבען סערגעניגען פון נפתלי מיט די פּיס און פון זיינע פּורים־שפּיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאָך אלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'ען און נעמען צענויף ביי דער שטאַרט די גראַשענעס. און די שטאַרט טרייבט מיט זיי קאַטאַווועס:
— יונגעלע, קום נאָר אהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?
— נפתלי'ס.
— האָסט חאַטש אַנגעשלאָגען היינטיגען טאָג א הונדערטער, צי עפּים ווינציגער?
— חי־חי.
— זאָג, שעם זיך נישט.
— חי־חי.
— אט אזוי, ווי איהר קוקט דאָס אן מיט'ן געלעכטערעל „חי־חי", וועט דאָס ברענגען אהיים א פּולע קעשענע מיט גאָלד!... א שטוב פון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרי־עווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פון דער פּורים־דיגער סעודה. א סך טראַכטען מכח לעגען זיך שלאָפען, און נאָך מעהר שלאָפען שוין און חראַפּען נאָנץ געשמאַק נאָכ'ן ביסעל משקה, וואָס מע האָט געגומען צוליעב דער שמחה, וואָס מע האָט נע'פּטר'ט א שונא — המנ'ען. נאָר איין משפּחה האָט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

אַריינגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אַדער ער האָט א טעות אין חשבון, אַדער זי האָט א טעות. זיי ברענען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל א אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אזוי זאָגט דער מאָן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פּאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריגען זיך מאָן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריגען זיך. איצט דאַרף מען מאַכען א רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכווארג פּאַר זיך און קא־פּאָטקעלעך מיט קלייד־לעך פּאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פּסח? היינט שמאָלץ? א דייזשקעלע באַרשט? א זעקעל קאַרטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־סערס, געלד־ברענערס, שארלאָטאָנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אז ס'וועט נאָך אלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכווארג פּאַר זיי, סיי אויף קאָפּאָטקעלעך מיט קלייד־לעך פּאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאָלץ, מיט א דייזשקעלע באַרשט, מיט א זעקעל קאַר־טאָפּלים אויף פּסח...

און ביי זיי ביידען צעפּלאַקערען זיך די פּנימ'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך וועדען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אז די וועלט, וואָס נאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אזא שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אזעלכע שלעכטע מענשען.

גער. קומט־צו אלע מאל צו מיר איין אנדער איד, איד זאל איהם גע־בען א גראגער. זאג איך: „איך האב נישט קיין גראגערם". זאגט ער: „ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראגערם!" זאג איך: „וואו זאל איך אייך נעמען גראגערם?" זאגט ער: „וואו זענען דיינע גראגערם?"

— וועסט אמאל אויפהערען צו גראגערען, צי ניין?

אזוי זאגט צו איהם דער פאטער, און נח לאזט אראפ די אוי־גען, בויגט זיך אן און שנייצט אוים די נאז אונטער'ן טיש. דאס געפעלט דוקא דער חברה קלייניגוארג. איצט איז געקומען אויך זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראגען; פארהאן אזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. אז ס'וועט חאפען ביז פסח. דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אוים־געמיעדט פונ'ם טאג, און מע דארף געהן שלאפען.

און יונגווארג צענעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויוועז, פאלען, ווי די סנאפעס, און ווערען אנשלאפען מיט'ן זיסען שלאף פון גליקליכע מענשען. וואס האבען געהאט א גוטען, א גערוהטענעם יריד...

ז

די גאלדשפינערס צעהלען דאס גאלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאכט. כתריעלעווקע האלט שוין לאנג אין רעכטען שלאף נאך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'עז. נאר צוויי פארשוינען אין דער נאנצער שטאדט זענען נאך וואכעדיג און טראכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאפען. דאס זענען די גאלדשפינערס, נפתלי מיט די פים און זייז ווייב ריווקע די זיסע. שטיל האבען זיי צוגעשלאסען די טיר, פערהאנגען די פענסטער און האבען זיך נענומען צו דער קאסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאס ביסל מזומנ'ס, וואס די גרויסע גאלדשפינערס מיט די קלייניע גאלדשפינערלעך האבען

בערעל־אייזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקא.

נעשריבען אין יאהר 1915.

נישט מעהר, וואָס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פּערגינען נישט. טאָמער האָט אייגער א גוטען טאָג, איין טאָג א גוטען!

— פּאַרברענט זאָל ווערען אָט דאָס כתרי־לעווקע! א שטאָדט פון נישט־פּאַרגינערס!

אזוי זאָגט נפתלי, און ריווילע נעמט זיך אָן דער שטאָדט'ס קריוודע:

— אַרעמע־לייט, משטיינס נעזאָגט...

— אַרעמע־לייט, זאָגט זי? אלץ הייסט ביי איהר אַרעמע־לייט, חע־חע! כתרי־ליקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס! קבצנים! דלפּנים! ענייס ואביונים!!

— ניט דאָ נעראָכט! — זאָגט ריווילע מיט שרעק. זי האָט פּשוט מורא פּאר א גוט אויג.

און פון דרויסען לאָזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואָנען, א ווייט קרעהען פון א בעקאַנטען האָהן, איין אלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כלי. אַנהויבען הויבט ער אָן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאָזען לאָזט ער אוים מחילה שוואַכליך, אויף דער נידעריגסטער אַקטאַווע, און עפּעס ווי מיט א ווייערארָאנאנד:

— קו! — קא! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אוים גליך, ווי ער וואָלט זיך אליין פּרענען א קשיא:

— אלטער נאר! וואָס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאַריעט אויף טאָג.

בערעל־אַייזיק

„אַמעריקאַ איז אַ לאַנד פון בלאַף"... „אַמעריקאַנער בלאַפערס"...

אַזוי זאָגען די פרעמדע. גרינע חיות — זיי הויבען ניט אָן צו וויסען וואָס זיי זאָגען. אַמעריקאַ מעג הייצען די פּעטשערעס אין כתריל־עווקע, און אונזער בערעל־אייזיק וועט פערשטעקען אין גאָרטעל אַלע אַמעריקאַנער בלאַפערס!

איהר קאָנט פערשטעהן וועד בערעל־אייזיק איז, אַז טאָמער מאַכט זיך ביי אונז אין כתריל־עווקע, איינער האָט זיך אַביסל פּערערט, אויף אייער אַמעריקאַנער לשון וועט דאָס הייסען: ער האָקט א טשייניק, שטעלט מען איהם אַפּ מיט די וועדטער: „בערעל־אייזיק האָט דיר געלאָזט גריסען" — שטויסט ער זיך שוין אָן וואָס מע מיינט און ער וועדד אַנשוויגען.

איין אַנעקדאָט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתריל־עווקע פון איינעם א אידען א חצוף, וואָס איז זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר בערעל־אייזיק'ען. פּסח איז דער מנהג ביי די גויים, אַז זיי בעגעגענען זיך, זאָגען זיי זיך אָן איינם דאָס אַנדערע א גוטע בשורה, אַז כריסטוס איז לעבעדיג געוואָרען — „כריסטאָס וואָסקרעס". דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואָאיסטינו וואָסקרעס" — ס'איז אמת, הייסט דאָס, ער איז לעבעדיג געוואָרען... טרעפט זיך א מעשה, בעדאַרף א כריסט זיך בעגעגענען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זיין איהם מיט'ן פּסוק

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאוועסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך נאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אראפ, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפעס א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפעס ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דרי־ליוואטע. איך דרעה־אויס פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר ג־לאפען, און נאר געחאפט זיך. „אריהאפ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף איין פוס. מע חאפט זיך אריין איז א רעסטאראן און מע הייסט זיך נעבען א שנאפס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפעס אויף א טעלער, א פריש, א צאפעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! נבורים! ביי זיי איז א מאדע שלאגען זיך אין סטריט, אין מיטען נאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען. הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פאר צייהן, ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפ, מע ווי'ל זעהן ווער ווענען. ביי זיי ווערד עם אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י י ט ע ל ט זיך. אייג־

„כריסטאס וואסקרעס"... ווערד איהם שלעכט, דעם אידען: וואס זאל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואאיסטינו וואסקרעס" — ווייסט ער, אז ס'אליגען אוז ס'איז קענען אונזער גלויבען... זאגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעריג געווארען — קאז מען דאך חאפען פאר אזעלכע ווערטער א מיאום'ען פסק... איז ער זיך מיישב אוז רופט זיך אן צום כריסט: „יא, איך האב עם שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אייזיק'ען"...

היינט שטעלט אייך פאר, אז אט דער בערעל־אייזיק איז אוועק קיין אמעריקא, אפגעווען דארט היבשע עטליכע יאהר אוז איז געקומען צוריק — וואס פאר וואונדירים דער איד האט זיך אנגעדערצעהלט פון דעם אמעריקא!

„ערשטענס — דאס לאנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאכען גאלט, מע זשעברעווען מיט ביידע הענט, מע שארט גאלד! אוז געשעפטען, „ביזנעס" הייסט דאס דארטען, איז פארהאן אזוי פיעל, אזש דער קאפ דרעהט זיך! וואס איהר ווילט — דאס טהוט איהר. ווילט איהר א פאבריקע — איז א פאבריקע, עפענען א סטארקע — איז א סטארקע. שטופען א פושקאר — איז א פושקאר. אניט — נעמט איהר זיך צו פערלערייי, אדער איהר געהט ארבייטען אין א שאפ — א פרייע מדינה! איהר קאנט אייך נע־שוואלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאס, ווען אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין ווארט ניט זאגען...

„היינט די גרויס פון די שטעדט! די בריק פון די גאסען! די הויך פון די הייזער! פארהאן דארט א „הייזק", רופט מען זי די „וואלווארט", שפארט אן דער שפיץ קוימען גלייך אין דער חמארע אריין אוז נאך העכער; א סברה, אז די הייזקע פארמאגט עטליכע הונדערט עטאזשען. ווי אזוי קריכט מען ארויף אויפ'ן בוידעם? דורך אזא לייטער, וואס מע רופט איהם „עלעווייטער". אז איהר באדארפט האבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאזש, זעצט איהר זיך אוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, נאנץ פריה,

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דאָרט גאָר א גאַנצער צימעס. עס איז גאָר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאַנט באַגעגנ־ נען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עוועניו" מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האָט קיין מורא ניט, מע זאָל איהם דערפאָר אײַנזעצען. אז איך זאג אײַך, אז מע האָט דאָרט ליעב דעם אידען, איז דאָך ניט שייך. פיינט האָט מען דאָרט נאָר א אידישע באָרד און פּאות. „ווי־סקעם" הייסט דאָס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט ווי־סקעם, לאַזען זיי דעם אידען צורוה, נאָר די ווי־סקעם ציפּען זיי איהם אזוי לאַנג, ביז ער מוז זיי אראָפּ־ נעמען, אפּגאָלען. דעריבער זענען דאָרט דאָס רוב אידען אָהן בערד און אָהן וואָנסים. דאָס פּנים גלאָט ווי א טעלער. שוועד צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין באָרד און ניט קיין לשון, סיידען נאָכ'ן אימפּעט, בעת ער געהט, און נאָכ'ן מאָכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אַלע פישטשעווקעס. היטען־אַפּ אַלע אידישע מנהגים. האָבען ליעב אַלע אידישע מאכלים, האַלטען פון אַלע אידישע יום־טובים. פּסח איז פּסח. מצות באָקט מען דאָרט א גאַנץ קיילעביג יאָהר, און אויף חרוסת איז דאָ א באַזונדערע פאַבריקע, א „פעקטאָרי" הייסט דאָס דאָרטען. טויזענדער און טויזענדער אר־ בייטער זיצען אין דער פעקטאָרי און זיי „מאַנופעקטשורען" חרוסת. און אויף פון כרפּס און פון מרור מאָכען דאָרטען אידען א לעבען — איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?..."

— יאָ, בערעל־אייזיק, דאָס איז אַלסדינג זעהר פיין, וואָס דו דערצעהלסט. דו זאג נאָר איין זאָך, וואָס מיר וואַלטען וועלען וויסען: מע שטאַרבט דאָרטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דאָ? צי מע לעבט דאָרטען אייביג?

„מע שטאַרבט, פאָר וואָס זאָל מען ניט שטאַרבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטאַרב, איז טויזענד איז איין טאָג, צעהן טויזענד, און צוואַנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! נאָנ־

מאל בין איך נעגאנגען שפאציערען איז די בראנקס. נעטראגען מיט זיך אביסעל סחורה. נעהען אקעגען מיר צוויי באיעס. לויפערס. יונגאטשעס הייסט דאס, אוז טשעפען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פייטלען מיט מיר. זאג איך: „נאסער — איד פייטעל זיך ניט". אהין־אהער, זיי לאזען מיד ניט נעהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אז איהר זענט יא אזעלכע, וועל איד אייך באווייזען, ווער עלטער איז. אוז נעה אוז לעג אוועק דאס פעקעל אוז ווארף אראפ די קאפאטע, אוז אז איך הויב אן חאפען קלעפ — קוים א לעבעדיגער ארויס פון זייערע הענט! אז זיי זענען צוויי אוז איך בין אייניער! פון דעמאלט אן פייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאל מיך אפגילטען.

„היינט זייער לשון! אלסדינג איז ביי זיי פארקעהרט אוז ווי אויף צו־לחכעים. למשל, אז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אז ביי אונז איז א שכן — איז ביי זיי א נעקסדאריגער. א שכנה — א נעקסדאריגע. א בעל־הבית'טע — א לענדלאריכע. אלסדינג קאפויר. אנומעלטען האב איך געוואלט קויפען א האהן אויף שלאגען כפרות. זאג איך צו דער מיסעס, זי זאל מיר קויפען א הוהן. פרעגט זי מיך: „א הוהן נאר? א הוהן איז דאך פאר מיר!" זאג איך: „לאז זיין אזוי — א הוהן פאר מיר אוז פאר אייך א היהן". זאגט זי: „וואוהין?" איז זי נאך א ליטוועטשקע אויף צו די צרות! אוז ביי די ליטוואקעס וועט איהר דען דערגעהן אמאל א טאלק? אז א היהן איז ביי זיי א הוהן, אוז א הוהן א האהן — א מעשה אהן איין עק! פאל איך אויף א המצאה אוז זאג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האט זי פארשטאנען אוז ערשט דעמאלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואגרט „אלרייט", וואס איז כמעט אלץ איינס, וואס ביי אונז „מהכתיתי, פאר וואס ניט? אך, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואס מיר, אידען, האבען דארטען! קיין אומה ולשון איז דארט ניט אזוי געהויבען, געהויכט אוז גע־

לדרך פ־ע־מ־י־ו!... פונ'ם דאזיגען נעזאגט קלינגט די שטאדט: א קלייניגקייט — טויזענד טאלער?!...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאך פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן איז שווארצען, נאר אהן פערערען און אהן קנעפ. קארעטעם נעהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — וועדליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין נאר א געמיינע לויה און קאסט איז נאנצען איין הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד איינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעם — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה נעהען אויף צו פריהער און חאפען אפ נאר אהן א שום נינון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויך גרויסע צרות! אהן נעלט איז אומערום שלעכט! דער ארעמאן לינט אלע מאל נייעו איילען איז דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן נעלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

צע גאסען פאלען דארטען איין! שטעדט ווערען איינגעזונקען אזוי ווי קורח!... איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקע?"

— שא, ווי באלד אזוי, וואס איז מיט זיי דער יחוס? שמאר־בען זיי, הייסט דאס, גלייך מיט אונז?

„יא, שטארבען שטארבט מען, נאר ווי אזוי שטארבט מען — אט דאס איז די זאך. און ניט אזוי נאר דאס שטארבען. שטאר־בען שטארבט מען אומעדום אלע איינס. פונ'ם טוידט שטארבט מען. דער עיקר איז דאס באהאלטען — אט וואס! ערשטענס, איז אין אמעריקא דער איינפיהר, אז יעדער ווייסט פריהער וואו מע וועט איהם באהאלטען. וואהרום ער נעהט אליין, נאך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אליין אויס איין ארט אויפ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע" הייסט עס דארטען — און דינגט זיך אזוי לאנג, ביז ער גלייבט זיך אוים פאר'ן פריין. נעמט ער די פלוניתי'טע זיינע און פאהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אט דא וועסט דו ליגען, אט דא וועל איך ליגען, און דארט וועלען ליגען אונזערע קינדער"... דער־נאך נעהט ער אווען אין דעם אפיס פון לויה'ס און באשטעלט זיך א לויה איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פאר א קלאס ער ווייל. און קלאסען זענען דארטען פארהאן אזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאס. ערשטע קלאס, פאר גאנץ גרויסע גבירים, מיליאנערען, קאסט טויזענד טאלער א לויה. איז דאס שוין איין מאל א לויה! די זונן שיינט, אין דרוי־סען איז א חיות. די מטה איז אויף א שווארצען קאטאפאלק, מיט זילבער באלענט. די פערד זענען אלע אנגעטהאן מיט שווארצע פאפאנעס און וויסע פעדערען. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שווארצען מיט וויסע קנעפ, און קארעטע נאך דער מטה — אהן א שיעור קארעטעס! און אלע קינדער פון אלע תלמוד־תורה'ס גענהען אויף צו פריהער און מע זינגט אויף א קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

אודאי איז דאָס א טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאניעס, קיין סימן פון קיין פערד און פון קיין רעווערענטעז. אוון איז דרויסעז ליאָפּעט. נאָר צוויי שמשים קומעז צו געהן, די שמשים פון ביידע זייטעז אוון איז מיטעז דער בֶּר־מינז — אוון אַלע דריי שלעפּעז זיי זיך נעבאָך צופוס גלייך ביז צום "בית־עלמין... אהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט נעבוירעז ווערעז — א פאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידעז, פּאַרמאָגט אייז איבערינעז פּאָפּיראָס?"